

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ALENKA LIPOVŠEK

**Členek in veznik kot konektorja – raba in funkcija v
različnih besedilnih vrstah**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ALENKA LIPOVŠEK

**Členek in veznik kot konektorja – raba in funkcija v
različnih besedilnih vrstah**

Magistrsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Smolej

Študijski program: Slovenistika - E

Ljubljana, 2015

Zahvaljujem se mentorici, izr. prof. dr. Mojci Smolej, za vso strokovno pomoč in spodbudo pri pisanju magistrskega dela.

Zahvaljujem se tudi svojim staršem, ki so mi omogočili študij, me spodbujali in mi potrpežljivo stali ob strani, ter fantu za vso podporo.

Izvleček

Členek in veznik kot konektorja – raba in funkcija v različnih besedilnih vrstah

Členek in veznik v besedilih opravljata različne vloge. Medtem ko je prvotna vloga veznika prav povezovanje, imajo členki dve glavni vlogi – naklonsko oziroma modalno in povezovalno. Členkom in veznikom je torej skupna povezovalna funkcija, v besedilih se udejanjajo kot besedilni povezovalci oziroma konektorji. Tako na ravni besedila vzpostavljajo kohezijo in koherenco in skrbijo za povezovanje stavkov, povedi v smiselno celoto. Magistrska naloga prikazuje pregled členkovnih in vezniških konektorjev v različnih besedilnih vrstah, njihovo funkcijo in rabo. Prikazuje analizo istovrstnih konektorjev v različnih vrstah besedil, posebna pozornost je namenjena členkovnim in vezniškim konektorjem, ki so homonimni in zato med njimi težje razločujemo.

Ključne besede: členek, veznik, konektor, besedilna vloga

Abstract

Particle and conjunction as connectors – use and function in different types of text

In different types of text particle and conjunction perform different roles. While the primary function of conjunctions is to connect together two different parts of a sentence, particles have two main roles – they can either express mood, that is to say modality, or can function as connectors. The connective function is what particles and conjunctions have in common. In text they are put into practice as text connectives or in other words sentence connectors. On the textual level they play the role of cohesive and coherence devices as they link the clauses and sentences into a sensible whole. This Master's thesis presents a review of connective particles and conjunctive connectives in different text types. It also demonstrates their function and their use on the basis of the analysis that was carried out to observe connectors of the same kind, paying special attention to connective particles and conjunctive connectives that are homonyms and are therefore not easily differentiated.

Key words: particle, conjunction, connectors, text function

Kazalo vsebine

Uvod.....	1
1 Besedna vrsta – kaj jo določa?	3
2 Členek in veznik kot besedni vrsti	5
2.1 Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole	5
2.2 Slovnica štirih	7
2.3 Jože Toporišič: Slovenski knjižni jezik 1–4	9
2.4 Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika	12
2.5 Jože Toporišič: Nova slovenska skladnja	13
2.6 Jože Toporišič: Slovenska slovnica	14
2.7 Slovar slovenskega knjižnega jezika	17
2.8 Slovar slovenskih členkov	18
3 Problem členka in veznika kot besednih vrst	20
3.1 Problem razločevanja med členkom in veznikom	23
4 Besedilni povezovalci oziroma konektorji	25
4.1 Konektorji v slovenskem jezikoslovju	27
4.2 Problem členka in veznika kot konektorja	32
5 Sklep.....	35
6 Uvod v empirični del.....	36
7 Metoda dela	37
7.1 Izbor besedil	37

7.2	Izbor konektorjev	38
8	Cilji in predpostavke	45
9	Raba in funkcija vezniških in členkovnih konektorjev v besedilnih vrstah	46
9.1	Znanstvena besedila	46
9.1.1	Analiza vezniških in členkovnih konektorjev v znanstvenih besedilih	47
9.1.2	Analiza konektorjev, pri katerih je meja med členkom in veznikom otežena ...	51
9.2	Publicistična besedila	52
9.2.1	Analiza vezniških in členkovnih konektorjev v publicističnih besedilih	53
9.2.2	Analiza konektorjev, pri katerih je meja med členkom in veznikom otežena ...	55
9.3	Umetnostna besedila	58
9.3.1	Analiza vezniških in členkovnih konektorjev v umetnostnih besedilih	59
9.3.2	Analiza konektorjev, pri katerih je meja med členkom in veznikom otežena ...	62
10	Interpretacija rezultatov	66
	Zaključek	68
	Povzetek	69
	Literatura in viri	70
	Priloge	74

Kazalo slik, tabel in grafikonov

Slika 1: <i>Graf besednih vrst glede na skladijsko vlogo (Vidovič Muha 2000).</i>	4
Slika 2: <i>Shema osnovnih vlog členkov (Smolej 2004: 46).</i>	29
Tabela 1: <i>Konektorji, ki se pojavljajo v vlogi členka in veznika.</i>	39
Grafikon 1: <i>Število pojavitev posameznega konektorja v znanstvenih besedilih.</i>	46
Grafikon 2: <i>Število pojavitev posameznega konektorja v publicističnih besedilih.</i>	52
Grafikon 3: <i>Število pojavitev posameznega konektorja v umetnostnih besedilih.</i>	58

Uvod

V magistrskem delu se bomo osredotočali na členke in veznike, ki se udejanjajo v funkciji konektorjev. Členki in vezniki v besedilih poleg drugih funkcij, preko katerih se lahko udejanjajo, opravljajo tudi pomembno vlogo na ravni besedilnega povezovanja. Leksemi, ki jih uvrščamo v besedni vrsti členkov in veznikov, namreč lahko nastopajo kot besedilni povezovalci oziroma konektorji v besedilu, torej vzpostavljajo in ohranjajo kohezijo in koherenco. Členki in vezniki so bili skozi zgodovino različno prepoznani, zato so členki kot samostojna besedna vrsta prvič obravnavani šele leta 1974, ko jih Jože Toporišič v razpravi *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika* loči od ostalih besednih vrst in definira njihove razločevalne lastnosti. Tudi vezniki razdelitev v končno in danes priznano definicijo dobijo šele s Toporišičevo *Slovensko slovnico*. Medtem ko je prvotna vloga veznikov prav povezovanje, torej koneksija, se členki udejanjajo zlasti v dveh vlogah: kot naklonski oziroma modalni členki in kot povezovalci. Vezniki v besedilo vnašajo zveze, členki pa modifikacijo in zveze. Problem se pojavi pri homonimnih izrazih, med katerimi težje razločujemo, kar še danes kljub vsem dognanjem jezikoslovcev in številnim priročnikom ostaja problem.

V teoretičnem delu bomo najprej pojasnili na podlagi česa razločujemo med različnimi besednimi vrstami, nato pa si bomo ogledali kratek razvoj dveh besednih vrst, ki nas v magistrskem delu še posebej zanimata, členka in veznika. Meja med členki, vezniki in nekaterimi drugimi besednimi vrstami je bila in še danes ostaja precej nejasna. Pregled razvoja besednih vrst bomo pričeli s slovnico Antona Breznika, ki je izšla v začetku 20. stoletja, in zaključili s sodobnim priročnikom, tj. *Slovensko slovnico*, avtorja Jožeta Toporišiča. V rabi je namreč klasifikacija besednih vrst, ki jo opredeljuje zadnja izdaja Toporišičeve slovnice. Pogledali si bomo, kako členke in veznike razvrščajo tudi drugi sodobni jezikovni priročniki, kot sta *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, *Slovar slovenskih členkov* itd. Nato se bomo omejili na opis konektorjev oziroma besedilnih povezovalcev. Pregledali bomo, kako so konektorje dojemali slovenski jezikoslovci, ki so se ukvarjali z besedilnim povezovanjem, in se nato omejili na členke in veznike kot konektorje. Ugotavljali bomo, ali lahko na podlagi teoretičnih prispevkov razločimo, kdaj določen leksem opravlja vlogo konektorja kot členek in kdaj kot veznik, ali so torej meje v sodobni slovenski jezikoslovni vedi dovolj jasno postavljene, da brez težav določimo besedno vrsto konektorju.

V praktičnem delu bomo podali pregled členkov in veznikov v različnih besedilnih vrstah. Analizirali bomo rabo in funkcijo omenjenih besednih vrst v vlogi konektorjev. Preučevali bomo, kako jasno je razločevanje med členki in vezniki kot besedilnimi povezovalci, in s pomočjo priročnikov in sobesedila poskušali določiti vloge, ki jih posamezni členkovni in vezniški konektorji v različnih vrstah besedil opravljajo. Da bomo lahko dobili čim širši pregled, bomo izbrane konektorje opazovali v različnih besedilnih vrstah, kar nam bo omogočilo tudi pregled in povezavo med lastnostmi besedilne vrste in lastnostmi konektorjev, ki se znotraj določene besedilne vrste pojavljajo.

Namen magistrskega dela je ugotoviti, kako jasno lahko razločujemo med vezniki in členki, zlasti tistimi, ki se pojavljajo v vlogi konektorjev, in ugotoviti, ali določena besedilna vrsta predvideva rabo določenih konektorjev. Vseskozi se bomo opirali na aktualne in priznane jezikovne priročnike. Zanimalo nas bo, ali je vloga posameznega členkovnega in vezniškega konektorja dovolj jasno izražena, da ga z gotovostjo uvrstimo v eno izmed teh dveh besednih vrst.

1 Besedna vrsta – kaj jo določa?

Vsaka beseda stoji v stavku, povedi in besedilu z določenim pomenom in vlogo. Skladanje besed v smiselno enoto nam omogoča, da izrazimo misli in da jih naslovnik prepozna oziroma razume. Da pa je to mogoče, moramo besede skladati, tj. sestavljati, po nekem določenem zaporedju. Nekatere besede imajo podobno vlogo in lastnosti, zato jih uvrstimo v skupno množico besed oziroma besedno vrsto. Skozi čas se je opredeljevanje besednih vrst in uvrščanje besed v besedne vrste različno dojemalo. Glede na sodobno opredelitev besednih vrst v slovenskem knjižnem jeziku razlikujemo med devetimi besednimi vrstami. Aktualna definicija besednih vrst, zapisana v *Slovenski slovnici*, navaja, da so besedne vrste ...

... pojmi za množice besed z enakimi skladenjskimi vlogami in drugimi lastnostmi /.../. Skladenjske in druge lastnosti posamezne besedne vrste morajo biti razločevalne. Kolikor kaka podmnožica danih besed nima vseh razločevalnih lastnosti, ampak samo nekatere, gre za delitev prvotne množice na podskupine /.../. (Toporišič 2000: 255)

Osnovno merilo za uvrščanje besed v besedne vrste je torej skladenjsko oziroma (ne)stavčnočlensko, ki besede razvršča glede na to, kakšno vlogo beseda opravlja kot stavčni člen, če takšno vlogo v stavku sploh ima. Po Vidovič Muhi je besedne vrste mogoče opredeliti kot ...

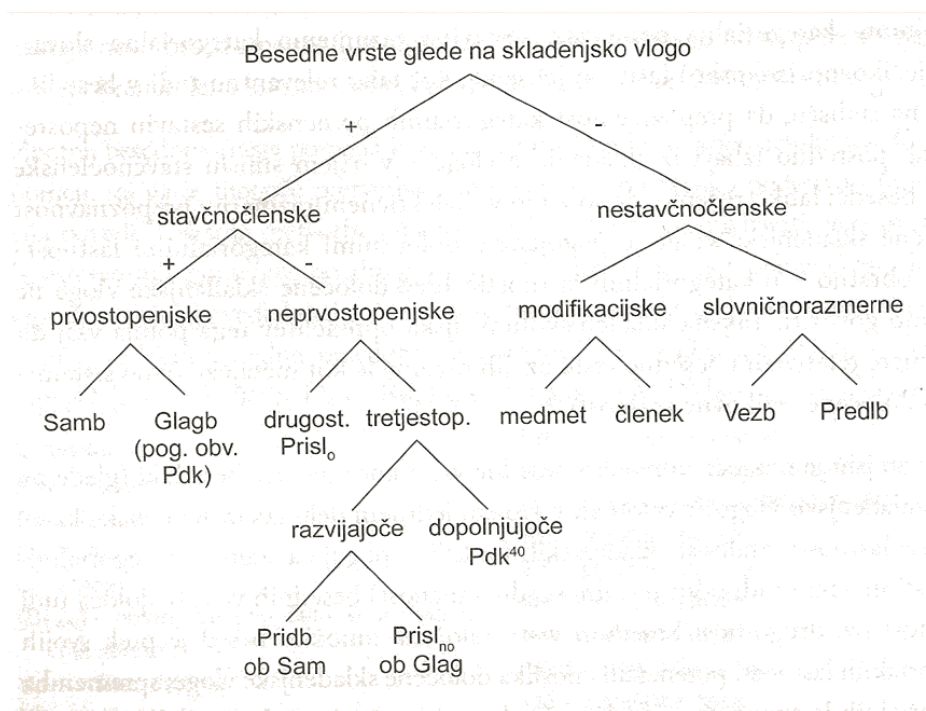
... množice besed, ki (glede na svojo skladenjsko vlogo) v celoti ali v svojem jedrnem delu izkazujejo enake kategorialne lastnosti. (2000: 35)

Prepoznavnost določene skladenjske vloge je tako pogojena z določenimi kategorialnimi lastnostmi (in obratno), stalnost skladenjskih funkcij pa je pogoj za stalnost kategorialnih lastnosti in hkrati odprto stalnost (dinamičnost) besednih vrst. Neka množica besed je prav zaradi svojih kategorialnih lastnosti potencialna nosilka določene skladenjske vloge. S tega vidika deli besedne vrste na stavčnočlenske in nestavčnočlenske. (povzeto po Vidovič Muha 2000: 35–36)

Kakor prikazuje graf (slika 1), se besedne vrste delijo glede na to, ali v stavku opravljajo vlogo stavčnih členov ali ne. V prvo množico tako uvrščamo samostalniško in glagolsko besedo (ki sta prvostopenjski stavčnočlenski besedni vrsti) ter prislove, pridevniško besedo, povedkovnik (ki so neprvostopenjske stavčnočlenske besedne vrste). Stavčni člen je skladenjska vloga predmetnopomenskih besednih vrst: samostalniška beseda je tako v vlogi

osebka, glagol opravlja vlogo povedka, prislov vlogo prislovnega določila, pridevniška beseda stoji kot prilastek in povedkovnik opravlja vlogo povedkovega določila. Vsaka od njih je nosilka nekega pomena, v stavku stojijo, ker izražajo neko predmetnost oziroma predmetni pomen.

Slika 1: Graf besednih vrst glede na skladenjsko vlogo (Vidovič Muha 2000).

Glede na to delitev so členek, medmet, predlog in veznik uvrščeni med nestavčnoočlenske besedne vrste, torej v stavku ne opravljajo vloge stavčnega člena. Členek in medmet nadalje uvrščamo med modifikacijske besedne vrste; členek je modificiran izraz globinskega stavčnega dela povedi, medmet pa je modificiran izraz stavčne povedi, oba pa povezuje denotat, ki je vezan na stavek, torej na govorno dejanje. Vezniška beseda in predložna beseda sestavljata podskupino slovničnorazmernih nestavčnoočlenskih besednih vrst – imata vlogo vzpostavljanja slovničnih razmerij. Glede na to lahko določimo že prve skupne lastnosti členkov in veznikov, to so, da gre v obeh primerih za nestavčnoočlenski besedni vrsti, ki v stavku ne opravljata vloge stavčnih členov in se zato po njih ne moremo vprašati.

V magistrskem delu bo pozornost usmerjena na dve besedni vrsti – členek in veznik –, ki sta bili skozi čas različno prepoznani in besednovrstno opredeljeni. V nadaljevanju bo zato na kratko predstavljen razvoj veznika in členka kot besednih vrst od začetka 20. stoletja, tj. od Breznikove slovnice, do sodobne besednovrstne teorije.

2 Členek in veznik kot besedni vrsti

2.1 Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole

Anton Breznik je slovnico prvič izdal leta 1916, v popravljeni različici je bila izdana tudi leta 1934. V poglavju o oblikoslovju je zapisal, da besede, to je posamezne dele našega govora, delimo po pomenu in rabi v devet vrst, ki jih poimenuje besedne vrste ali govorni razpoli (iz nem. *Redeteile*). V prvi izdaji (1916) besedne vrste razdeli na pregibne in nepregibne; med prve uvršča samostalnik, pridevnik, zaimek, števnik in glagol, med nepregibne besedne vrste, ki jih poimenuje členki, pa uvrsti prislov, predlog, veznik in medmet.

Veznike pojmuje kot členke, ki vežejo posamezne dele besede ali cele stavke med seboj (*Polja in travniki in gozdi se razprostirajo po dolini. Sila kola lomi, potreba jih pa nareja. Kadar denar poide, pamet pride*). Loči jih na priredne in podredne, odvisno od tega, ali jih rabimo v priredno ali podredno zloženih stavkih. Med prirednimi tako našteva vezalne, protivne, vzročne in sklepalne veznike; med podrednimi pa krajevne, časovne, primerjalne, načinovne, posledične, vzročne, namerne, pogojne in dopustne. Ko so stavki med seboj v prirednem razmerju, jih povezujejo vezalni vezniki (npr. *in, pa, ter, tudi, ne le – ampak tudi, potem, nato, vrh tega, nikar, nikar pa da*), prislovi (*včasi – včas, zdaj – zdaj, nekaj – nekaj*) in členki (*takisto, namreč, zlasti*). Pri podredjih se odvisniki ločijo od glavnih stavkov s podrednimi vezniki (naštevajo *da, če, ker*), oziralnimi zaimki (*kdor, kar, kateri*) in vprašalnimi zaimki (*kaj, ali, li, jeli*). Členki so omenjeni tudi kot besede, s katerimi se uvaja osebkov stavek – vprašalni členki *kako, koliko, ali, li* (*Ni nam znano, ali posije solnce tudi pred naša vrata*). Vidi se, da nekatere besede še niso jasno uvrščene v eno izmed nepregibnih besednih vrst, saj jih poimenuje z nadredno besedo členki, ne opredeli jih konkretnije kot prislov/predlog/veznik/medmet, torej kot eno izmed podvrst členkov. To kaže na dejstvo, da se je zavedal, da obstajajo besede, ki jih v jeziku aktivno uporabljamo, a jih glede na posebne značilnosti ne moremo uvrstiti v nobeno izmed poznanih besednih vrst.

1934. leta, ko izide popravljena in pomnožena izdaja Breznikove slovnice, besedne vrste še vedno deli v devet skupin, od katerih samostalnik, pridevnik, zaimek, števnik in glagol imenuje imena in so pregibni, nepregibne besedne vrste pa zopet poimenuje členki ali partikula, ki jih dalje deli na členke v ožjem pomenu besede, prislove, predloge in veznike. Kot deveto besedno vrsto opredeli še medmete.

Glede na izdajo iz leta 1916 zaimkov ne uvršča posebej med besedne vrste, namesto njih uporabi členke v ožjem pomenu besede, ki se vežejo z zaimki. Zapiše, da so bili členki nekoč pregibne besede, a so okrnili – ohranili so okrnjeno obliko in postali nepregibni. Za členke zapiše naslednjo definicijo:

Členki (partikule) se imenujejo nepregibne besedne vrste. /.../ Členki se dele v členke (v ožjem pomenu besede), v prislove, predloge in veznike. Nekateri členki se rabijo samo zato, da krepe pomen besede, h kateri se postavljajo; nekateri pomena ne spreminjajo, drugi pa se kot nesamostojne besede vežejo z zaimki (navezki). (1934: 145)

Breznik prepozna, da se nekateri členki rabijo kot prislovi in predlogi, nekateri za krepitev pomena besede, ob kateri stojijo, nekateri pa se kot nesamostojne besede vežejo z zaimki, pomena besede pa ne spreminjajo (omenja npr. kazalne členke *le* (*ta-le*), *ga*, *si*), navezke zaimkov (*kamo-r*, *tu-kaj*) itd.). V primerjavi s prvo izdajo slovnice se kaže napredek v razumevanju členkov, saj določene besedice, ki se vežejo z zaimki, že poimenuje s skupnim imenom členki v ožjem pomenu besede.

Tudi veznike v tej izdaji konkretnije opredeli, in sicer kot besede, ki kažejo, v kakšnem razmerju so posamezni stavki med seboj. Še vedno jih loči glede na to, ali povezujejo priredne ali podredne stavke. Med prirednimi doda ločno priredje; med podrednimi vezniki pa našteva: vprašalno odvisne, časovne, načinovne, izjavne, posledične, vzročne, namerne, pogojne, dopustne in vprašalne. Breznik je izraze, kot so *da*, *seveda*, *vsekakor*, *gotovo*, *res*, *menda*, *morda*, *ne*, *nikar* itd. obravnaval med načinovnimi prislovi kot trdilne, dvomnotrdilne ali nikalne odgovore na vprašnji *Ali?* in *Ali ne?*. Torej se kaže tendenca k uvrščanju členkov oziroma besed, ki jih danes prepoznavamo kot členke, med prislove.

2.2 Slovnica štirih¹

1956. leta slovnico slovenskega jezika izdajo štirje jezikoslovci – Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel in Jakob Šolar. Zapišejo, da vrste besed poznamo, ker jezik potrebuje besede različnih vrst, da lahko izrazi misel. Prav tako besede slovenskega jezika uvrstijo v devet skupin. Kot poglobitni besedni vrsti omenjajo samostalniki in glagoli, ki sta med seboj tesno povezana in se vsak na svoj način oblikujeta. Pomensko samostojni besedni vrsti sta še pridevniki in števnik. Vse štiri besedne vrste so pomensko določene; poleg njih pa obstajajo še besede, ki jeziku rabijo »pri vezanju kot pomagala za različne naloge«. Te besede same na sebi nimajo določenega (okvirnega) pomena, saj služijo v različnih primerih. Med posebno skupino besednih vrst tako štejejo zaimke kot besede, s katerimi se izognemo ponavljanju besed v njihovi neposredni bližini. Kot nepregibne besedne vrste določijo še prislove, ki določajo razmerje do celotne misli in dajejo besedam v stavku poudarek; predloge, ki izražajo razmerje med dvema predmetoma; veznike, ki vežejo besede in stavke; ter medmete.

Med prislove po obliki uvrščajo poleg samostalniških (npr. *čez dan, doma, domov*), pridevniških (npr. *glasno, po gorjansko, lepo gorko*), zaimenskih (npr. *odklej, čemu, tu, koder*), števniških (npr. *devetkrat, mnogokrat*) in glagolskih (npr. *vede, skrivši, nemudoma*) tudi členke.

Zapišejo, da členki, to so različne besedice ali le osamljeni glasovi, spadajo med oblikovne prvine prislovnega značaja, ki se uporabljajo samostojno ali kot navezek drugim besedam in nimajo samostojnega pomena, včasih pa lahko pomen premaknejo ali pa okrepijo besede. Tu naštevajo besedice kot so *le (le-ta, tamle, semkajle)*, *li (ka-li, ali, jeli)*, *si* kot samostojni členek v nekaterih stalnih reklih (npr. *lej si ga no*), *ga* (npr. *bog si ga vedi*); še pogosteje pa srečamo navezke tipa *dokler, kdor, nikjer, kajneda, sedaj, kjer koli* ... Členke torej poimenujejo tiste nepregibne besede, ki nimajo samostojnega pomena, ampak so le sestavni del stalnih rekel ali besed, ki jim včasih dajejo poudarek ali »pomensko tančino«. Členki se pojavljajo v dveh vrstah prislovov – kot poudarni in miselni prislovi. Poudarni prislovi dajejo besedam v stavku večji ali manjši poudarek in lahko dopolnjujejo vse besede v stavku, in sicer:

¹ S poimenovanjem Slovnica štirih je označena *Slovenska slovnica* iz leta 1956, poimenovana po štirih avtorjih – Antonu Bajcu, Rudolfu Kolariču, Mirku Ruplu in Jakobu Šolarju –, čeprav slednji kot soavtor ni naveden.

- besedo določno pokažejo (*prav, ravno, posebno* itd.),
- besedo popolnjujejo v obsegu in stopnji (*čisto, prav, zelo, kar, celo* itd.),
- omejujejo obseg (*le, samo, vsaj* itd.),
- kažejo na čustveno osebno razmerje do česa, bodisi kažejo na presenečenje, veselje, pridržek, samoumevnost, dopuščanje, nasprotje itd. (*le, vendar, pa, že, še, saj, pač, tudi* itd.).

Pri tem poudarijo, da je mnogo od teh izrazov mogoče najti tudi v vlogi drugih prislovov, zlasti med miselnimi, in tudi v vlogi veznikov. Miselni prislovi izražajo miselno razmerje do celotnega stavka; to razmerje je lahko:

- pritrjevalno (pritrdilnice; *seveda, kajpada; saj, že, še, pač, bržkone* itd.),
- nikalno (nikalnice; *ne, nikjer, nikoder, nikakor* itd.),
- vprašalno (vprašalnice; *kajne, ali* itd.),
- zvalno (zvalnice, s katerimi ogovarjamo in pozivamo v razgovoru, po vlogi so podobne velelnikom).

Avtorji poudarijo, da je meja med prislovi in vezniki močno zabrisana:

Tudi nekateri vezniki imajo še danes prislovno vlogo in pomen. (1956: 256)

Za veznike zapišejo, da povezujejo besede in stavke. Ločijo med besednimi in stavčnimi vezniki. Med poglavitne veznike uvrstijo *in, pa, ali* in *ter*, ki so besedni vezniki (*ter* pogojno, saj je lahko tudi stavčni), vsi ostali pa so samo stavčni. Kot že omenjeno, je v tej slovnici meja med vezniki in prislovni nejasna in nestalna, za veznike namreč rabijo še mnogi prislovi, zlasti v priredju (*potem, vendar* itd.). Podredni vezniki, kot so *kamor, kadar, kjer, kar, ker, ko*, so po mnenju avtorjev slovnice nastali iz oziralnih prislovov, ki so oslabei v pomenu in postali vezniki. Tudi oni nadalje ločijo med prirednimi in podrednimi vezniki; med prirednimi tako naštevajo: vezalne, protivne, ločne, vzročne in sklepalne; med podrednimi pa naslednja podredna razmerja z odvisniki: osebkov, predmetni, prilastkov, krajevni, časovni, načinovni, primerjalni, posledični, dopustni, pogojni, vzročni in namerni odvisnik.

2.3 Jože Toporišič: Slovenski knjižni jezik 1–4²

Toporišič v letih 1965 in 1970 izda štiri zvezke *Slovenski knjižni jezik*³. Kot zapiše, besede delimo glede na to, ali so pregibne, torej jih lahko sklanjamo in spregamo, ali nepregibne. Pregibne in nepregibne besede loči v več skupin – besednih vrst. Našteva naslednje: samostalnik ali substantiv, pridevnik ali adjektiv, števniki ali numerale, zaimki ali pronomeni, glagoli ali verbumi, prislovi ali adverbji, vezniki ali konjunkcije, predlogi ali prepozicije medmeti ali interjekcije in členki ali partikule.

Prislovi in členki obravnavata skupaj v drugem zvezku (SKJ 2), kjer najprej našteje različne vrste prislovov – krajevne, časovne, načinovne, količinske, vzročne in namerne; druga vrsta prislovov določa obseg in stopnjo pridevnikov, pred katerimi so (*prav, nadvse, zelo, bolj, najboljši, vse, popolnoma, docela, povsem* itd.). Za členke pa zapiše:

Poleg pravih prislovov pa imamo še prislove; po njih se ni mogoče vprašati. (1966: 165)

Toporišič tu členke še vedno uvršča med prislove, za katere torej ne obstaja vprašalnica. To je zelo pomembna ugotovitev, prva, ki dejansko razločuje prej nejasno mejo med členki in prislovi.

Podaja tudi razlike med različnimi členki oziroma členki z različnimi funkcijami, npr. navaja, da členki, kot so *prav, ravno, posebno, predvsem* in *zlasti*, obračajo posebno pozornost na besedo (besedno zvezo ali stavek), pred katero stojijo, in jih zato poimenuje poudarni členki; členki kot so *le, samo, edino* iz celote ali splošnosti nekaj izvzemajo; členki kot so *skoraj, domala, blizu, še (ne), malodane, kmalu, kvečjemu* se približujejo določeni količini ali cilju; členek *že* nam pove, da je neka mera ali cilj že dosežen in dejanje je nastopilo; členki, ki izražajo zadržek so: *pravzaprav, pač, saj, že, že še (=sicer), vendar(le)*; v posebno skupino uvršča členke pritrdjevanja: *da, seveda, gotovo, se, kajpa, res, gotovo, prav*; nasproti teh pa našteva izraze, s katerimi izrazimo nestrinjanje: *ne, nikakor, nikar*; in členke domneve: *menda, morda, morebiti, baje, bržkone, najbrž, bržda, bržčas, nemara, kali*; sprašujemo pa se s členki *ali* in *jeli* (ki je vedno manj v rabi). (1966: 164–165) Toporišič tu že prepozna različne funkcije, ki jih členki opravljajo v stavku oziroma besedilu.

² Jože Toporišič leta 1965 izda prvi zvezek *Slovenski knjižni jezik 1*, v katerem napove izdajo nadaljevalnih zvezkov. Tako leta 1966 izide nadaljevanje, torej *Slovenski knjižni jezik 2*, naslednje leto (1967) tretji del in 1970. leta četrti, zadnji del zbirke učbenikov *Slovenski knjižni jezik*.

³ V nadaljevanju SKJ.

Za vezniško besedo zapiše, da gre za pomožno, tj. skladenjsko besedno vrsto, ki kaže na razmerje med dvema deloma sporočila; torej za razliko od samostalniške in pridevniške besede, glagola in prislova nima predmetnega pomena. Razlikuje med različnimi podmnožicami vezniške besede. Med najbolj tipično vezniško besedo uvršča veznik. Toporišič torej že uporablja dve različni poimenovanji – loči med veznikom in vezniško besedo, čeprav je meja še močno zabrisana. Veznike po obliki razdeli na eno- ali dvodelne – enodelni stojijo pred eno ali v eni izmed dveh sestavin vezniške zveze, dvodelni pa v obeh. Oziralne zaimke uvršča v posebno skupino vezniških besed (*kar, s čimer, kakor, katera, kolikor, čigar, kamor, kjer* itd.); oziralni zaimki se od veznika kot vezniška beseda ločijo po tem, da se (samostalniški in pridevniški) sklanjajo. V odvisniku, ki ga uvajajo, so hkrati stavčni člen odvisnika, kar pa vezniki niso nikoli. Med vezniško besedo uvršča še odvisne vprašalne stavke z vprašalnim zaimkom ali prislovom, ki se vežejo z nadrednim stavkom brez veznika, drugi pa morajo imeti *ali*.

Nastaja vse večje razmejevanje med veznikom in predlogom. Veznik se od predloga loči po tem, da ne vpliva na sklonsko obliko besed ali besednih zvez, ki jih povezuje, je pa prav tako nepregiben. Izraža razmerje med deli prostega stavka in med stavki samimi, predlog pa le med deli prostega stavka.

Veznike deli glede na to, ali sta dela vezniške zveze enakovredna ali ne, na priredne in podredne; priredni vezniki lahko nastopajo v prostem in zloženem stavku, podredni pa samo v zloženem (z izjemo primerjalnih *ko, kot* in *kakor*). Med priredji našteva naslednje:

- vezalno ali kopulativno (*in, ter, pa*),
- stopnjevalno ali gradacijsko (*ne samo (le) – ampak (temveč, marveč) tudi, tako – kakor, kakor – tako, ne – ne, niti – niti, tudi, še, celo*),
- ločno ali disjunktivno (*ali – ali, ali, bodi(si) – bodi(si), če – ali, bodisi – ali, sicer*),
- protivno ali adverzativno (*pa, toda, ali, vendar, a, ampak, temveč, marveč, samo, le, samo da, le da*),
- vzročno ali kavzalno (*zakaj, kajti, namreč, saj, sicer*),
- pojasnjevalno ali eksplikativno (*tj., to je, in sicer*),
- sklepalno (*zato, pa, zatorej, torej, tako, tedaj*).

Med podredji pa našteva:

- osebkovo ali subjektno (*ali, da, če*),
- povedkovo ali predikatno (*da*, oziralni zaimki),
- predmetno ali objektno (*ali, da, če*),
- krajevno ali lokalno (*kjer, kamor, koder, kjerkoli, od koder, do koder*),
- časovno ali temporalno (*ko, kadar(koli), dokler, kar, odkar, pred(en), prej ko, brž ko, kakor hitro, komaj, toliko da, medtem ko, da*),
- načinovno ali modalno (*s tem da, da, da ne*),
- primerjalno ali komparativno (*kot, kakor, ko, kakor – tako, kolikor – toliko, čim – tem, kar*),
- posledično ali konsektivno (*da, tako da, toliko da*),
- pogojno ali kondicionalno (*če, ko, ako, da, samo da, le da*),
- dopustno ali koncesivno (*čeprav, dasi, četudi, ako – tudi, čeravno, akoravno, najsi, naj tudi*),
- vzročno ali kavzalno (*ker, da*),
- namerno ali finalno (*da*),
- prilastkovo ali atributivno (*da, ali, če, oziralno zaimki, ko*).

Vezniki *in, pa, ter, ali, da, ko* in *če* so večfunkcionalni, kar pomeni, da se uporabljajo v več vrstah priredja ali podredja. Toporišič posebej opozori na priredne veznike, ki jih lahko uporabimo tudi za povezovanje povedi, torej popolnoma samostojnih stavkov. To se zgodi, kadar je glavni del vezniške zveze že sam močno razvit, torej obširen, ali pa je drugi del vezniške zveze naknadno dodan. Pri tem navaja primere:

Videl sem ga, kakor je sedel pred menoj, nekoliko sklonjen. In bal sem se ga.

Prvič v življenju sem čul besedo napitnina. Zato mi jo je morala razložiti.

Ljubezen je kakor bluza, ali kakor pisana pentlja na slamniku. Jaz, kmet staroverski, pa nisem mislil drugače in zdaj me je sram.

Zgornji primeri prikazujejo, da je Toporišič že vpeljal veznike, ki svojo vezniško funkcijo opravljajo na začetku nove povedi – podobno kot besedilni povezovalci.

2.4 Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika

Leta 1974 Toporišič izda prispevek o oblikoslovju slovenskega knjižnega jezika. Določi, da ima slovenski jezik devet besednih vrst, med katerimi ne našteva več števnik in zaimka, pač pa svoje mesto med besednimi vrstami dobita predikativ in členek. Loči med samostalniki in samostalniško besedo ter pridevniki in pridevniško besedo. Med samostalniško besedo tako uvršča samostalnik in samostalniški zaimek, med pridevniško besedo pa pridevnik, pridevniški zaimek, števnik in deležnik. Števnik in zaimek sta sedaj del samostalniške oziroma pridevniške besede. Členki so torej 1974. leta prepoznani kot samostojna besedna vrsta s svojimi značilnostmi, ki jih od ostalih besednih vrst razmejujejo dovolj, da jih lahko uvrščamo v svojo skupino.

Nakaže že različne vrste členkov, ki jih rabimo za izražanje različnih govornih situacij. Členki so besede, ki:

- na kaj navezujejo (*Zakaj potem ne greš?*),
- izražajo soodnosnost (*Prišel sem zato, da bi pomagal.*),
- poudarjajo (*Ravno ti si mi moral to povedati.*),
- izvzemajo (*Prišli so le/samo trije.*),
- izražajo sodbo (*Približno kilometer daleč je.*),
- dodajajo (*Je tudi pametno.*),
- izražajo pridržek (*Pravzaprav je res.*),
- potrjujejo (*Da, tako je.*),
- izražajo možnost ali verjetnost (*Baje so ga videli.*),
- vprašujejo (*A(li) si ga dobil?*),
- spodbujajo (*Da mi zgineš spred oči!*),
- zanikajo, ne soglašajo (*Ne hodi ven ob takem vremenu.*),
- izražajo čustvovanje (*Žal je tako.*) (1974: 48).

Med členke uvršča primere, ki jih je v SKJ 2 našteval pod prislovi, po katerih se ne moremo vprašati. Pri tem je izločil prislove, ki določajo obseg in stopnjo pridevnika, dodal pa je členke, ki na kaj navezujejo, členke, ki izražajo soodnosnost, in členke, ki izražajo čustvovanje (Černelič 1991: 80). Delitev temelji na pomenskomodifikacijskih zmožnostih členkov oziroma na vrsti pomenske modifikacije, ki jo členek v povedi povzroča (Smolej 2009: 12).

2.5 Jože Toporišič: Nova slovenska skladnja

Toporišič 1975. leta v delu *Nova slovenska skladnja* predstavi razpravo Esej o slovenskih besednih vrstah (321–334), v kateri zapiše, da besedno vrsto obravnava kot pojem za množico besed z enakimi skladenjskimi vlogami in drugimi lastnostmi, ki morajo biti razločevalne med različnimi besednimi vrstami. V primeru, da kakšna množica besed nima vseh razločevalnih lastnosti, ampak samo nekatere, se prvotna množica deli na podskupine. Glede na to teoretično podlago razdeli besede slovenskega knjižnega jezika v devet skupin/vrst.

V razpravi loči med vezniki in predlogi ter opredeli skladenjsko vlogo členkov. Veznike od predlogov loči to, da gre za morfem besedne zveze (priredni veznik) ali zveze stavkov (podredni in priredni veznik). Vrste veznikov deli glede na to, ali uvajajo priredno ali podredno razmerje. Poleg pravih veznikov (npr. *in*, *da*) priznava še funkcionalne (vprašalni in oziralni zaimki tipa *ali*). Skladenjska vloga členkov je strnitev⁴, tj. zamena kakšnega stavka (1975: 333–334):

Na podstrešju je samo ena sobica → ... je ena sobica, drugih ni.

Sobica je tudi/še na podstrešju → Vsaj ena sobica ni na podstrešju, tej pa se pridružuje tista na podstrešju.

Členki so torej pojmovani kot strnitve oz. kot skrčki celih stavkov.⁵ Če se kritično opredelim do te trditve, bi torej pomenilo, da npr. členek *samo* vedno daje podoben pomen, pa to ne drži. Če bi ta trditev, da so členki skrčki stavkov, držala, potem bi pomenilo, da za vsakim členkom vedno stoji enaka ali vsaj zelo podobna interpretacija, torej stavek, ki je v členu skrčen. Členki so veliko bolj kompleksnejši in večfunkcijski, zato določitev le ene vloge in interpretacije posameznega členska ni mogoča, sploh ne zunaj vsakokratnega konteksta.

Toporišič v eseju zapiše, da členek nima zveze s prislovom, saj ima prislov vprašalnico, členek pa je nima. Tu je prvič jasno zapisano, da sta prislov in členek ločeni besedni vrsti, z različnimi razločevalnimi lastnostmi.

⁴ Tudi v Enciklopediji slovenskega jezika (1992) Toporišič v geslu členek razlaga, da gre za besedno vrsto, ki v kakem stavku zamenjuje cel drug stavek, kar ponazori s primerom: *To je seveda res → To je, o tem sem prepričan*, res. (1992: 17)

⁵ Mojca Smolej (2009:13) kritično pogleda na to trditev in zapiše, da pri tem lahko ugotovimo, da »je določitev stavka/stavkov, ki naj bi ga/jih zamenjeval členek, zelo subjektivna in je pravzaprav le drugo poimenovanje za členkovno možnost delovanja na pomenskomodifikacijski ravni (druga definicija je pravzaprav le odsev oziroma preimenovanje prve). Če skušamo namreč določiti vrsto modifikacije, ki jo povzroča členek v povedi, se nam res lahko zaradi pomenske/vsebinske analize zazdi, da interpretacija ni nič drugega kot »stavek«, ki ga zamenjuje členek.« Zaključí, da potemtakem interpretacija vsebinske dopolnitve povedi ni skupek stavkov, ki naj bi jih členek zamenjeval, ampak je vnos subjektivnega stališča govorca/pisca do vsebine povedi.

2.6 Jože Toporišič: Slovenska slovnica⁶

V *Slovenski slovnici* Toporišič ostaja pri definiciji iz *Nove slovenske skladnje*, torej besedno vrsto obravnava kot pojem za množico besed z enakimi skladenjskimi vlogami in drugimi lastnostmi, ki morajo biti razločevalne med različnimi besednimi vrstami. Glede na to teorijo je Toporišič v slovenskem knjižnem jeziku besede razdelil v devet vrst (s podskupinami): samostalniške besede (samostalniški pridevnik, posamostaljena pridevniška beseda, samostalniški zaimek), pridevniške besede (pridevnik, števnik, pridevniški zaimek), glagol (osebne oblike, opisna deležnika na *-l* in *-n/-t*), prislov, predikativ/povedkovnik, predlog, veznik, členek, medmet.

Za vezniško besedo v zgodnjih izdajah obvelja naslednja definicija:

Vezniška beseda je pomožna, tj. skladenjska besedna vrsta; kaže na razmerje med dvema deloma sporočila. Vezniške besede so: vezniki, prislovi, oziralni in vprašalni zaimki, členki. (1976: 362)

V četrti, prenovljeni in razširjeni izdaji *Slovenske slovnice* svojo definicijo nekoliko dopolni in zapiše:

Vezniška beseda je slovnična, tj. skladenjska besedna vrsta; kaže na razmerje med dvema deloma sporočila, ne vpliva pa na pregibanje (kar je značilnost predloga). Vezniške besede so: vezniki, oziralni in vprašalni zaimki (samostalniški, pridevniški, prislovni – imenujemo jih sovezniki) ter nekateri členki (npr. vprašalni ali). (2000: 426)

V primerjavi s prvo definicijo je avtor drugo nekoliko dodelal: opozoril je na razliko med vezniško besedo in predlogom (tj. pregibanje oziroma nepregibanje) ter dodal pomembno dejstvo, da vezniške funkcije nimajo vsi členki, pač pa le nekateri.

Tudi opredelitev členska je v starejših izdajah *Slovenske slovnice* nekoliko okrnjena, v zadnji izdaji pa je definirano:

Členki (ali partikule) so nepregibna besedna vrsta: z njimi vzpostavljamo zveze s sobesedilom, izražamo pomenske odtenke posameznih besed, delov stavka, celih stavkov in povedi ali pa tvorimo skladenjske naklone. Nekateri členki se po vlogi približujejo vezniku, drugi prislovom. Členki niso deli stavčnih zgradb, v okviru katerih se pojavljajo, ampak skraćki, ki nadomeščajo izpustne stavke, ki bi lahko ubesedovali sotvarje stavkov, v katerih so členki. Npr. Sosedu imajo samo enega otroka → Sosedovi imajo enega otroka, imeli pa bi jih lahko

⁶ *Slovenska slovnica* izide leta 1976, ponatisnjena je dvakrat, in sicer 1984. in 1991. leta, izdaja iz leta 2000 pa je četrta, dopolnjena in razširjena.

več (oz. navadno je v družinah več kot en otrok). Okrog ena četrtna členkov je enakozvočna z vezniki in prislovi. (2000: 445)

Členki so torej še vedno obravnavani kot skrški stavkov/povedi, kar smo že opozorili, da je problematično. V slovnica iz leta 1976 in 1984 (384–385) je klasifikacija členkov sestavljena je iz trinajstih vrst členkov. V primerjavi s svojo prvo delitvijo členkov (1974) je opustil skupino členkov, ki izražajo soodnosnost, dodal členke, ki izražajo mnenje in domnevo, ter skupino spodbujalnih členkov razdelil na dve skupini (trdilne in nikalne):

- navezovalni členki (*a, in, ja, no, pa, potem, prosim?, sicer pa, saj, tak, to, torej, tudi*),
- členki čustvovanja (*hvala bogu, žal, dobro*),
- poudarni členki (*ravno, posebno, predvsem, celo*),
- izvzemalni členki (*le, samo, edino, komaj, vsaj*),
- presojevalni členki (*kaki, blizu, približno, skoraj, domala, malodane*),
- dodajalni členki (*tudi, prav tako, takisto, niti, poleg tega, vključno*),
- členki zadržka (*pravzaprav, pač, saj, komaj, že, sicer, resda*),
- členki potrjevanja in soglašanja (*da, dejansko, gotovo (da), ja, kajpak, kakopak, pravilno, prosim, res, resnično, seve, seveda, zares, v resnici*),
- členki možnosti, verjetnosti (*morda, mogoče, morebiti, eventuelno, morda, nemara, končno, konec koncev, navsezadnje, brž, bržčas, verjetno, komaj*),
- členki mnenja, domneve (*baje, menda, češ, denimo, postavimo, recimo, vzemimo*),
- vprašalni členki (*ali, a, kaj, mar, li*),
- spodbujalni členki (trdilni: *a, ali, da, dej* (pogovorno), *kako, ko, morda, naj, res, vsaj zakaj*; nikalni: *da, kaj, še, kje, ko, mar, nikar, saj*),
- členki zanikanja in nesoglašanja (*ne, nikar, ni, vraga, figo*).

V četrti izdaji (2000: 445) pa Toporišič zapiše, da poleg te obstaja še ena klasifikacija členkov. Kot opozarja Smolej (2009: 15), ta klasifikacija ponuja razumevanje členkov kot komunikacijske (povezovalne) in besedilne besedne vrste, kar bi pomenilo, da se členke deli po njihovi glavni vlogi, ki je izražanje razmerja govorečega do vsebine/sogovorca ali členjenja besedila. Vendar je ta klasifikacija dobresedni prepis klasifikacije členkov v češki slovnici (*Mluvnice češtiny 2*), kar se izkaže za neustrezno, saj je močno oteženo razumevanje delitve in teoretične analize funkcij besedne vrste členkov. Toporišič namreč ne ponudi teoretičnih uvodnih pojasnil oziroma kriterijev, ki so vodili k oblikovanju te klasifikacije.

Ta klasifikacija uvaja skupine pozivnih, vrednotenjskih, čustvenostnih in besedilnozgradbenostnih členkov, tj. členkov, ki členijo oziroma hierarhizirajo besedilo oziroma njegove dele. Vsaka od teh vrst se deli na več razredov. S pozivnimi členki se tvorec obrača na naslovnika in na njegovo (svoje) razmerje do vsebine besedila oziroma njegovega dela. Pozivni členki se delijo na:

- vprašalne (*ali, kajne, kaj, zastarelo jeli in li, starinsko kali, knjižnopogovorni a, stilnozaznamovani mar*),
- zahtevalne in ukazovalne (*naj, da, ko, le, starinsko nu, no*),
- želelne (*naj, da, ko*),
- prepričevalne (*res, resnično, dejansko, saj, zjamčeno, gotovo, v resnici*),
- zagotavljalne (*dejansko, pri moji veri, gotovo, garantirano (=zjamčeno)*),
- nasprotovalne (*toda, ko, vendar, saj*),
- grozilne (*saj, že, še*),
- očitalne (*pa*).

Vrednotenjski členki poudarjajo tvorčevo mnenje do vsebine besedila (oziroma njegovega dela) in so lahko:

- naklonski,
- vrednotenjski primerjalni,
- popravni,
- domnevalni,
- merilni,
- poudarjalni.

S čustvenostnimi členki izražamo presenečenje, čudenje, pomilovanje, pomiritev, razočaranje, malomarnost ali bojazen. Četrta skupina členkov pa opravlja tri vloge, in sicer naznačevanje besedila in njegovega dela, členitev besedila izrecno (naštevalno oziroma opozarjalno) in sovsebnost (s poudarjanjem nasprotja).

Glede veznikov obvelja delitev na priredne in podredne vezniške zveze; opisuje sedem prirednih razmerij (vezalno, stopnjevalno, ločno, protivno, vzročno, pojasnjevalno, sklepalno (posledično)) in trinajst podrednih razmerij (osebno, povedkovo, predmetno, časovno, načinovno, primerjalno, posledično, pogojno, dopustno, vzročno, namerno in prilastkovo). Prirednih in podrednih razmerij je več vrst, različne vrste razmerja pa izražamo z različnimi

vezniki. Tako so nekateri vezniki značilni le za določeno vrsto razmerja, nekateri pa se lahko pojavljajo v različnih vrstah. Nekateri izmed veznikov se lahko pojavljajo le kot vezniki, nekateri pa tudi v drugih besednih vrstah, npr. kot členki. Toporišič v *Slovenski slovnici* (2000) omeni tudi takšne veznike, in sicer za primer navede veznik *ali*, za katerega pravi, da ima glasovne vzporednice v drugih besednih vrstah in se tako pojavlja še kot vprašalni členek ali poudarni členek.

2.7 Slovar slovenskega knjižnega jezika

*Slovar slovenskega knjižnega jezika*⁷ je najprej izšel v petih knjigah, v letih 1970 do 1991, 1994. leta pa strnjen v eni knjigi. Oktobra 2014 je izšla druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Poleg posodobitev, dodanih novih slovarskih sestavkov, ki opisujejo besede, ki so se v knjižni slovenščini pojavile ali uveljavile po izidu prve izdaje, dodanih novih pomenov, je med najnujnejšimi posodobitvami besednovrstno označevanje. Tu je problem usmerjen zlasti na besednovrstno označevanje besed, ki spadajo med veznike in členke. Pomembno dejstvo je, da je v prvi izdaji SSKJ1 upoštevana delitev besed v besedne vrste pred letom 1974, ko je Toporišič členke prepoznal kot samostojno besedno vrsto.

Členki so v prvi izdaji uvrščeni k prislovom, torej so označeni s kvalifikatorjem *prisl*. To ne ustreza sodobni besednovrstni teoriji, zato je bila ta posodobitev nujna. V drugi izdaji SSKJ2 je upoštevana delitev besednih vrst v devet skupin, kot jih našteva sodobna besednovrstna teorija. Kljub temu da je Toporišič leta 1966 (SKJ 2) že nakazal uvrščanje členkov med samostojne besedne vrste in merilo za njihovo razpoznavanje, SSKJ1 upošteva besednovrstno delitev, ki jo je vpeljal v prvi izdaji. V posodobljeni izdaji pa so členki priznani kot samostojna besedna vrsta in tudi s kvalifikatorji pravilno označeni. Problem ostajajo homonimni izrazi, ki jih je besednovrstno težko opredeliti, saj v različnih kontekstih opravljajo različne funkcije, opredeljeni so le glede na njihovo prvotno oziroma najpomembnejšo oziroma najpogostejšo funkcijo (ali funkcije).

Če navedemo primer: SSKJ2 je leksem *namreč* opredelil zgolj kot členek, vezniške vloge mu ne prepisuje več. Kljub temu da Toporišičeva slovnica *namreč* jasno označi za priredni veznik in je v SSKJ1 določen kot členek in kot veznik, v novi izdaji dobi novo definicijo in kot takemu ne priznavajo več vloge veznika, pač pa zgolj še kot členek. Zakaj je do takšne

⁷ V nadaljevanju SSKJ. Prva izdaja bo v nadaljevanju označena SSKJ1, druga, prenovljena izdaja pa SSKJ2.

spremembe prišlo, ni jasno, ostaja pa vprašanje, kateri jezikovni priročnik je verodostojnejši, na kateri jezikovni priročnik se torej lažje zanesemo, kadar besednovrstno označujemo leksem *namreč*.

2.8 Slovar slovenskih členkov

V slovarju členkov (2014) Andreja Žele členke obravnava s funkcijsko strukturalističnega vidika, po katerem so besedne vrste opredeljene glede na njihove skladenjske vloge. Členek kot nesamostojna skladenjskofunkcijska besedna vrsta oziroma kot skladenjskofunkcijski modifikator nima niti predmetnega niti slovničnega pomena. Členki dobijo konkretni skladenjski pomen šele v konkretnem besedilu – zato je členek besedilna besedna vrsta oziroma samo funkcijska beseda; členek je ubesedena (slovarska) referenca z govornim dejanjem. Za členke zapiše, da je njihova prvenstvena vloga besedilna in sobesedilna.

Členek je namreč opredeljen kot strnjeni ubesedeni govorni dogodek (t. i. besedilni/stavčni skrček), ki opozarja na spremenjene okoliščine besedila, saj s členki zlasti govoreči vzpostavlja stik s potencialnim naslovnikom; členki izražajo govorčev odnos do vsebine in oblike povedanega in hkrati s tvorijo smisel besedilnega in sobesedilnega sporočila – vzpostavljajo smiselno razmerje med besedilom in sobesedilom oz. sporočanjno okoliščino. (2014: 9)

Členke v slovarju deli na dve krovni skupini, na povezovalne (besedilne) členke in naklonske (medosebne) členke. Oboji so modifikatorji, saj modificirajo propozicijo. Povezovalni členki poudarjajo besedilno kohezivnost in koherentnost in jih nadalje deli na:

- dodajalne (*celo, kaj šele, še več*),
- izbirne (*drugače, sicer pa*),
- izvzemalne (*edino, le, sicer (pa)*),
- navezovalne oziroma nadaljevalne (*kakorkoli (že), najsibodi, potemtakem, vendarle, vsekakor*),
- nadomestne (*namesto tega, nasprotno*),
- nasprotovalne (*zato pa*),
- pojasnjevalne (*to se pravi, torej*),
- ponazarjalne (*namreč*),
- popravne (*ali bolje, namreč, oziroma*),
- poudarne (*pravzaprav, predvsem, vsaj, zlasti*),

- povzemalne (*skratka, torej*),
- zastranitvene (*mimogrede*).

Naklonske členke pa deli na štiri večje podskupine, in sicer čustvenostne (*bogvaruj, končno, saj, začuda*), pozivne (*dejansko, kajne, naj, mar*), vrednotenjske (*baje, morda, navsezadnje, nemara, takorekoč, verjetno*) in členke zanikanja (*nikar*).

Avtorica prikazuje še naslednje značilnosti členkov, ki jih ločijo od ostali besednih vrst:

- 1 nimajo samostojnega pomena in oblike, zato tudi nimajo vprašalnice;
- 2 znotraj stavčne povedi ali besedila imajo nedoločeno oziroma prosto/giblivo skladijsko vlogo, saj izražajo različne razmerijske pomene;
- 3 kot nestavčnočlenske besede so prvotni oziroma pravi členki.

3 Problem členka in veznika kot besednih vrst

Pregled razvoja veznika in členka kot besednih vrst nam pokaže, da so se vezniki in členki kot besedni vrsti različno razvijali. Kljub temu da je delitev veznikov glede na to, ali uvajajo priredna ali podredna razmerja, obveljala precej kmalu, se je opredeljevanje posameznih vrst razmerij znotraj priredij in podredij razlikovalo. Členek kot samostojna besedna vrsta pa prvič svojo definicijo dobi šele 1974. leta s Toporišičevo razpravo *Kratko oblikoslovje slovenskega jezika*. Členki ostajajo besedna vrsta, ki je kompleksna glede jasnega uvrščanja posameznih leksemov v besedno vrsto členkov, kot je zapisano tudi v *Slovenski slovnici* (2000), kjer sta še vedno izpostavljena dva problema:

- nekateri členki se po vlogi približujejo veznikom, drugi prislovom;
- okrog ena četrtnina členkov je enakozvočna z drugimi besednimi vrstami.

Pri pregledu razvoja besednih vrst in sodobne besednovrstne teorije ugotavljam, da se kompleksnost razlikovanja med besednimi vrstami sicer pojavlja med različnimi vrstami. V nadaljevanju naštevam tiste, ki so kompleksne glede na ločevanje besednih vrst členkov in veznikov:

1. Veznik – vezniška beseda

Dokaj nejasno je razlikovanje med veznikom in vezniško besedo. Pri naštevanju besednih vrst *Slovenska slovnica* (2000) namreč kot eno od devetih besednih vrst navaja veznik, pri razlaganju in opisovanju pa govori o vezniški besedi. Prvotno vezniško vlogo sicer res opravljajo vezniki, vendar slovnica navaja, da so del vezniške besede tudi vezniki, oziralni in vprašalni zaimki ter nekateri členki. Oziralni zaimki kot posebna skupina vezniških besed se od navadnega veznika ločijo po tem, da se sklanjajo (samostalniški in pridevniški oziralni zaimki (*kdor, kar, kakršen* itd.)), so samo medstavčni in so hkrati del odvisnika, ki ga uvajajo, kar vezniki niso nikoli.

Poleg tega so nekateri vezniki večfunkcijski oziroma »večvlogovni«, kar pomeni, da se lahko pojavljajo v več vrstah priredja in podredja (npr. veznik *in* se lahko rabi v vezalnem, protivnem in posledičnem priredju itd.). Tudi Breda Pogorelec v svoji disertaciji *Veznik v slovenščini* (1963) opozori na mejne strukture, ki so po strukturi podredne, po pomenu pa priredne. Tako npr. veznik *da* v vezniški zvezi *namesto da (bi)* uvaja stavke, ki izražajo nasprotje akciji nadrejenega stavka in tudi sodbo: nerealizirano dejanje stavka z *namesto da bi*

ali *namesto da* je v tekstu poudarjeno prav z vezniško zvezo, ki ga uvaja (*Oče se je sicer jezil, ker nimam miru in se neprestano motovilim nekje, namesto da bi se ukvarjala z matematiko.*) (1963: 39). Ta zveza je zaradi svojega protivnega pomena mejna struktura med priredjem in podredjem.

2. Veznik – prislov

Precej časa je bilo problematično razlikovanje med vezniki in prislovi, kot opozarjajo avtorji *Slovnice štirih*, ki so trdili, da imajo nekateri vezniki prisloven pomen. Tudi v slovnici (2000) Toporišič opozori na polemično razlikovanje, ko zapiše:

[...] odvisni vprašalni stavki z vprašalnim zaimkom ali prislovom se vežejo z nadrednim stavkom brez veznika, drugi pa morajo imeti *ali*,

pri čemer navaja naslednje primere: *Veš, / kdo sem, kaj sem. – Obrnem se ter vprašam srepo, / komu velja to. – Povsod so me vprašali, / kakšno karmo prodajam. – Ne vem, / ali je res, kar praviš.* Prislovi se lahko pojavljajo kot prislovni vprašalni zaimki znotraj vezniške besede.

3. Členek – prislov

Kot je zapisal že Toporišič (2000), še vedno ostaja nejasnost v ločevanju med enakopisnimi členki in prislovi. Kljub temu da so bili členki dolgo časa prepoznani kot del prislovov, je Toporišič razmejil med besednima vrstama in opozoril zlasti na najpomembnejšo razlikovalno značilnost med členkom in prislovom: po členkih se ne moremo vprašati, torej ne opravljajo skladijske vloge znotraj stavka, medtem ko prislovi v stavku opravljajo funkcijo prislovnega določila. Tudi Nataša Jakop (2000: 306) definira razliko med členkom in prislovom: oboji so sicer nepregibni, a imajo različne pomenske in skladijske lastnosti. Prislov je za razliko od členska predmetnopomenska beseda, torej nosi nek pomen, v stavku opravlja vlogo stavčnega člena (tj. prislovno določilo časa, kraja, načina itd.) in se zato po njih lahko vprašamo (kdaj, kam, kje, kako itd). Členek je bil do Toporišičeve ugotovitve, da so členki svoja besedilna vrsta, uvrščen v skupinah poudarni in miselni prislovi, kar je povzela tudi prva izdaja SSKJ, zato so številni členki tam besednovrstno nepravilno uvrščeni.

4. Členek – medmet

Nataša Jakop (2000: 306) poda tudi razlike med členkom in medmetom, ko pravi, da jima je sicer skupno to, da oboji vzpostavljajo razmerje z govornim dogodkom (govorčeva jezikovna dejavnost), vendar je medmet stavek, ki izraža govorčevo duševno stanje, posnema živalske glasove, šume ali pa govorec z njimi veleva. Členek pa je z besedo izražen govorni dogodek. Razlikujejo se tudi v skladenjski rabi: členki so samostojni stavki ali del drugega stavka, medmeti pa se nestavčno ne dajo rabiti (z izjemo primerov, ko je medmet stavčni člen).

Žele (2014) opozarja na problematično razlikovanje med členki in medmeti. Obe sta namreč modifikacijski nestavčnočlenski besedni in besedilni vrsti – razlika med njima je, da členek spreminja pomen sporočila, medtem ko medmet sporočilo obarva razpoloženjsko, poleg tega pa so členki del povedne intonacije, medmeti pa so hkrati že intonacijsko samostojne povedi. Če navedemo enega od primerov, s katerimi pojasnjuje:

***Primojduš**, to je zagotovo tako!*

To je za ***primojduš*** tako!

V prvem primeru gre za medmet, ki stoji na začetku in je tudi intonacijsko samostojna poved, gre za neke vrste vzklík, torej razpoloženjski element v stavku, medtem ko v drugem primeru stoji členek tipa »zagotovo« in je del povedne intonacije, poleg tega pa potrjuje, zagotavlja povedano – torej vpliva na pomen sporočila.

5. Členek – veznik

Členki se s svojo povezovalno funkcijo močno približujejo funkciji veznikov, saj omogočajo povezovanje znotraj povedi in na besedilni ravni. Tudi slovnica 2000 nekatere členke uvršča med vezniške besede. Po besednovrstni delitvi Vidovič Muhe (2000) členki spadajo med modifikacijske besedne vrste, torej modificirajo pomen stavka, vezniška beseda pa ima slovnični, slovarski pomen. Ker so nekateri vezniki in členki v vlogi povezovalcev homonimni, je razlikovanje med njimi precej oteženo. Jakob (2000) opozori na problem navezovalnih členkov (členkov, ki vzpostavljajo zvezo s sobesedilom), katerih vloga se prekriva z vlogo medstavčnih veznikov.

Ali je torej meja med členki in vezniki dovolj jasna, da lahko besednovrstno razlikujemo med dvema homonimnima izrazoma, enim v vlogi členka in drugim v vlogi veznika?

3.1 Problem razločevanja med členkom in veznikom

Členek in veznik sta še danes besedni vrsti, ki povzročata nejasnosti in nepreglednost glede besednovrstnega opredeljevanja. V resnici torej obstajajo izrazi, leksemi, ki jih kljub številnim preučevanjem in napisanim priročnikom, še vedno ne znamo pravilno besednovrstno prepoznati in uvrstiti. Sodobni slovenski jezikovni priročniki so si glede uvrščanja določenih besed v besedne vrste neenotni, kar zmedo še poveča. Do tega pride, ker je očitno določene besede potrebno opazovati ne le znotraj stavka, ampak na ravni besedilnosti. Besednovrstno opredelitev besede lahko poiščemo v različnih sodobnih jezikovnih priročnikih in celo avtomatskih označevalnikih (korpus JOS⁸). Kadar gre za preprosto rabo leksemov, označevanje in prepoznavanje besedne vrste leksema ni problematično. Če torej veznik *da* nastopa v svoji primarni vlogi, njegovo uvrščanje v besedno vrsto ni težavno, v vseh priročnikih bo namreč prepoznan kot podredni veznik. Vendar pa vedno tako prepoznavanje besedne vrste leksema ni mogoče, kar nam prikaže tudi naslednji primer besednovrstnega opredeljevanja besede *da* v stavku tipa *Da te ni sram!*⁹:

- a) v Toporišičevi *Slovenski slovnici* je *da* v tem primeru označen kot **členek**,
- b) v novi izdaji SSKJ je označen kot **veznik v členkovni rabi** za izražanje ukaza, začudenja, ogorčenja,
- c) v *Slovarju členkov* Andreje Žele je prepoznan kot naklonski čustvenostni **členek** za izražanje prizadetosti,
- č) v korpusu JOS pa kot **podredni veznik**; označevalnik JOS besedam vedno določi primarno besednovrstno oznako – beseda *da* je prvotno podredni veznik.

Vsi štirje navedeni viri so sodobni jezikovni priročniki, torej temeljijo na sodobnem razumevanju določanja besednih vrst, a se kljub temu pojavlja precejšnja nejasnost. Kako besede takšnega tipa pravilno označiti in katerega od sicer vseh splošno priznanih in uveljavljenih priročnikov upoštevati?

⁸ Projekt JOS pomeni jezikoslovno označevanje slovenskega jezika, v okviru katerega sta nastala dva korpusa JOS, in sicer jos100k in jos1M. Projekt je razvil označene korpuse slovenskega jezika in pridružene vire, ki so namenjeni spodbujanju razvoja jezikovnih tehnologij za slovenski jezik. Korpusa jos100k in jos1M med drugim vsebujeta tudi oblikoskladenjske oznake.

⁹ Konzultacije pri izr. prof. dr. Mojci Smolej, 14. 9. 2015, Filozofska fakulteta.

Da je kot podredni veznik sicer večfunkcijski in medstavčni ter lahko nastopa v različnih vrstah odvisnikov (kot osebkov, predmetni, povedkov, prislovni in prilastkov), kakor je zapisano v Toporišičevi slovnici. Omenjen je tudi kot članek v določenih primerih, med katerimi je naveden prav zgoraj analizirani. Korpus JOS ne razločuje med funkcijami, ki jih beseda opravlja v stavku, pač pa ji pripiše primarni pomen oziroma jo uvrsti v primarno besedno vrsto. Glede na to je torej *da* v zgornjem primeru označen kot podredni veznik, čeprav funkcijsko ne uvaja odvisnika. S tega vidika je korpus JOS dokaj nezanesljiv vir besednovrstnega določanja. Kot članek je *da* v *Slovarju slovenskih členkov* dveh vrst: po eni strani gre za naklonski vrednotenjski članek za izražanje pritrdjevanja (*Si pripravljen? Da [Sem pripravljen]*), naklonski čustvenostni članek za izražanje podkrepite trditve (*Da, tako je bilo.*) in naklonski pozivni članek za izražanje domisleka (*Ah da, zdaj se spomnim.*). Po drugi strani pa je članek *da* naklonski čustvenostni članek za izražanje prizadetosti (*Da mi pri priči izgineš!*) in naklonski vrednotenjski članek za izražanje lastnega sklepanja (*Pa ne da si bolan.*). Pri tem je potrebno dodati, da je *da* konvertiran iz veznika *da*, ki je torej v določenih kontekstih svojo primarno funkcijo zamenjal in prevzel drugačno vlogo, ki se približuje modifikacijski. Njegova prvotna povezovalna funkcija je še vedno prisotna, a je oslajljena oziroma ni primarna. Glede na to je morda še najbolj ustrezna oznaka v SSKJ2, kjer je poudarjena njegova primarna funkcija podrednega veznika, ki pa se v danih pogojih rabi kot članek. *Da* v dani situaciji je veznik, ki opravlja vlogo členska.

4 Besedilni povezovalci oziroma konektorji¹⁰

Besedila so sestavljena iz besed, te se povezujejo v stavke in povedi. Nastanejo različne vrste besedil, vsako od njih pa ima po Dijku (v Balažic Bulc 2009) makrostrukturo, tj. globalno organiziranost diskurza, in mikrostrukturo, tj. organiziranost manjših struktur in propozicij. V povezavi s tem tudi Beaugrande in Dressler (1992) razlikujeta med kohezijo (površinsko organiziranostjo besedila) in koherenco (globinsko organiziranostjo besedila). Besedilo je na površinski ravni organizirano oziroma povezano s konektorji.¹¹ Ti ustvarjajo vezi med deli besedila prek svojega pomena in funkcije, ki jo imajo v besedilu (Halliday in Hasan v Balažic Bulc 2009).

Konektorje razumemo kot skupino tipičnih izrazov, ki v besedilu eksplicitno izražajo povezave med manjšimi besedilnimi segmenti ali pa vzpostavljajo organizacijsko strukturo besedila. (Balažic Bulc 2009: 33–34)

Kot zapiše avtorica, konektorji vzpostavljajo odnose na dveh ravneh – med seboj povezujejo dve sosednji izjavi (konektorji povezovalci) in organizirajo dele besedila v smiselno celoto (konektorji organizatorji). Prav tako pa konektorji vzpostavljajo tudi interakcijo med tvorcem in prejemnikom besedila, saj

[s] svojim pomenom namreč napovedujejo odnose med sestavnimi deli besedila, na drugi strani pa prejemnik z njihovo pomočjo gradi koherentne in pravilne miselne modele, pri čemer mora konektor v besedilu najprej prepoznati, nadalje razumeti njegove splošne funkcije in pogoje rabe ter opredeliti njegovo funkcijo v določenem besedilu. (Goldman in Murray v Balažic Bulc 2009)

Stavkoma, ki stojita samostojno in sta med seboj ločena s končnim ločilom, je mogoče pripisati povezanost, če med njima obstaja neka logična povezava. O tem govori tudi Toporišič: status priredja je mogoče priznati tudi samostojnima stavkoma, ki sta med seboj ločena s končnim ločilom, če le med njima obstaja »smiselna, razmerska zveza« (1982: 134).

Konektorji so nestavčnočlenske besede, torej v stavku ne opravljajo vloge stavčnega člana. Zaradi tega jim prvotna besedilna vloga omogoča besednovrstno različnost: če gledamo s

¹⁰ Najbolj uveljavljen izraz z vidika funkcijske slovnice je konektor, čeprav je obstajalo nekaj prevodov tega termina. Toporišič je tako govoril o »povezovalih« (1995), Korošec o »vezalnikih« (1998), Dular pa oslovničnih vezalkah« (1989). (Balažic Bulc 2009: 19)

¹¹ Z vidika konektorjev govorimo o konektorskih in brezkonektorskih razmerjih. Znotraj konektorskih razmerij ločujemo še med razmerji z izraženimi in neizraženimi konektorji. Konektorsko vlogo imajo tako v širšem smislu lahko vse koherenčne prvine, tako jezikovne kot zunajjezikovne.

stavčnočlenskega vidika, ločimo med prvotnimi nestavčnočlenskimi konektorji, drugotnimi stavčnočlenskimi konektorskimi izrazi in konektorskimi stavki. Kot še zapiše Žele (2012), so konektorji skladijskopomenska povezovala v besedilih, katerih raba in stava sta vezani na členitev po aktualnosti in intonančni potek povedi. Konektorji s tvorjenjem razmerij tvorijo besedilo, usklajevalno povezujejo nadaljnjo povezavo besedila in odločajo tudi o stopnji besedilne povezanosti. Besedilnost konektorjev potrjujeta dve dejstvi: konektorji ne vzpostavljajo nujno povezavo neposredno s predhodno povedjo in vzpostavljajo skladijskopomenska razmerja med propozicijami znotraj zložene povedi ali znotraj besedila, pri čemer se ti dve razmerji ločujeta le intonacijsko. Avtorica navaja primer:

*Vozači so prišli pozno v šolo. **Vzrok** je bila zamuda.*

*Vozači so prišli pozno v šolo. Vlak je **namreč** zamujal.*

Žele (2012) med prvotne konektorje uvršča členke, s slovničnega vidika med konektorje spadajo še vezniki, s pomenskega vidika pa prislovi. Kot zapiše avtorica, pa imajo lahko v širšem smislu konektorsko vlogo tudi vse koherenčne prvine (jezikovne in zunajjezikovne). Najbolj predvidljiva je koneksija kot slovnično-pomenski povezovalni pojav z vezniki, sledijo ji prislovi, najmanj pa členki. Pri tem imajo pomen razmerja pretežno vezniki, členki in prislovi pa imajo dodani lastni pomen, torej imajo poleg slovnične tudi pomensko vlogo.

Če so torej vezniki že po svoji prvotni funkciji, ki jo kot besedna vrsta opravljajo, konektorji, torej leksemi, s katerimi vzpostavljamo vezi med deli besedila, bomo sedaj prikazali, kako se tovrstna funkcija kaže znotraj besedne vrste členkov.

4.1 Konektorji v slovenskem jezikoslovju

V slovenskem jezikoslovju so konektorji preučevani z dveh vidikov: skladenjskega in funkcijskoslovničnega. S skladenjskega vidika, torej skladenjskih odnosov v stavku oziroma povedi ali med povedmi, je konektorje razlagal **Jože Toporišič**, ki je ločil med štirimi tipi besednega povezovanja v stavku (kohezije): istovetnost ali ponavljanje, enakovrednost ali variacija, presečnost in vključitev. Konektorjev kot posebne kategorije ne omenja, povezovanje še vedno pripisuje vezniški besedi, čeprav nakazuje tudi zglede pri medpovednih priredjih, kjer je razvidno, da gre za veznike, ki opravljajo konektorsko vlogo:

Videl sem ga, kako je sedel pred menoj, nekoliko sklonjen. In bal sem se ga.

Tudi v slovnici (2000) nekaterim členkom pripisuje konektorsko vlogo – imenuje jih členki, ki členijo oziroma hierarhizirajo besedilo oziroma njegove dele. Taki členki lahko naznačujejo začetek besedila ali njegovega dela (**Torej** – *tako je bilo.*), besedilo členijo premočrtno, naštevalno (**Obenem** *je stopil še v trgovino. Poleg tega je telefoniral na postajo. Nadalje nas je tudi lepo spremljal tja. Končno smo se vsi zadovoljni vrnili domov.*), besedilo členijo sovsebnostno, in sicer s poudarjanjem nasprotja (**Samo** *jaz sem za delo.*), besedilo členijo z izbiro izrazov istega reda (*Tako si govoril na primer ti.*). Korošec (1998) kot najpogostejšo obliko navezovanja v besedilu obravnava razmerje med nanašalnico in naveznikom, konektorjev pa posebej ne obravnava, jih pa uvršča med koreferenčna sredstva, ki v besedilu opravljajo navezovalno in napovedovalno vlogo.¹²

Raziskava **Vojka Gorjanca** (1998) temelji na funkcijski slovnici. Omeji se na določen besedilni žanr, in sicer na matematično znanstveno besedilo. Ponudi oblikoslovno-skladenjsko tipologijo konektorjev glede na zagotavljanje kohezije in različnih tipov kohezivnih vezi ter vzpostavljanje pomenskih razmerij v konektorski zvezi. Konektorske zveze s pomenskega vidika deli na opomenjevalne in neopomenjevalne; pri prvih konektor vnaša tudi pomenska razmerja med dele besedila, ki jih povezuje, in to lahko eksplicitno ali implicitno (konektor je prisoten ali odsoten). Neopomenjevalne konektorske zveze pa stavke povezujejo le na ravni površinske organiziranosti besedila, konektor pa ne vnaša novih pomenov. (Gorjanc 1998: 368)

¹² Povzeto po Blažic Bulc 1998: 25–28.

Skladno s tem oblikuje štiri podskupine konektorjev: a) relativne konektorje, ki zapolnjujejo mesto v dvostavnih zgradbah ob nadrejenem stavku s prilastkovim odvisnikom; b) jedrno množico predstavljajo vezniški konektorji; c) prislovne konektorje, ki so vezniškim blizu s funkcijskega vidika; in č) členkovne konektorje.

a) Jedrni del relativnih konektorjev predstavljajo oziralni konektorji, ki poleg konektorske združujejo tudi kohezivno funkcijo. Tudi v *Slovenski slovnici* (1984: 367) so obravnavani kot posebna skupina v okviru vezniške besede, ki se od nje razlikujejo po tem, da se lahko (kot samostalniški ali pridevniški) sklanjajo, so samo medstavčni in so v odvisniku hkrati njegov stavčni člen. Poleg oziralskih konektorjev se v tej skupini lahko pojavljajo še *da*, *ali* (pogovorno tudi *če*), vprašalni zaimki, oziralni zaimki in vezniki *ko*, *kot*, *kakor*.

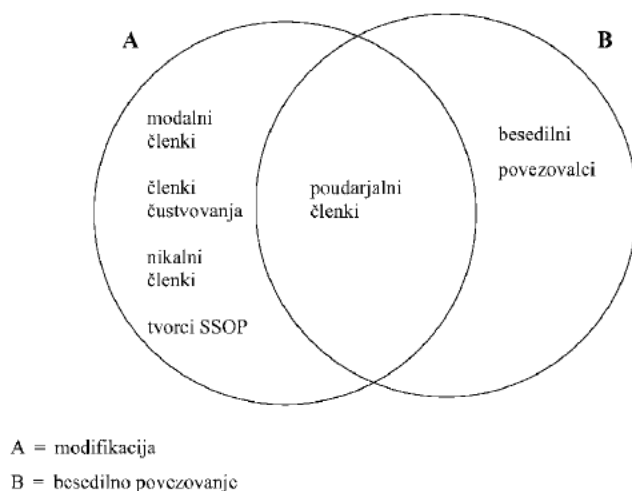
b) Vezniški konektorji vzpostavljajo opomenjevalna konektorska razmerja, poleg kohezije vzpostavljajo tudi tip pomenskega oziroma logičnega odnosa medsebojno povezanih besedilnih zgradb (Velčič v Gorjanc 1998: 370). Vezniški konektorji vzpostavljajo priredja ali podredja, znotraj teh razmerij pa tudi pomen.

c) Za prislovnim konektorjem v govorni verigi ponavadi stoji kratek premor. Ločitev med vezniškimi in prislovnimi konektorji je utemeljena besedilno in pomensko. Prislovni konektorji opravljajo povezovalno funkcijo in vzpostavljajo povezavo med deli besedila.

č) Navezovalna funkcija pri členkih s povezovalno funkcijo je manj predvidljiva kot pri prislovi; členkovni in prislovni konektorji nimajo stalnega konektorskega mesta, kar pomeni, da se lahko pojavljajo na različnih mestih, niso razvrstitveno vezani. Členkovna skupina konektorjev je lahko po Gorjancu (1998: 372) definirana z razvrstitvijo (nestabilni konektorski položaj), z odsotnostjo kohezivne vezi in z modifikacijo dela besedila, ob katerega se razvrščajo.

Členki opravljajo pomembno vlogo v strukturi in pomenski podstavi stavka. V zvezi s tem torej govorimo o besedilnopovezovalni in modifikacijski funkciji, ki sta tudi temeljni funkciji, ki ju členki opravljajo. Kot navaja **Mojca Smolej** (2004), členke lahko razdelimo v dve osnovni nadskupini, ki se sicer med seboj prepletata. V dve nadskupini jih razdelimo na podlagi dveh glavnih funkcij, ki ju členki opravljajo: modifikacijska funkcija in funkcija besedilnega povezovanja. Nastaneta dve množici, ki sta med seboj povezani:

Slika 2 : Shema osnovnih vlog členkov (Smolej 2004: 46).

Avtorica je pri tem s skladenjskega, besedilnega in pragmatičnega vidika združila nekatere skupine členkov, kot jih navaja *Slovenska slovnica* (2000), tako da namesto trinajstih vrst nastane šest vrst, in sicer:

- (1) skupina pritrdilnih in nikalnih členkov,
- (2) skupina tvorcev stalnih sporočanjških oblik (združeni skupini vprašalnih in spodbujalnih členkov),
- (3) skupina modalnih členkov (združene skupine iz *Slovenske slovnice* (2000): členki zadržka, členki potrjevanja in soglašanja, členki možnosti in verjetnosti, členki mnenja in domneve),
- (4) skupina členkov čustvovanja,
- (5) skupina poudarjalnih členkov (združene skupine iz *Slovenske slovnice*: poudarni členki, izvzemalni členki, presojevalni členki, dodajalni členki),
- (6) skupina navezovalnih členkov oziroma besedilnih povezovalcev.

Besedilni povezovalci ne vstopajo v pomenska razmerja s stavčnimi členi oziroma posameznimi deli povedi in zato niso nosilci modifikacijske vrednosti, pač pa v besedilu opravljajo vlogo besedilno vezniških sredstev, kar pomeni, da poleg besedilnega povezovanja opravljajo tudi vlogo izražanja logičnih odnosov med deli besedila oziroma vlogo izražanja vrste razmerja med posameznimi besedilnimi polnopomenskimi enotami. (Smolej 2004)

Andrej Skubic (1999) se pri pojasnjevanju kohezijske vloge členka, opira na angleške slovnice, kjer je bila ta problematika že razjasnjena, in na Hallidaya, ki izhaja iz teorije sistemskega funkcionalizma. Meni, da se je slovenska teorija preučevanja besednih vrst preveč osredotočala na opisovanje členkov po semantičnih merilih, torej po pomenu, ne pa toliko po njihovi funkciji. Ugotavlja, da je vloga členkov precej bolj zapletena od vloge veznikov, saj ne opravljajo vloge stavčnega člena in se po njih ne vprašamo, pač pa členki le stojijo ob skupini besed (ki je lahko stavek ali katerikoli njegov del) in jo na neki način modificirajo, vplivajo na njeno vrednost v danem kontekstu (1999: 211).

Delitev členkov, ki jo po Hallidayu opiše Skubic, predstavlja tri vrste tvorjenja stavčnih kompleksov oziroma zloženih povedi, kar Halliday označi z izrazom razširjanje in pomeni postopek, v katerem se stavku doda drug stavek, ki je s prejšnjim v določenem razmerju (Skubic 1999: 214).

Te tri vrste, od katerih se vsaka deli še na podskupine, pa so:

- Dodelava ali opis, kjer drugi stavek dopolni, dodela prvega, ga ponovi z drugimi besedami: pri preoblikovanju novi stavek osvetli vsebino prejšnjega z drugimi besedami (*se pravi, z drugimi besedami, torej*); ponazoritev pomeni, da novi stavek prvega pojasni s konkretnimi podobnostmi (*na primer, denimo, za ponazoritev*); s pojasnilom pa novi stavek pojasni z neko specifično vsebino, ki je spremenjena (*namreč, ali natančneje, oziroma, mimogrede, torej, kakorkoli (že), nasploh, skratka, v bistvu*).
- Druga je podaljšanje, pri čemer drugi stavek prvega dopolni z novo vsebino: z dodajanjem dodamo novo informacijo, ki je s prejšnjo povedjo povezana (*poleg tega, tudi*); pri protivnem dodajanju je informacija, ki jo prinaša nova poved, v nasprotju s prejšnjo (*po drugi strani, obenem, pa, zato pa*); pri spremembi pa vsebina nove povedi nadomesti vsebino prejšnje (*namesto tega, nasprotno*), doda k prejšnji povedi neko posplošeno trditev, ki velja, če ne upoštevamo vsebine prejšnje (*drugače pa, razen tega, le, samo*) ali pa nova poved prinaša neko drugo možnost poleg vsebine prejšnje povedi (*lahko pa tudi, drugače pa*).
- Zadnja pa je dopolnitev, kjer novi stavek dopolni prejšnjega z informacijami okoliščin in je lahko: časovno-prostorska, načinovna, vzročno-pogojna ali ozirna.

Te tri skupine, ki jih je opisal Skubic, se v veliki meri prekrivajo z delitvijo, ki jo je predstavila Smolej (2004). Členke, ki opravljajo vlogo besedilnih povezovalcev, je razdelila v tri skupine:

- v prvi skupini so sekundarni nosilci vsebine, ki se povezujejo z izrazi podaljšanja, saj prav tako prenašajo vsebino prejšnje povedi ali dela povedi;
- v drugo skupino uvrsti napovedovalce modifikacije oblike oziroma modifikacije leksikalnih sredstev, ki opravljajo podobno funkcijo kot prej opisana skupina dodelitve in opisa, saj vzpostavljajo most med dvema deloma, ki imata vsaj podobno vsebino;
- prejšnji izrazi dopolnitve pa se po Smolejevi skoraj prekrivajo z delilnimi signali, ki besedilo organizirajo.

Andreja Žele (2014: 9) pravi, da členke uvrščamo med prvotne nestavčnočlenske konektorje, torej so členki besedilna povezovala in s tem modifikatorji propozicijskih razmerij v besedilu oziroma temeljni razmerni modifikatorji v besedilu; ubesedujejo razmerijske pomene. Členke deli na dve krovni skupini: povezovalne (besedilne) členke in naklonske (medosebne členke). Povezovalni členki izhajajo iz pragmatičnih okoliščin in jih tudi vključujejo v besedilo, naklonski členki pa izhajajo iz sporočanjских razmerij in vplivanj med udeleženci diskurza. Povezovalni členki poudarjajo besedilno koherentnost in kohezivnost. Zapiše tudi, da so členki ...

... smiselne besed(ic)e s pragmatično močjo, ki jih znamo smiselno uporabljati zlasti v svojem prvem jeziku; ohranjajo izrazito komunikacijsko (konektorsko) vlogo, s tem pa tudi izrazito vplivajnsko vlogo. (prav tam)

4.2 Problem členka in veznika kot konektorja

Poseben problem pri členkovnih konektorjih predstavljajo tisti, ki so izrazno prekriti z vezniki.

Stane Suhadolnik (1998) je tako preučeval protivni priredni veznik *vendar*. Ugotovil je, da se rabi kot prislov, poudarni in miselni prislov s časovnimi in načinovnimi potezami. Ta veznik se lahko udejanja kot poudarni prislov za izražanje veselja, presenečenja v pomenu *končno, nazadnje* ter kot poudarni prislov v vprašalnih stavkih. Kot načinovni prislov se rabi v smislu samoumevnosti in pomeni *res, že, vendar* kot miselni prislov pa izraža dvom, upanje. *Vendar* pa je tudi veznik, ki »izraža navezujoče nasprotje, uvaja dopustne stavke, napoveduje presenečenja in hitre obrate« (1958: 298) in stoji po večini na začetku stavka.

Kot že **Jakob Šolar** (1958: 158–161), ko se ukvarja z mestom poudarnega in dodajalnega členka *tudi*, ugotovi, je za členke značilno še, da nimajo stalnega mesta pojavitve, tako se členki lahko pojavljajo na začetku, sredini ali na koncu povedi. Gre torej za besednoredno značilnost členkov, ki jih bistveno razločuje zlasti od prislovov. Pisal je tudi o različnih funkcijah veznika *in*. Zanj pravi, da dobiva svojo pomensko vrednost šele v stavku, saj sam na sebi sicer ne nosi pomena. Veznik *in* kot sicer najbolj pogost in tipičen predstavnik veznikov je v slovnica precej pomensko omejen, zato Šolar (1959) v svojem članku želi njegovo pomensko moč razširiti. Opredeli pet funkcij veznika *in*, kjer se osredotoča na vezalno moč, od najmočnejše vezalne moči do ohlapnejših. *In*, ki v Šolarjevem članku opravlja četrto funkcijo, bi lahko opredelili kot besedilni povezovalec, saj ne opravlja funkcije prirednega veznika, ki bi vzpostavljal skladenjsko razmerje med stavki ali povedmi, torej priredja, pač pa opravlja besedilnopovezovalno vlogo, logično povezuje posamezne stavke ali povedi v smiselno besedilo, vendar ne v smislu veznika, ampak členka. Gre torej za veznik, ki se lahko funkcijsko udejanja tudi kot besedilni povezovalec oziroma besedilotvorec, torej členek. *Slovenska slovnica* (2000) v poglavju o členkih omenja veznik *in* v poglavju o členkih le med navezovalnimi členki v vprašalni obliki (*In* kako je s teboj?).

Vojko Gorjanc (1998) je opozoril na členkovne konektorje, ki so prekrivni z vezniki, in med njimi naštel tudi veznike *namreč, torej, sicer, saj*, ki se lahko udejanjajo tudi kot členki. Za stavek s konektorjem *namreč* je pomembno, da ga njegova razvrstitev, ki ni vezana na stalno konektorsko mesto, izloča iz veznikov in uvršča med členke. Prav tako tudi sklepalni konektor *torej*, za katerega se spet pojavi ugotovitev, da je njegovo mesto v stavku premostljivo, torej ne nujno stabilno, in ga zato lahko uvrščamo med členke. Konektor *torej*

Slovenska slovnica (2000) opiše le kot priredni veznik, ki uvaja sklep, in navaja primer *Mislim, torej sem z razlago*, da zaradi dejstva, ker mislim, sklepam, da obstajam. Omenja ga tudi kot navezovalni členek, torej členek, ki opravlja funkcijo besedilnega povezovalca (*Ti si torej razbil šipo!*). Toporišič (1982: 178) zapiše, da je od besednega reda odvisen tudi konektor *sicer* in njegov pomen. Pojavlja se kot priredni vzročni veznik, in *sicer* vedno na začetku druge povedi neodvisne sestavine priredja (*Poberi se, sicer se ti utegne še kaj pripetiti.*). Na drugih mestih pa se v stavku lahko pojavlja kot sestavina, ki izraža dopuščanje (*To je sicer lepo, je pa zame predrago.*), ali pa kot členek, če stoji na začetku stavka (*Sicer me pa to nič ne briga.*).

S slovarskim opisovanjem konektorjev se je ukvarjala **Tatjana Balažic Bulc** (2009), ki je poudarila, da zmeda glede kategoriziranja konektorjev v SSKJ¹³ obstaja prav zaradi dejstva, ker je njihov pomen odvisen od konteksta. Kot je ugotavljala, je v slovarju najtežje opisati pomensko občutljive kategorije, saj je njihov pomen odvisen prav od konteksta, v katerem se pojavljajo. Med pomensko občutljive kategorije uvršča tudi konektorje kot posebno kategorijo logičnega povezovanja. S svojo raziskavo je odkrivala, ali so funkcijski opisi konektorjev v SSKJ nedosledni in pomanjkljivi. Rezultati raziskave so pokazali, da slovarski opisi konektorjev v SSKJ večinoma ne vključujejo podatkov o njihovih besedilnih funkcijah oziroma so le-te podane nesistematično. Posamezni pomeni gesel so opisani predvsem skladenjsko, medtem ko so podatki o njihovih besedilnih funkcijah podane precej razpršeno. Kot ugotavlja avtorica raziskave, skladenjski opisi na ravni konektorjev ne zadoščajo, saj konektorji v besedilu nimajo skladenjske vloge (vloge stavčnega člena ali njegovega dela). (Balažic Bulc 2009: 33–39)

Kohezijska oziroma povezovalna funkcija je tista, ki si jo na ravni besedila delijo tri samostojne besedne vrste: členki, vezniki in predlogi. Med njimi so vedno obstajale podobnosti, zaradi katerih slovnice v nekaterih primerih še vedno ne ločijo utemeljeno med enimi in drugimi. Meja med njimi je še vedno zabrisana. V veljavi je delitev členkov v trinajst skupin, od katerih Skubic ugotavlja, da je mogoče nekatere skladenjsko povezati zlasti z njihovo povezovalno vlogo (npr. navezovalni, poudarni, dodajalni, zadržkovni členki), druge pa z njihovo modalno vlogo. Členki in vezniki v besedilu opravljajo kohezijsko vlogo:

Konektorji so skladenjska povezovala oziroma spojniki v besedilih in njihova raba in stava v besedilu je vezana na členitev po aktualnosti in na intonančni potek v povedi. /.../ Konektorji s tvorjenjem razmerij tvorijo besedilo. /.../ V nasprotju z vezniki oz. vezniškimi besedami

¹³ Njena raziskava vezana na SSKJ1.

konektorji navadno povezujejo nadpovedno/besedilno zgradbo in so zato vedno poleg slovnične vloge zlasti pomenska besedilna povezovala, ki uvajajo in označujejo sovisnost (koherenco) in soveznost (kohezijo) v besedilih. (Žele 2012: 67)

Povezovalna vloga členkov je torej precej kompleksnejša od vloge veznikov. V stavčni strukturi členki za razliko od prislovov ne morejo nastopati kot stavčni členi, kvečjemu morda kot deli praktično poljubne besedne zveze (samostalniške, pridevniške, glagolske, prislovne, vezniške) (Skubic 1999: 211). Po členkih se ne moremo vprašati. Stojijo ob skupini besed in jo na nek način modificirajo.

Členke in veznike, ki nastopajo v vlogi konektorjev, je problematično razločevati zlasti v primerih, ko leksem lahko uvrstimo hkrati v besedno vrsto veznikov in členkov, odvisno torej od konteksta oziroma organizacije besedila (kohezije). Pri povezovalcih oziroma konektorjih je razlikovanje med členkovno in vezniško vlogo oteženo, vendar pa si v večini primerov lahko pomagamo z dejstvom, da vezniki v členkovni vlogi ne izražajo skladenjskega razmerja med stavki, ampak se funkcijsko udejanjajo na ravni organizacije besedila – signalizirajo njegov začetek, konec, nadaljevanje, ponovno navezovanje¹⁴.

¹⁴ Konzultacije pri izr. prof. dr. Mojci Smolej, 14. 9. 2015, Filozofska fakulteta.

5 Sklep

Skozi diahroni in sinhroni pregled obravnavanja besednih vrst od Breznikove slovnice pa do sodobnih jezikovnih priročnikov smo spoznali, da je bilo razumevanje in opredeljevanje besednih vrst zelo dinamično. Medtem ko so nekatere besedne vrste (kot npr. samostalnik oziroma samostalniška beseda, pridevnik oziroma pridevniška beseda, glagol itd.) že zgodaj definirane kot samostojne, pa so nekatere osamosvojene precej pozno (npr. povedkovnik in členek). Problem členka in veznika namreč je, da sta prekrivna oziroma homonimna z izrazi, ki spadajo v druge besedne vrste, na kar smo tudi opozorili. Nejasno ločevanje se je in se v nekaterih primerih še danes pojavlja v razmerjih veznik – vezniška beseda, veznik – prislov, členek – prislov, členek – medmet in v razmerju, ki je za naše magistrsko delo bistveno, tj. členek – veznik. Členek je namreč tudi v sodobni jezikoslovni teoriji definiran kot besedna vrsta, ki ima četrtino homonimnih izrazov v drugih besednih vrstah, tudi veznikih. Členki in vezniki pa lahko nastopajo tudi v vlogi besedilnih povezovalcev. Preko ugotovitev različnih jezikoslovcev, ki so se s to tematiko ukvarjali, ugotovimo, da imajo členki in vezniki različne konektorske oziroma povezovalne vloge na ravni povedi, med povedmi in na ravni besedila. To pa je tudi izhodišče za drugi del magistrskega dela – preučevanje rabe in funkcije členkovnih in vezniških konektorjev v besedilih.

6 Uvod v empirični del

V drugem delu magistrskega dela se bomo ukvarjali s členki in vezniki kot besedilnimi povezovalci – konektorji. Že v teoretičnem delu smo razvili polemiko o tem, da so nekateri členki prekrivni oziroma homonimni z drugimi besednimi vrstami, med drugim tudi z vezniki. Torej je določanje meje, kdaj gre v določenem primeru za členek in kdaj za veznik, oteženo. Tudi v jezikovnih priročnikih, kot bomo opozarjali v nadaljevanju, so nekatere besede dvoumno kategorizirane, kar kaže na nejasnost ločevanja tudi znotraj stroke. S členki in vezniki v besedilu vzpostavljamo kohezijo in koherenco, kar je še posebej pomembno pri govorjenih besedilih, kjer ni prisotne pisne podlage in je potrebno ves čas s konektorji vzpostavljati in ohranjati povezavo med stavki, povedmi ter organiziranost celotnega besedila. Čeprav členki in vezniki tvorijo različni besedni vrsti z različnimi lastnostmi, pa jim je skupno to, da lahko v besedilu opravljajo vlogo konektorja, tj. besedilnega povezovalca.

V nadaljevanju bomo analizirali homonimne členke in veznike, ki se pojavljajo v konektorski vlogi in ugotavljali njihovo rabo v različnih besedilnih vrstah. Zanimalo nas bo, ali obstajajo razlike v rabi in funkciji konektorjev v različnih besedilnih vrstah. Glede na to, da so nekateri konektorji izrazno homonimni, bomo veliko pozornosti usmerili na raziskovanje oziroma iskanje konektorjev, katerim bi lahko težko določili besedno vrsto, saj se členkovna in vezniška funkcija prekrivata.

7 Metoda dela

Za analizo in namen magistrskega dela smo izbrali različna besedila, ki pripadajo trem besedilnim vrstam. Določili smo konektorje, ki jih bomo v besedilih iskali in ki jih bomo v nadaljevanju analizirali. Vsa analiza bo potekala na podlagi predhodnih teoretičnih spoznanj in s pomočjo jezikovnih priročnikov (zlasti drugo izdajo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in *Slovarjem slovenskih členkov*), vse to pa povezali z rabo in funkcijo konkretnega konektorja v besedilu oziroma v odvisnosti od konteksta.

7.1 Izbor besedil

Izbrali smo tri vrste besedil, med katerimi obstaja dovolj razlik, da lahko rezultate in ugotovitve posplošimo kot relevantne za posamezno obravnavano vrsto besedil. Besedila smo vzeli s treh različnih področij, in sicer smo izbrali:

- znanstvene članke s področja jezikoslovja; to so štiri članki različnih avtorjev – jezikoslovcev, ki so pisali o jezikoslovni tematiki;
- publicistična besedila, in sicer osem kolumn slovenskih kolumnistov;
- umetnostna besedila, med katerimi smo se osredotočili na štiri dramska dela sodobnih slovenskih dramatikov.

Izbrane besedilne vrste smo določili na podlagi precejšnjih razlik med njimi in specifičnih značilnosti, namena in funkcije tovrstnih besedil:

1. Kot prvo skupino besedil smo izbrali znanstvena besedila – znanstvene članke s področja jezikoslovja. Znanstveno besedilo nastane v določenem strokovnem kontekstu in je namenjeno bralcem, ki pripadajo tej stroki, njegov namen je predstaviti neko strokovno dilemo in jo teoretično raziskovati ter analizirati. Avtorji znanstvenih besedil so torej poznavalci določene stroke, zato sta jezik in skladnja temu primerna. V magistrskem delu se bomo ukvarjali z znanstvenimi članki s področja jezikoslovne stroke, torej avtorjev, ki so jezikoslovno in tudi jezikovno dobro podkovani.

2. Publicistična besedila smo izbrali na podlagi publicističnega jezika, ki je svojevrsten in specifičen. Znotraj publicističnih besedil smo se opredelili za kolumne. To so članki v revijah ali časopisih, zaradi razvoja sodobne tehnologije pa jih veliko najdemo tudi na spletu. V kolumnah pisci izražajo svoja stališča in mnenja glede aktualnega dogajanja in se pri tem nanj tudi navežejo.

3. Kot tretjo od reprezentativnih besedilnih vrst smo določili umetnostna besedila, in sicer dramska dela. Dramska besedila so literarna dela, zapisana v obliki dialogov – čeprav so zapisana, so namenjena ustni, govorni uprizoritvi. Dramska dela sodobnih dramatikov glede na jezik močno spominjajo na govorjena besedila, saj je njihova jezikovna podoba približana pogovornemu/govorjenemu jeziku.

Pri analiziranju posamezne besedilne vrste bomo pozorni na besede, ki se pojavljajo v vlogah členska in veznika, torej lahko v določenem kontekstu opravljajo vlogo členska ali vlogo veznika. Nastali bodo trije grafikoni. Prešteli bomo število pojavitev posameznih konektorjev, nato bomo poskušali analizirati, kolikokrat se posamezen konektor pojavlja v vlogi členska in kolikokrat v vlogi veznika. Tiste, ki jih ne bomo mogli določiti brez temeljitejšega analiziranja, bomo uvrstili med konektorje, katerih vloga je težje določljiva. Le-te bomo kasneje poskušali analizirati glede na pravila, ki jih določajo jezikovni priročniki in glede na kontekst.

7.2 Izbor konektorjev¹⁵

Kot smo že v uvodu v praktični del zapisali, nas zanimajo konektorski izrazi, ki so homonimni in se lahko pojavljajo v vlogi dveh besednih vrst – kot členki in kot vezniki. To sta dva kriterija, ki smo si ju postavili pri določanju konektorjev, ki jih bomo preučevali, torej:

1. da so besede konektorski izrazi in
2. da obstaja homonimen izraz v besednih vrstah členska in veznika.

Glede na to smo v *Slovarju slovenskih členkov* poiskali iztočnice, torej členke, ki so glasovno prekrivni z vezniki, ki jih vsebuje SSKJ2. V tabeli 1 so prikazani konektorji, ki se pojavljajo v vlogi členska in veznika, natančneje je razložena vloga, ki jo posamezni konektor opravlja kot veznik (kakor določa SSKJ2), in vloga, ki jo posamezen konektor opravlja kot členek (kakor določa slovar členkov). Pri tem je potrebno poudariti, da smo se pri izpisovanju vlog členkov v slovarju členkov osredotočili zgolj na povezovalne (besedilne) členke, torej na tiste, »ki izhajajo iz pragmatičnih okoliščin in jih vključujejo v besedilo« in ki »poudarjajo besedilno koherentnost in kohezivnost« (Žele 2014: 10). Pri tem se zavedamo nekaterih omejitev in nedoslednosti jezikovnih priročnikov, ki nam bodo v pomoč, na kar smo opozarjali v opombah. Ugotovili smo, da obstaja dvanajst takšnih besed, in to so:

¹⁵ Konektorje bomo opazovali zgolj na ravni povedi, med povedmi in na ravni besedila, ne pa tudi na ravni povezovanja besed oziroma besednih zvez, povezovanje besed in besednih zvez nas v tem magistrskem delu ne zanima.

Tabela 1: Konektorji, ki se pojavljajo v vlogi členka in veznika.

konektor	vloga veznika (po SSKJ2)	vloga členka (po slovarju členkov)
a	1. veznik v protivnem priredju za izražanje: a) nasprotja s prej povedanim b) nepričakovane posledice 2. veznik v vezalnem priredju za navezovanje na prej povedano	1. povezovalni navezovalni členek pog. (opozarja s samo navideznim spraševanjem) 2. povezovalni nasprotovalni členek (uvaja še dopolnjujoče nasprotje predhodno povedanemu / uvaja dodatek)
ali ¹⁶	1. veznik v ločnem priredju za vezanje stavkov ali stavčnih členov a) ki se vsebinsko izključujejo b) ki kažejo na možnost izbire 2. star., veznik v protivnem priredju za izražanje a) nasprotja s prej povedanim b) nepričakovane posledice 3. veznik v vprašalnih odvisnih stavkih za uvajanje vprašanja 4. ekspr., v prislovni rabi za izražanje zahteve po odločitvi za eno od dveh možnosti (ali – ali)	1. povezovalni poudarni členek (uvaja ali stopnjuje nejevoljo / uvaja nejevoljo, presenečenje) 2. povezovalni povzemalni členek (uvaja spodbudo)
ampak	1. veznik v protivnem priredju za uvajanje nove trditve namesto prej zanikane 2. nav. ekspr., veznik v zvezi ne samo, ne le – ampak tudi za širjenje, stopnjevanje prej povedanega 3. ekspr. veznik za izražanje nasprotja s prej povedanim 4. pog., ekspr., na začetku (od)stavka za opozoritev na prehod k drugi misli	1. povezovalni navezovalni členek (uvaja zaključek sporočila)
če	1. veznik v pogojnih odvisnih stavkih za izražanje pogoja, s katerim se uresniči dejanje nadrednega stavka: a) s povednim naklonom b) s pogojnim naklonom nav. ekspr., z oslabljenim pomenom za izražanje:	1. povezovalni poudarni členek (poudarja dvom v pravkar izrečeno) 2. povezovalni dodajalni členek (uvaja dodatno nevsiljivo, vljudno mnenje / uvaja negotovost / utemeljuje z dodatnim stopnjevanjem)

¹⁶ V slovarju členkov ni omenjena možnost pojavitve izraza *ali* kot členka, ki uvaja vprašanje: *ali prideš? ali ga ne poznaš? ali si bolna? ali je bilo lepo na izletu? vse lepo, vendar ali ni prepozno? / to je tvoj mož, ali ne? no, ali bo kaj? / Ali taka je ta reč? Nabili da me bodo? (I. Cankar)* (V SSKJ pod geslom za členek *ali*). Členek *ali* se pogosto pojavlja kot začetek vprašanja, zato je v slovarju členkov ta iztočnica nepopolno določena.

	c) <i>skromnega mnenja, vljudnega pridržka</i> č) <i>ugibanja, domneve</i> d) <i>želje ali omiljenega ukaza</i> e) <i>stopnjevanja z dodatno trditvijo</i> 2. veznik v časovnih odvisnih stavkih s povednim naklonom za <i>izražanje dejstva, da se dejanje nadrednega stavka ponovi, kadarkoli se izpolni pogoj</i> 3. nav. ekspr., veznik v dopustnih odvisnih stavkih, navadno okrepljen za <i>izražanje dejstva, kljub kateremu se dejanje nadrednega stavka uresniči</i> 4. veznik v vzročnih odvisnih stavkih, navadno okrepljen za <i>izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanju v nadrednem</i> 5. veznik v primerjalnih odvisnih stavkih za <i>izražanje primerjave ali sorazmernosti dejanja v nadrednem in odvisnem stavku</i> 6. veznik v pripovednih odvisnih stavkih za <i>izražanje, da je trditev v nadrednem stavku resnična, kolikor je resnična trditev v odvisnem</i> 7. veznik v odvisnih vprašalnih stavkih za <i>uvajanje vprašanja</i>	3. povezovalni navezovalni členek (<i>uvaja ugibanja, domneve</i>)
čeprav / četudi	veznik v dopustnih odvisnih stavkih za <i>izražanje dejstva, kljub kateremu se dejanje nadrednega stavka uresniči</i>	1. povezovalni pojasnjevalni členek (<i>omejuje z dodatnim natančnejšim pojasnilom</i>) 2. povezovalni izvzemalni členek (<i>uvaja izvzemanje</i>)
in ¹⁷	II.¹⁸ veznik v vezalnem priredju, navadno z izpuščanjem pomožnih besed v drugem stavku 1. za vezanje dveh stavkov, ki izražata <i>sočasnost ali zaporednost</i>	1. povezovalni navezovalni členek (<i>poudarja navezovanje na prej povedano / opozarja na prehod k drugi misli</i>)

¹⁷ Tudi členek *in* je v slovarju členkov dvoumno kategoriziran kot povezovalni poudarni členek, saj pravzaprav naslednji primeri prikazujejo, da gre v resnici za navadno vezniško vlogo veznika *in*: *Fant hodi samo v kino in gleda televizijo in bere stripe*. Podobno tudi kot povezovalni dodajalni členek, kjer bi njegovo vlogo prav tako lahko prepoznali preprosto kot vezniško: *Pozabil ni nikogar in tudi tebe ne. / Ta bolezen se pojavlja na rastlinah in celo na živalih*. Podobno tudi v primeru *Pojdi in zapri vrata*. Na tovrstne primere moramo pogledati kritično, saj lahko podvomimo, ali je določen leksem členek ali veznik oziroma zakaj je konektor, ki je tipičen vezniški, obravnavan kot členek.

¹⁸ Namerno izpuščene razlage pod I., saj razlagajo vezavo členov v stavku, kar za pričujočo magistrsko nalogo ni bistveno.

	2. nav. ekspr., za vezanje dveh sorodnih povedkov v pomensko enoto 3. nav. ekspr., pri ponavljanju istega povedka, navadno okrepljen za <i>izražanje intenzivnosti dejanja</i> 4. za izražanje namena 5. ekspr., z vejico, navadno okrepljen za <i>izražanje nasprotja s prej povedanim</i> 6. navadno z vejico za <i>izražanje</i> a) <i>vzročno-posledičnega razmerja</i> b) <i>vzročno-sklepalnega razmerja</i> c) nav. ekspr. <i>pogojno-posledičnega razmerja</i> 7. ekspr. navadno okrepljen <i>čeprav, četudi</i> III. za piko ali podpičjem 1. z oslavljenim pomenom za <i>izražanje pomenov kakor pod II, zlasti 4–7</i> 2. nav. elipt. za <i>navezovanje na prej povedano</i> 3. za <i>opozoritev na prehod k drugi misli</i> 4. ekspr. za <i>izražanje začudenja, presenečenja, nejevolje</i>	2. povezovalni dodajalni členek (<i>uvaja začudenje, presenečenje, nejevoljo / poudarja dodajanje</i>) 3. povezovalni pojasnjevalni členek v zvezah <i>in sicer, in to</i> (<i>uvaja dopolnjevanje, pojasnjevanje prej povedanega</i>) 4. povezovalni nasprotovalni členek (<i>uvaja nepričakovano nasprotje / izraža nasprotje s prej povedanim / izraža nepričakovano / izraža omejevanje</i>) 5. povezovalni poudarni členek (<i>stopnjuje poudarjanje dodanih sporočil / izraža namen / izraža pogojno-posledično razmerje</i>)
ko	I.¹⁹ veznik v odvisnih stavkih 1. v časovnih odvisnih stavkih za <i>izražanje</i> a) <i>da se dejanje odvisnega stavka godi istočasno z dejanjem nadrednega</i> b) <i>da se dejanje odvisnega stavka zgodi pred dejanjem v nadrednem</i> c) nav., ekspr. <i>da se dejanje odvisnega stavka zgodi po dejanju nadrednega</i> 2. ekspr., v vzročnih odvisnih stavkih, navadno okrepljen za <i>izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanju v nadrednem</i> 3. knjiž., v pogojnih odvisnih stavkih, s pogojnim naklonom za <i>izražanje pogoja, s katerim se uresniči dejanje nadrednega stavka; če // ekspr., z oslavljenim pomenom za izražanje želje ali omiljenega ukaza</i> 4. knjiž., nav. ekspr., v dopustnih odvisnih stavkih, navadno okrepljen za <i>izražanje</i>	1. povezovalni dodajalni členek (<i>izraža željo ali omiljeni ukaz</i>)

¹⁹ Razlage pod II. pog., med členi v stavku za pričujoče magistrsko delo niso bistvene.

	<i>dejstva, kljub kateremu se dejanje nadrednega stavka uresniči; čeprav</i> 5. knjiž., v primerjalnih odvisnih stavkih, s pogojnim naklonom ali v zvezi z <i>da</i> za <i>izražanje približne, dozdevne podobnosti; kakor, kot</i> 6. ekspr., v primerjalnih odvisnih stavkih, s primernikom za <i>izražanje sorazmernosti z dejanjem nadrednega stavka</i>	
pa	I. veznik navadno v protivnem priredju, z vejico 1. za <i>izražanje nasprotja s prej povedanim</i> a) na čelu stavka b) zapostavljen 2. za <i>izražanje rahlega nasprotja // za dopolnjevanje, pojasnjevanje prej povedanega // za krepitev prislova, ki uvaja zadnji člen zaporedja // ekspr., med členi v stavku, navadno okrepljen za stopnjevanje</i> 3. za <i>izražanje</i> a) <i>vzročno-posledičnega razmerja</i> b) <i>vzročno-sklepalnega razmerja,</i> c) nav. ekspr. <i>pogojno-posledičnega razmerja,</i> č) ekspr. <i>dejstva, kljub kateremu se dejanje prejšnjega stavka uresniči</i> 4. v členkovni rabi, z vezniki <i>poudarja nasprotje</i> III. pog., v vezalnem priredju, brez vejice, navadno z izpuščanjem pomožnih besed v drugem stavku 1. za <i>vezanje dveh stavkov, ki izražata sočasnost ali zaporednost; in // pri naštevanju za vezanje predzadnjega in zadnjega stavka // nav. ekspr. v mnogovezju za stopnjevano poudarjanje stavkov</i> 2. nav. ekspr., za <i>vezanje dveh sorodnih povedkov v pomensko enoto</i> 3. nav. ekspr., pri ponavljanju istega povedka za <i>izražanje intenzivnosti dejanj</i> 4. za <i>izražanje namena</i>	1. povezovalni popravni členek (<i>uvaja zavrnitev s popravkom</i>) 2. povezovalni poudarni členek <i>navadno v vprašanjih (poudarja ugibanje)</i> 3. povezovalni dodajalni členek (<i>uvaja dodatno mnenje</i>) 4. povezovalni navezovalni členek (<i>stopnjuje sporočano</i>)

	IV. za piko ali podpičjem 1. z oslabljenim pomenom <i>za izražanje pomenov kakor pod I, zlasti 3, in III.</i> 2. nav. elipt. <i>za navezovanje na prej povedano</i> 3. <i>za opozoritev na prehod k drugi misli</i> 4. ekspr. <i>za izražanje začudenja, presenečenja, nejevolje</i>	
saj ²⁰	1. veznik v vzročnem priredju <i>za utemeljevanje, pojasnjevanje prej povedanega</i> 2. <i>za izražanje nasprotja s prej povedanim</i> 3. nav. ekspr. <i>za izražanje vzročno-posledičnega razmerja</i> 4. v členkovni rabi, navadno okrepljen <i>izraža podkrepitev trditve</i> 5. v členkovni rabi <i>izraža ugotovitev, spoznanje resničnega stanja // včasih okrepljen izraža samoumevnost</i> 6. v členkovni rabi <i>izraža soglasje, (zadržano) pritrjevanje // v zvezi z res opozarja na trditev v stavku</i>	1. povezovalni pojasnjevalni členek (<i>utemeljuje, pojasnjuje prej povedano / uvaja podkrepitev trditve / uvaja vzrok za opisano dejstvo</i>) 2. povezovalni nasprotovalni členek (<i>uvaja nasprotje s prej povedanim</i>) 3. povezovalni navezovalni členek (<i>uvaja možno posledico in s tem vzpostavlja vzročno-posledično razmerje / uvaja ugotovitev, spoznanje resničnega stanja</i>) 4. povezovalni poudarni členek (<i>poudarja samoumevnost</i>)
sicer ²¹	I. 1. veznik v vzročnem priredju <i>za izražanje posledice, če bi se prej povedano ne uresničilo</i> 2. v vzročnem priredju, okrepljen <i>za izražanje dejanja, stanja ob drugih, drugačnih priložnostih</i> 3. v protivnem priredju <i>za uvajanje omejevanje trditve, ki ji nasprotuje trditev v drugem stavku</i> II. v členkovni rabi 1. <i>izraža razmere ali stanje ob drugih,</i>	1. povezovalni nasprotovalni členek (<i>izraža posledico, če bi se prej povedano ne uresničilo</i>) 2. povezovalni nadomestni členek (<i>izraža dejanje, stanje ob drugih, drugačnih priložnostih</i>) 3. povezovalni zastranitveni členek (<i>uvaja spremstveno oteževalno mnenje</i>) 4. povezovalni pojasnjevalni členek <i>v zvezi in sicer (dopolnjuje, pojasnjuje prej povedano)</i> 5. povezovalni navezovalni členek v

²⁰ Členek *saj* je opisan tudi kot povezovalni pojasnjevalni členek – a je tu zopet meja med tem, ali gre za členek ali navaden pojasnjevalni veznik, skrajno nejasna. Če si pogledamo na primerih: *Takoj bom vse uredil, saj je to moja dolžnost; Poznaš jo, saj je hodila s teboj v šolo; Ne hodite ven, saj lije kot iz škafe.* V teh primerih konektor *saj* jasno opravlja vlogo veznika, ki uvaja posledično priredje, pojasnjuje stavek, ki stoji pred njim.

²¹ Členek *sicer* je v *Slovarju slovenskih členkov* dvoumno opredeljen kot povezovalni nasprotovalni členek, ki *izraža posledico, če bi se prej povedano ne uresničilo.* V navedenih primerih *Zdaj pomagaj, sicer bo prepozno; pri nas se dobro počuti, sicer bi že odšel; Zadnji del poti sem moral teči, sicer ne bi prišel pravočasno* je njegova vloga precej podobna njegovi vlogi veznika v vzročnem priredju *za izražanje posledice, če bi se prej povedano ne uresničilo.* Zopet je torej razumevanje tega konektorja kot členska dvoumno in nejasno. Primeri, ki so zapisani ob tej razlagi v SSKJ2 in pod povezovalnim nasprotovalnim členkom v slovarju členkov, so popolnoma enaki.

	<i>drugačnih priložnostih</i> 2. izraža rahlo omejitev, pridržek 3. nav. ekspr., navadno okrepljen izraža ugotovitev, spoznanje resničnega stanja 4. v zvezi in sicer za dopolnjevanje, pojasnjevanje prej povedanega	zvezi s pa (utemeljuje veljavnost povedanega / utemeljuje spoznanje / poudarja zanikano trditev, ugotovitev)
torej	1. v sklepalnem priredju za izražanje vzročno-sklepalnega razmerja 2. z oslabljenim pomenom za dopolnjevanje, pojasnjevanje prej povedanega	1. povezovalni navezovalni členek (izraža navezovanje na prej povedano)
vendar ²² / vendarle	II. v vezniški rabi, v protivnem priredju 1. za izražanje nasprotja s prej povedanim 2. za omejevanje prej povedanega	1. povezovalni poudarni členek (poudarja povedano nasploh / poudarja nasprotje s prej povedanim) - povezovalni nasprotovalni členek (uvaja nasprotje s prej povedanim / uvaja omejevanje)

²² Vendar ima v SSKJ2 prvotno določeno vlogo kot členek, ki pa se pod II. udejanja tudi v vezniški rabi.

Kritično moramo pogledati na razlago členka *vendar* v slovarju členkov; v stavku *Svoj avto bo vendar poznal!* je *vendar* opredeljen kot naklonski čustvenostni členek, ki izraža *nejevoljo, nestrpnost, veselje samoumevnost povedanega*, v smislu »*Pa ja!*«, medtem ko je v zelo podobnem stavku *Svoje stvari pa bom vendar poznal!* *vendar* opredeljen kot povezovalni poudarni členek, ki naj bi poudarjal *povedno nasploh*, v smislu »*To pa res ne bi smel biti problem!*«. Dva zelo podobna primera, kjer je členek *vendar* različno pojmovan, kažeta na nedoslednost oziroma nejasno določanje vloge tega členka. Očitno je problem tudi v razmejitvi naklonske in povezovalne vloge posameznega členka, mnogi členki namreč lahko izražajo obe funkciji.

Prav tako je problematično opisovanje členka *vendar* kot povezovalnega nasprotovalnega členka, ki uvaja nasprotje s prej povedanim, saj močno spominja na vezniško funkcijo protivnega veznika *vendar*: *Težave niso velike, vendar obstajajo; Vlaki prihajajo, vendar z zamudo; Naj poskusi, vendar se bojim, da je že prepozno.*

8 Cilji in predpostavke

Z magistrskim delom smo si zastavili cilje, ki bi jih radi dosegli z analiziranjem členkovnih in vezniških konektorjev v različnih besedilnih vrstah, in to so:

1. Ugotoviti, ali je resnično v nekaterih primerih težko določiti mejo med členkom oziroma veznikom kot konektorjem, in spoznati, kako pogosto se zgodi, da se v besedilu pojavi tovrsten problem.
2. Ugotoviti, kako in s čim si pri določanju konektorja kot členska oziroma kot veznika pomagati.
3. Ugotoviti, kakšna je raba in funkcija konektorjev v različnih besedilnih vrstah.

Na podlagi ciljev, ki smo si jih zadali, smo lahko razvili tudi nekaj predpostavk, iz katerih izhajamo pri pisanju magistrskega dela:

1. V govorjenih besedilih je največ veznikov in členkov v vlogi konektorjev, saj nimamo pisne podlage, na katero bi se zanašali, pač pa je potrebno kohezijo in koherenco vzpostavljati in ohranjati brez pisne podlage. Glede na to predpostavljamo, da bo največ konektorjev v dramskih delih, saj je jezik tam preko dialogov najbolj približan govorjenemu, poleg tega pa so namenjena uprizarjanju, torej ustni oziroma govorni aktualizaciji. V nasprotju s tem pa se bo najmanj konektorjev pojavljalo v znanstvenih člankih, saj je jezik tam strokovni oziroma znanstveni, namenjen poznavalcem določene stroke, poleg tega pa so besedila zapisana.
2. Glede na zmedenost, ki se pojavlja v jezikovnih priročnikih in nedognanosti nekaterih vsebin jezikoslovne vede, predpostavljamo, da bomo našli precej besed, med katerimi bomo težko ločili, kdaj opravljajo vlogo členska in kdaj vlogo veznika.
3. Prav zaradi že omenjenih pomanjkljivih dognanj v priročnikih predpostavljamo, da nam bo pri določanju v večjo pomoč sobesedilo oziroma kontekst, manj pa jezikovni priročniki.

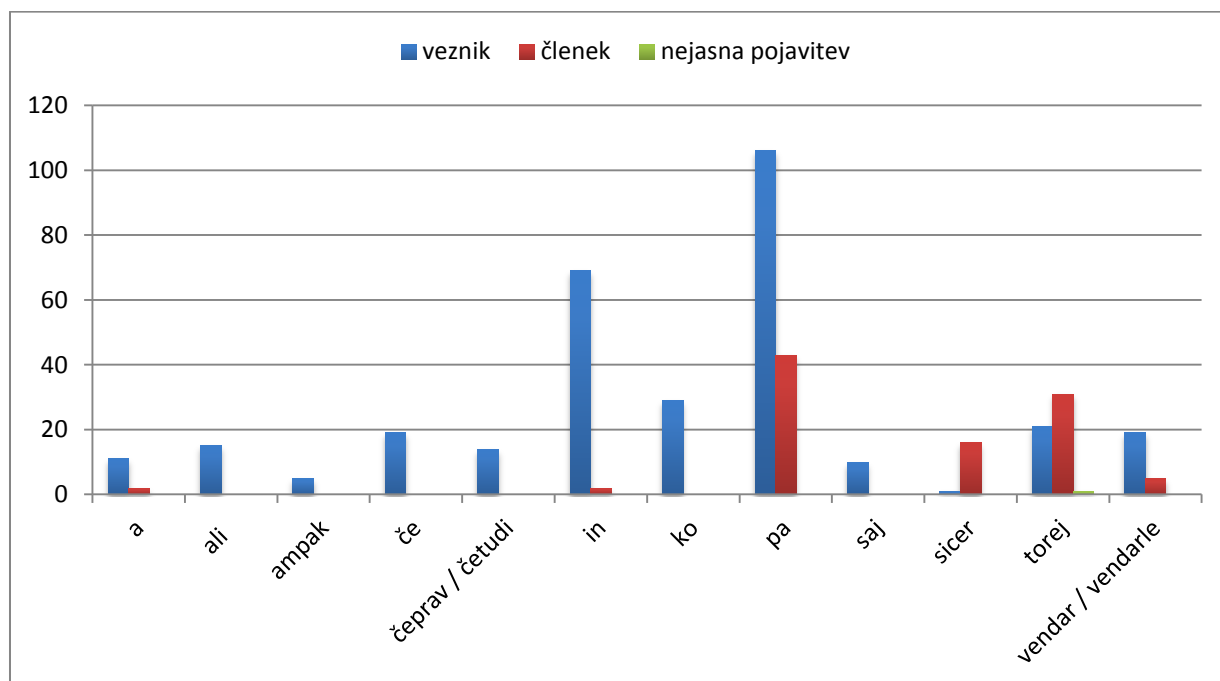
Pri izbiri besedil in konektorjev se zavedamo tudi nekaterih omejitev, na katere bomo pozorni oziroma jih bomo upoštevali pri interpretaciji rezultatov: (1) besedila so po dolžini in obsegu različna, zato se bo število analiziranih konektorjev v posamezni besedilni vrsti razlikovalo, a to ni bistveno, saj bomo na koncu rezultate predstavili grafično in tako posplošili dobljene rezultate za izbrane besedilne vrste; (2) zavedamo se omejitev nedoslednega razlaganja in definiranja funkcij členkov in veznikov v jezikovnih priročnikih ter nanje tudi opozarjamo.

9 Raba in funkcija vezniških in členkovnih konektorjev v besedilnih vrstah

9.1 Znanstvena besedila

Znanstvena besedila s področja jezikoslovja smo analizirali in poiskali besede, ki se pojavljajo v konektorski vlogi členka in/ali veznika. Glede na specifičnost znanstvenih besedil (nedvoumnost, utemeljevanje, teoretično prikazovanje ugotovitev, pojasnjevanje) smo pričakovali večinoma vezniške konektorje. V štirih znanstvenih člankih smo tako našli naslednje pojavitve konektorjev:

Grafikon 1: Število pojavitev posameznega konektorja v znanstvenih besedilih.

Rezultati kažejo, da se največkrat pojavljata konektorja *pa* in *in*, kar ni presenetljivo, saj gre za znanstvena besedila, ki morajo biti nedvoumna in čim bolj razumljiva. Ostalih konektorjev je manj, večinoma pa se pojavljajo kot vezniki, v manjši meri pa kot členki. Z vezniki so v znanstvenih besedilih tako izražena razmerja, s katerimi se utemeljuje, pojasnjuje, argumentira zapisano. Nejasnih pojavitev je malo, pogosto je vlogo težko pripisati konektorju *torej*. *Sicer* se pojavlja večkrat, a le malokrat v konektorski vlogi, veliko pojavitev besede *sicer* pa je v vlogi naklonskega členka. Konektorja *ko* in *če* v analiziranih znanstvenih besedilih opravljata svojo primarno vlogo podrednega veznika, podobno tudi primarno vezniki *a*, *ampak*, *vendar* opravljajo primarno vlogo protivnih veznikov.

9.1.1 Analiza vezniških in členkovnih konektorjev v znanstvenih besedilih

Vezniški konektorji v znanstvenih besedilih vzpostavljajo priredna ali podredna razmerja med stavki, njihova raba in funkcija sta jasno določljivi s pomočjo sobesedila in jezikovnih priročnikov. Najpogostejša veznika sta *in* ter *pa*. Oba se sicer udejanjata tudi v funkciji členka, vendar je njuna vezniška vloga veliko pogostejša. Konektorja *in* ter *pa* opravljata v funkciji veznika in v funkciji členka zelo različne vloge, zato pogostost njunih pojavitev ni nepričakovana.

Konektor *pa* se pojavlja v zelo raznolikih vlogah, ki jih kot veznik in členek lahko opravlja. V znanstvenih besedilih vzpostavlja navezovanje in povezovanje, kot je prikazano v naslednjih primerih:

- [1] Proces primerja tudi s procesom usvajanja prvega jezika in ugotavlja, da sta si učenje tujega jezika in usvajanje prvega jezika med seboj v mnogočem podobna, da **pa** se na nekaterih točkah tudi zelo razlikujeta, predvsem kar zadeva spoznavno zmožnost, če seveda učeči se tujega jezika niso otroci. (Kranjc 2004:145)
- [2] Spoznanje vpliva na delno korekcijo oz. dopolnitev doslejšnje uvrstitve glagolov s predponskim obrazilom, t. i. glagolskih sestavljenk, zlasti z vidika besedotvornih vrst **pa** tudi besedotvornega pomena, če ga razumemo kot propozicijsko krajevnoprislovno prvino (Vidovič Muha 1988: npr. 21, 176, 177, 184; 1993 idr.). (Vidovič Muha 2009: 255)
- [3] Poleg tega so pravila velikokrat tudi kršena, **pa** se jih kljub temu tako otroci, ki se učijo prvega jezika, kot osebe, ki se učijo drugega/tujega jezika, naučijo. (Kranjc 2004: 146)
- [4] Narečne oblike za kje, kod, od kod in kam po gradivu za Slovenski lingvistični atlas bodo prikazane na zbirni jezikovni karti (z legendo in komentarjem), govorjene **pa** preverjene v anketi in korpusih. (Orel, Smole 2014: 463)
- [5] // Najprej **pa** omenimo iz frazeoloških besednih zvez nastale besede, ki v Kržišnik 1994 niso obravnavane. (Kržišnik 2010: 88)

Primeri kažejo, da se obravnavani konektor pogosto rabi tako v vezniški kot v členkovni vlogi. V primeru [1] vidimo, da stoji ob podrednem vezniku *da*, kar ga v SSKJ2 določa za veznik v členkovni rabi, ki skupaj z vezniki poudarja nasprotje. Pogosto se tako pojavlja tudi ob veznikih *ki*, *ali*, *če*. Opravlja lahko tudi navadno vezniško funkcijo, torej tako kot veznik *in* ali *ter* (primer [2]). Pogosto se konektor *pa* rabi tudi v vlogi veznika, ki izraža nasprotje s prej povedanim (primerjamo ga lahko z *a*, *ampak* itd.), takšen je npr. primer [3]. Podoben je tudi primer [4], kjer je *pa* sicer zapostavljen, izraža pa dodajanje informacije k prej povedanemu oziroma dodatek. Kot tak, torej zapostavljen, se v analiziranih besedilih največkrat pojavlja, vzpostavlja pa različna razmerja med stavki. Tudi v zadnjem primeru konektor *pa* v novem odstavku uvaja navezovanje na prej povedano, čeprav ne stoji na začetku povedi, je njegova funkcija jasna (v pomenu: *kljub temu najprej omenimo ...* ali kako podobno).

Z vidika določanja funkcije in rabe sta zanimiva konektorja *sicer* in *torej*, saj opravljata različne funkcije in se v besedilih tudi različno udejanjata. Sta dokaj pogosta in zato funkcijsko precej razširjena. Poleg konektorske funkcije oba lahko opravljata še funkcijo naklonskega člena, pri čemer je meja včasih zelo nejasna. Konektor *sicer* se lahko pojavlja v kombinaciji z različnimi besedicami, kot npr. *in* (*in sicer*), *pa* (*sicer pa*).

- [6] Samo prislovi, ki izražajo umeščenost, tudi razmeščenost ali usmerjenost v prostoru, se pravi prostorskost katerega izmed udeležencev, pri čemer moramo seveda upoštevati tudi pomensko abstraktnost, so lahko morfemizirani – pretvorljivi v predponsko obrazilo. **Sicer pa** so ti prislovi pomensko odvisni od govornega dejanja, se pravi od mesta nahajanja govorečega, tip Stanujem zgoraj, spodaj, spredaj, zadaj idr., oz. od pomena prostega glagolskega morfema kot pretvorbe omenjenih prislovov, ki je hkrati tudi v predložni funkciji, tip Stanuje nad/pod njim idr. Nič čudnega **torej**, da so nekateri od teh prislovov lahko celo neposredno brez pretvorbe v prosti morfem glagola, tudi v predložni funkciji, npr. Stanuje zraven/poleg/blizu njega/Toneta ipd. (Vidovič Muha 2009: 254)

Členek *sicer* je tu v vlogi konektorja, ki se veže s *pa* in utemeljuje veljavnost povedanega. S tem se navezuje na prej zapisano in vzpostavlja kohezijo na ravni celotnega odstavka. Zveza *sicer pa* je kot taka utemeljena tudi v slovarju členkov, ki nam je v takšnem primeru lahko v pomoč pri določanju funkcije člena. Členek *torej* v tem primeru izraža navezovanje na prej povedano in tako predstavlja povezovalni navezovalni členek, ki se navezuje oziroma

povezuje predhodne informacije z novimi, dodanimi. V obeh primerih se konektorja navezujeta na prej zapisano, kar je bistvena vloga besedilnih povezovalcev, s čimer se vzpostavljata tudi kohezija in koherenca.

- [7] Zgled (3) glede na (2) ponazarja tudi vidsko vlogo predponskega obrazila, v razmerju med (1) in (4) pa gre samo za vidsko vlogo, prislovni pomen predponskega obrazila je zakrit (besedilno neaktualen), pisati : napisati. Kot povedijske prvine se **torej** pojavljajo štiri variante, **in sicer** napisati, napisati na, pisati na, pisati. (Vidovič Muha 2009: 254)

Tudi v tem primeru bosta analizirana enaka konektorja kot v primeru [6], *torej* in *(in) sicer*. Podobno tudi tu konektor *torej* vzpostavlja vez s prejšnjimi informacijami in se v novi povedi z novimi informacijami nanje navezuje. *In sicer* pa je členkovni konektor, ki dopolnjuje, pojasnjuje prej povedano. *In sicer* v takšnih primerih je v slovarju členkov primerjan s *to je*. Raba in funkcija konektorjev *torej* in *(in) sicer* ter *sicer (pa)* je torej glede na jezikovne priročnike in glede na sobesedilo jasna in določljiva.

V znanstvenih besedilih je pogost tudi pojav konektorja *vendar*, njegova vloga je sicer prvotno členkovna, a se pojavlja tudi kot priredni veznik za izražanje protivnosti.

- [8] Vsota nujnih posebnosti je torej odvisna od količine védenja, ki ga delita tvorec in naslovnik. V tem smislu sta si proces topikalizacije in komentiranje zelo podobna. **Vendar** pa so motivi za izbiro komentarja in sredstva, s katerimi jih izražamo, v veliki večini primerov različni, v nekaterih primerih celo popolno nasprotje, od motivov in sredstev, povezanih s procesom topikalizacije. (Kranjc 2004: 152)
- [9] // Ker je slovenščina **vendarle** jezik, v katerem so besedne meje praviloma ali vsaj večinoma izražene z oblikoslovnimi in besedotvornimi prvinami, razmislek o tem, ali je razlika med pojmovanjem morfemske zveze – primeri kot zahrbtnen 'tak, ki skrivaj naredi kaj slabega, navidezno nenevaren' ali dobrosrčen 'tak, ki je dobrega srca; dober' – kot (eno)besedne frazeološke enote ali kot idiomatske besede samo navidezna ali pa morda odpira še kaka druga vprašanja, morda **vendar** ni odveč. (Kržišnik 2010: 88)

S konektorjem *vendar* na začetku nove povedi lahko poudarimo nasprotje s prej povedanim, hkrati pa se na to navežemo, torej gre za členek, ki povezuje predhodne izjave z novimi. *Vendarle* v primeru [9] opravlja funkcijo členska, ki je v *Slovarju slovenskih členkov* opredeljen kot povezovalni poudarni členek, s katerim poudarjamo povedano nasploh, poleg tega pa stoji v novem odstavku, kar nakazuje njegovo povezovalno funkcijo. *Vendar* v tem primeru prav tako opravlja funkcijo poudarnega povezovalnega členska. Ti členki ne stojijo nujno za vejico, saj navezovanje in poudarjanje opravljajo tudi z neprvih mest v stavku oziroma povedi. Zanimiva je zveza več različnih konektorjev, pri čemer je potrebno določiti svojo funkcijo vsakemu konektorju in funkcijo, ki jo skupaj opravljajo, torej kakšna je vloga takih zvez in zakaj se je avtor odločil za takšno rabo.

[10] Elipsa je v nekaterih primerih že ustaljena, še več pa je, zlasti v publicističnih besedilih, priložnostne rabe. Ali so mlatiti, ustreliti, otrobi torej frazeološke enote ali so, idiomatske **sicer**, **a vendar** besede? (Kržišnik 2010: 88)

Sicer v tem primeru izraža rahlo omejitvev, pridržek, kar ga v *Slovarju slovenskih členkov* opredeli kot naklonski vrednotenjski členek, torej nima povezovalne oziroma konektorske funkcije, ima pa takšno funkcijo veznik *a*, ki uvaja nasprotje, torej protivnost, čeprav z elipso glagola (v smislu: *a vendar so besede*). *Vendar* pa bi v tem primeru lahko opredelili kot povezovalni poudarni členek, ki torej poudarja povedano (v smislu: *a kljub temu besede*).

9.1.2 Analiza konektorjev, pri katerih je meja med členkom in veznikom otežena

Nekaterim konektorjem smo težko pripisali vlogo, ki jo opravljajo, in takšen je predvsem konektor *torej*. Meja med tem, kdaj *torej* opravlja funkcijo navezovalnega členka in kdaj funkcijo veznika, je težko določljiva. V slovarju členkov je edina funkcija, ki jo *torej* opravlja kot povezovalni členek, navezovalna, v pomenu *glede na do sedaj izrečeno*. V SSKJ2 pa v drugem pomenu z oslabljenim pomenom funkcijo veznika, ki dopolnjuje oziroma pojasnjuje prej povedano, pri tem pa so podani primeri *zvečer pridite, torej vsi trije; predstava bo prvega, torej v nedeljo*, pri čemer *torej* razume v pomenu *to je*.

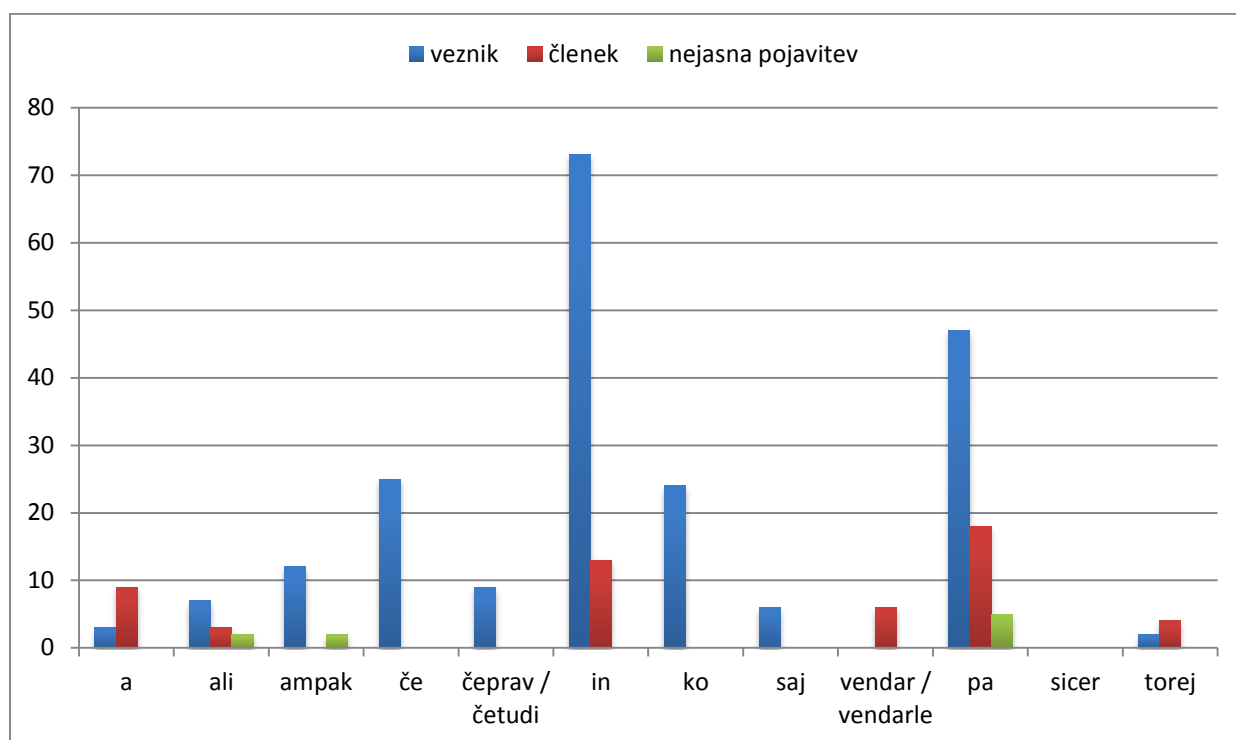
[11] V zvezi s samostalniško izraženimi udeleženci je potrebno razmisliti o pritegnitvi v propozicijo še prave vrstne pridevnike, tiste **torej**, ki tvorijo s samostalniškim jedrom stalno besedno zvezo, en leksem. (Vidovič Muha 2009: 253)

Vlogo, ki jo konektor *torej* v tem primeru opravlja, je podobna obema zgoraj omenjenima. Po eni strani se navezuje na prej povedano in tako smiselno povezuje dva stavka, po drugi strani pa opravlja tudi funkcijo veznika za pojasnjevanje prej zapisanega (*to se pravi tiste, ki tvorijo ... / to je tiste, ki tvorijo ...*). Menimo, da je raba obravnavanega konektorja v tem primeru glede na kontekst oziroma sobesedilo vseeno bližje drugi omenjeni funkciji, torej vezniški, saj razlaga oziroma pojasnjuje, hkrati pa se tudi navezuje na prej zapisano.

9.2 Publicistična besedila

V kolumnah smo poiskali in pregledali dvanajst konektorjev. Na grafikonu 2 lahko vidimo število pojavitev posameznega konektorja kot veznika ali členka ter število pojavitev posameznega konektorja, kateremu smo funkcijo težko določili. Tretji stolpec prikazuje število nejasnih pojavitev konektorja, torej takih primerov, ki smo jih težko uvrstili v katerokoli od dveh besednih vrst.

Grafikon 2: Število pojavitev posameznega konektorja v publicističnih besedilih.

Z grafikona lahko razberemo, da se največ konektorjev pojavlja v vezniški vlogi, torej se rabijo znotraj povedi za povezovanje stavkov med seboj. Nekateri konektorji se v obravnavanih besedilih kot členki sploh niso pojavili. Največkrat se rabi tudi sicer najznačilnejši priredni veznik, to je *in*. Temu sledi konektor *pa*, ki se pogosteje pojavlja v funkciji veznika, saj kot tak lahko opravlja različne vloge oziroma stavke povezuje v različna razmerja. Ostali konektorji se pojavijo manjkrat, med temi morda izstopata le še podredna veznika *če* in *ko*. Kot členkovni konektorji se pojavijo še *ali*, ki uvaja vprašanje na začetku povedi, *vendar* oziroma *vendarle*, ki na začetku povedi ali odstavka izraža protivnost, in *torej*. Ugotovili smo, da je v analiziranih besedilih prisotnih tudi nekaj konektorjev, katerim funkcijo težko določimo.

9.2.1 Analiza vezniških in členkovnih konektorjev v publicističnih besedilih

Najpogostejši vezniški in členkovni konektor je *in*. Njegova vezniška funkcija je vzpostavljanje priredja med stavki oziroma vezava dveh enakovrednih stavkov.

[12] V javnosti se krepi vtis, da sodstvo odpoveduje **in** da je za to krivo zgolj samo. (kolumna 2²³)

[13] Ker bodo morali brati klasike **in** se postavljati s tem **in** se bodo morali siliti k pitju piva, čeprav je grenko, **in** bodo morali na sporedu Ljubljanskega mednarodnega filmskega festivala nujno pogledati vse, kar je nastalo vzhodno od raja, **in** interes hliniti tudi pred samimi sabo. (kolumna 4)

Veznik *pa* opravlja v stavku raznolike funkcije in veže stavke v različne vrste razmerij.

[14] Čeprav dohodki pod 75.000 ne pomenijo nujno, da so bili anketiranci nesrečni, **pa** so jih vsakdanji problemi bolj bremenili od ljudi z višjimi dohodki. (kolumna 8)

V manjši meri se pojavljajo členkovni konektorji, tisti, ki *pa* se, stojijo na začetku nove povedi ali *pa* na začetku novega odstavka in vzdržujejo kohezijo oziroma koherenco celotnega besedila. Kot členek se najpogosteje pojavita konektorja *in* in *a*. Od konektorjev, ki sicer navadno uvajajo protivno priredje, se kot členska pojavljata še *ampak* in *vendar*. Na ta način se ohranja nasprotovanje proti prejšnjim izjavam, a stojijo na začetku nove povedi ali odstavka in s tem poudarjajo protivno navezovanje na prej povedano, kar da besedilu poseben učinek – poudarja in povezuje izjave. Takšni so npr. naslednji primeri:

[15] Samo 0,2 sekunde je potrebno, da se zaljubimo. To so zdaj ugotovili še z eno pametno raziskavo in s tem tudi znanstveno potrdili, da ljubezen na prvi pogled dejansko obstaja. **In** veste, kaj je njen namen? Pospešiti parjenje. Edina slabost tega fenomena pa je to, da hitro mine. **Torej** se pariš in potem je konec. Zveni kot večina zvez. (kolumna 3)

[16] **In** tako se človek nehote vpraša, ali je staranje demografske slike Slovenije končno pripeljalo do tega, da je iskanje perspektive za šolajočo se mladino že popolnoma izpodrinilo iskanje perspektive za upokojence? (kolumna 3)

²³ Vsi primeri so vzeti iz besedil (kolumn), ki jih v magistrskem delu najdemo v Prilogah.

- [17] Del krivde tu leži tudi na plečih staršev, ki želijo videti neko oprijemljivo posledico ukvarjanja s športom (nekateri morda celo želijo izpolniti svoje neizživete športne ambicije). **In** smo spet v začaranem krogu. // **A** obstajajo modeli, ki ta krog razbijajo in so se izkazali za uspešne.²⁴ (kolumna 6)
- [18] Psihosocialna, humanitarna in vsakršna druga pomoč je nujno potrebna in tista, ki se ji moramo najprej posvetiti. **Vendar** kot takšna ni in ne more biti dolgoročna rešitev. (kolumna 7)
- [19] **Pa** ne tako, da bi tudi od povprečne pameti zahtevala genialnost, temveč na način, ki bi v najstnikih znal prepoznati tisto, kar je v njih najmočnejše, in jim omogočiti, da to realizirajo. (kolumna 4)
- [20] Če v beguncih vidimo zlobo ali čisto dobroto, jih razčlovečimo. Kakšni **pa** smo mi? (kolumna 7)

Pogosta konektorja, ki sta se pojavljala v analiziranih kolumnah, sta tudi *če* in *ko*. Njuna funkcija je predvsem vzpostavljanje podrednega časovnega in pogojnega razmerja. *Če* se pojavi tudi na začetku novega odstavka, brez glavnega stavka, torej ostane samo odvisnik. Navezuje se na prejšnji stavek oziroma celo odstavek, zato ga uvrstimo med členke (primer [24]).

- [21] Na prvi šolski dan sem pomotoma zatavala v središče mesta. Kot kaže, so iniciacijski rituali od dni, **ko** sem sama postajala gimnazijka, podivjali. (kolumna 4)
- [22] **Ko** je ena izmed organizacij v Afriko leta in leta z zelo dragimi prevozi, pošiljala rabljene šolske knjige, se je kmalu pokazalo, da so bolj kot knjige v afriških šolah potrebni dobri učitelji. (kolumna 5)
- [23] Če ima torej sosed povprečno slovensko plačo, je naše zadovoljstvo z življenjem popolno že, če smo vsaj tako bogati kot sosedje. (kolumna 8)
- [24] Ne pehajo se za višjim dohodkom, potrošnjo so spregledali kot popolnoma prazno. Toda ali so tako ljudje srečnejši?
// Če gre verjeti študiji Univerze Princeton iz leta 2010, v povprečju niti niso. (kolumna 8)

²⁴ // označuje nov odstavek.

9.2.2 Analiza konektorjev, pri katerih je meja med členkom in veznikom otežena

V zbranem gradivu publicističnih besedil smo našli tudi nekaj primerov konektorjev, ki smo jih težko brez konkretnejše analize uvrstili v eno izmed besednih vrst – torej med členke ali veznike. Takšne primere si bomo sedaj ogledali podrobneje in poskušali na podlagi konteksta in jezikovnih priročnikov določiti besedno vrsto konektorja.

[25] In zanimivo je, da imamo vsi tistega enega. **Ali** eno. Tistega človeka, ob katerem nas še vedno pogreje, strese, zmrazi, navlaži. Ki bi verjetno bil za nas konkretna preizkušnja, če bi se z njim sami znašli v kleti (za ene erotična, za druge pa bolj hitchcockovska preizkušnja). (kolumna 3)

V tem primeru vidimo, da leksem dodaja informacijo. Glede na to, da stoji v novem stavku in na začetku povedi, bi lahko konektor uvrstili med členke. Predhodna poved bi popolnoma učinkovala tudi, če bi bilo vse skupaj povezano v eni povedi (*In zanimivo je, da imamo vsi tistega enega ali eno.*) in bi konektor uvažal zgolj nasprotje med besedama, ki ju povezuje. Verjetno je avtor besedila s tem, da je *Ali eno* zapisal kot nov stavek, želel s tem poudarni učinek. Glede na to bi konektor *ali* v tem primeru uvrstili med členke. Podobno si lahko razlagamo tudi v naslednjem primeru, kjer *ampak* predstavlja svoj stavek:

[26] **Ampak.** Amor je zadet. In um ga zapušča kot padalci regratovo lučko na vetrovni dan. (kolumna 3)

Besednovrstno bi konektor *ampak* v tem primeru prej uvrstili med členke, saj začneja nov stavek in odstavek, torej je njegova vloga zopet predvsem modifikacijska. Vendar bi v tem primeru lahko govorili o poudarni vlogi konektorja, hkrati pa se očitno navezuje na predhodno besedilo.

Problematični so konektorji *sicer*, to pa predvsem zaradi zmede, kako je *sicer* pojmovan v jezikovnih priročnikih, ki so nam v pomoč. V vseh spodaj navedenih primerih gre za členkovno rabo konektorja, saj se del povedi, v kateri stoji leksem *sicer*, navezuje na prej zapisano, a ugotavljamo, da je tu v ospredju morda predvsem vloga členka *sicer*, ki *izraža razmere ali stanje ob drugih, drugačnih priložnostih*. V slovarju členkov je takšna vloga opredeljena kot naklonska vrednotenjska vloga členka *sicer*. Problem torej je, da so nekatere vloge, ki jih členki opravljajo, prekrivne in zato težje določimo konkretno vlogo členka.

- [27] Pravzaprav si ne želim ničesar kompleksnega. Le tega, da bi se šola do časa, ko bodo vanjo prisiljeni moji potencialni otroci, priučila, kako to komaj zamisljivo energijo, ki bo **sicer** izkoriščena za obmetavanje z jajci, moko in kečapom, usmeriti v nekaj smiselnega. (kolumna 4)
- [28] Vojaški koaliciji, ki je prav zaradi **sicer** neobstoječega orožja za množično uničevanje napadla Irak in dala v pogon celo serijo dogodkov, ki so privedli do tega, da je danes celotna bližnjevzhodna regija v plamenih. (kolumna 7)
- [29] Morda pa gre zgolj za novo pojavnost Easterlinovega paradoksa, ko občutenje sreče z dohodkom **sicer** narašča, korelacija dohodka in sreče med državami pa ne velja več. (kolumna 8)

Problematično se je izkazalo tudi določanje funkcije konektorja *pa*. V SSKJ je namreč določeno, da *pa* ob vezniku opravlja vlogo členska. Kako v naslednjih primerih torej določiti njegovo vlogo:

- [30] Pregl to ilustrira z nekaj primeri: sem za pravice žensk, **ampak** svojo ženo **pa** včasih vseeno na gobec; nič nimam proti Romom, **ampak** cigane **pa** sovražim; pomagal bi beguncem, **ampak** nam bodo posilili ženske, ukradli službe, lenarili na socialni podpori, našo kulturo utopili v njihovi, se ne bodo hoteli asimilirati in tako naprej ad infinitum. (kolumna 7)
- [31] Spet se srečamo s tem grozljivim **ampak**. Verjel sem v socialno državo, odprto družbo in strpnost med različnimi družbami, **ampak** zdaj **pa** vidim, da posiljujejo naše ženske. (kolumna 7)

Ni namreč povsem jasno, ali se *pa* tu navezuje na veznik *ampak*, tako da govorimo o *ampak pa* kot o zvezi veznika s členkom, pri čemer s *pa* še poudarimo veznik. V tem primeru nam priročniki niso v pomoč, saj tovrstnih primerov ne navajajo. Iz sobesedila bi lahko sklepali, da *ampak* in *pa* skupaj poudarita ironično protivnost.

V naslednjih primerih želim izpostaviti še eno problematično določanje konektorja *pa*. Glede na to, da bi lahko ocenili, da je konektor *pa* zamaknjen in ne stoji popolnoma na začetku povedi, kar je *sicer* za ta konektor značilno, lahko ugotovimo, da uvaja nasprotje s prej

zapisanim, zato bi lahko govorili o členku, ki vzpostavlja koherenco in kohezijo, hkrati pa vzpostavlja protivnost. Glede na to bi ga lahko določili za členkovni konektor, čeprav takšne funkcije členka *pa* v slovarju členkov ni opisane.

[32] Toby Ord je že izračunal, da bo v svoji aktivni filozofski karieri v dobre namene namenil milijon evrov. William MacAskill **pa** pravi, da bo kar 60 odstotkov vseh svojih dohodkov, ki jih bo zaslužil, namenil za dobra dela. (kolumna 8)

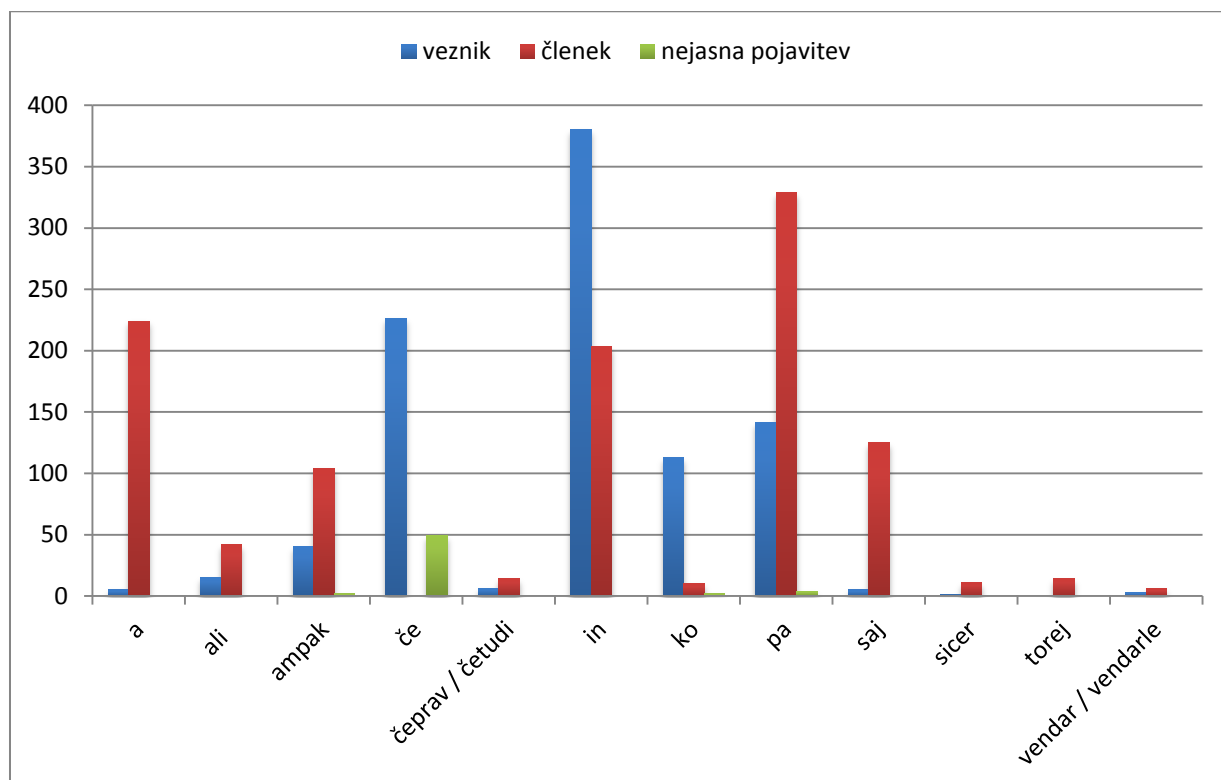
[33] Obstaja **pa** velika možnost, da boste presenečeni, ko boste čez nekaj časa naleteli na tega človeka, ki ste ga hoteli ukrotiti, in vajino poročno fotografijo v stanovanju razkazovali na podoben način kot lovci svoje živalske trofeje (mimogrede – fuj to!). (kolumna 3)

Menimo, da tovrstni primeri prikazujejo členek *pa*, ki se navezuje na predhodno besedilo, hkrati pa v navezavi z njim vzpostavlja protivnost, v smislu: *A William MacAskill pravi, da bo kar ... / Vendar obstaja velika možnost, da boste presenečeni, ...*

9.3 Umetnostna besedila

Za umetnostna besedila je značilen specifičen jezik, za dramsko zvrst oziroma vrsto pa še posebej. Dramska besedila so namreč zapisane predloge, namenjene uprizarjanju, torej govorni upodobitvi besedila. Sestavljena so iz dialogov, jezik pa je približan pogovornemu, kar se vidi v pogosti rabi konektorjev.

Grafikon 3: Število pojavitev posameznega konektorja v umetnostnih besedilih.

Z grafikona lahko razberemo, da sta zopet najpogostejša konektorja *in* ter *pa*. Veznik *in* še vedno opravlja svojo poglavitno funkcijo, to je vzpostavljanje vezalnega priredja med stavki. V nasprotju s pojavljanjem konektorja *pa* v predhodno analiziranih besedilih, pa le-ta v dramskih besedilih pogosteje opravlja funkcijo členka kot veznika. Izpostaviti moramo tudi členka *a*, ki je drugi najpogostejši členek, in *saj*. Najmanj je pojavitev konektorjev *sicer*, *torej*, *vendar* in *čeprav*. Največ je nejasnih pojavitev konektorja *če*, manj pa konektorja *pa*. Našli smo tudi po dve nejasni pojavitvi konektorjev *ampak* in *ko*.

9.3.1 Analiza vezniških in členkovnih konektorjev v umetnostnih besedilih

V umetnostnih besedilih se najpogosteje pojavljata konektorja *in* ter *pa*. Konektor *in* je najznačilnejši veznik, ki vzpostavlja priredje in povezuje dva stavka med seboj, hkrati pa z njim vzpostavljamo navezovanje na prej povedano oziroma zapisano, če stoji na začetku povedi. Takih primerov je v obravnavanih umetnostnih besedilih, torej dramskih delih, precej, saj je prav zaradi govorne aktualizacije besedila pomembno, da je ves čas vzpostavljeno navezovanje in povezovanje povedanega/zapisanega.

[34] Matija: *Stopi k mamini žari na polici in jo vzame v roke.*

A ne, mamica? V šoli si zvedela, da ima tvoj ravnatelj naslednji dan rojstni dan, **in** ker je bil ravnatelj tudi partijski sekretar, ti pa uboga slavistka, učiteljica samohranilka, si se mu hotela prikupit. Tisti večer, ko si prišla iz šole, so bile trgovine že zaprte **in** si si mislila: »Kar bombonjero mu bom nesla, za mojega Matička bom pa kupila novo, saj Matiček še ne ve zanjo.« **In** si mu jo nesla. Ha, ha, ha! Bil je zelo vesel, a ne, mamica? Bila si prepričana, da te bo sprejel v stranko **in** ti zato avtomatično povišal plačo. Ampak naslednji dan ... ha, ha, ha ... Pa nisi bila več tako prepričana o tem ... Ravnatelj je prišel v šolo zelo kislega obraza. **In** spredaj so mu manjkali štirje zobki ... Enke in dvojke. Levo in desno. Spodaj in zgoraj. Ha, ha, ha ... (Möderndorfer: 27)

S konektorjem *pa* so v besedilih vzpostavljena različna razmerja, ki jih z veznikom *pa* lahko vzpostavljamo, najpogosteje pa se *pa* pojavlja kot poudarni povezovalni členek, ki stoji navadno v vprašanjih in poudarja ugibanje.

[35] Lucinda (*razburjena, razkuštrana, na pol razgaljena*): Da, dragi?

Pandolfo: Kje **pa** si? Kakšna **pa** si? Kaj **pa** počneš? A ne slišiš, ko te kličem?!

Lucinda: Prehladila se bom. Iz kopalnice si me poklical.

Pandolfo: Kaj se **pa** umivaš sredi belega dneva? (Jovanović: 44)

Členek *pa* opravlja tudi funkcijo popravnega členska, ki se navezuje na predhodne izjave. Takšen jezik je tudi sicer značilen za govorjenega.

- [36] Ubaldo (*resen*): Imelo me je, da bi skočil iz vozička in se tistemu tiču pustil pretepesti.
 Cola: Kateremu tiču?
 Ubaldo: Stoppinu. Saj sem ga videl.
 Cola: To **pa** ni res. Videli ga **pa** niste.
 Ubaldo: **Pa** slišal, sem **pa** slišal zato, saj je vseeno. (Jovanović: 55)

Zelo značilen za dramska besedila je konektor *a*, ki se v redkih primerih pojavi kot veznik, večinoma namreč opravlja funkcijo pogovornega povezovalnega navezovalnega členska *ali*. V dramskih besedilih je jezik približan pogovornemu, zato je uporabljena pogovorna različica členska *ali*. Večinoma stoji na začetku vprašanja in zgolj navidezno sprašuje.

- [37] Adrian: ... **A** veš, da si mi zoprn?
 Dorian: To me sploh ne moti.
 Adrian: Sploh pa, kaj počneš kar naprej na hodniku? **A** si že totalno obupal?
 Jana: Brezveze se je kregat.
 Adrian: Ja, miška. **A** veš, da me spominjaš na mojo bivšo ženo.
 Jana: **A** je to kompliment? (Zupančič: 93)

Podobno tudi konektor *saj* v dramskih delih večinoma nastopa kot členek, pogosto je tako rabljen v govorjenih besedilih; le redko se pojavi kot pojasnjevalni veznik. Pogosto se navezuje na predhodno besedilo, zato je njegova raba in funkcija navezana na poznavanje predhodnega besedila.

- [38] Nena: A čik hočeš?
 Tamala: Ja. Daj hitro.
 Nena: Počasi. Počasi. Kje jih že imam?
 Tamala: Mudi se mi, slišiš?
 Nena: Kam se ti mudi? **Saj** se je šele začelo.
 Tamala: A daš a ne daš?
 Nena: Evo. Evo.
 Tamala: Ogenj?
 Nena: Pa kaj je s tabo, Tamala. A si sploh kaj prinesla s sabo?
 Tamala: **Saj** drugače ne kadim, a veš.
 Nena: Aha. Imaš krizo?

Tamala: Imam problem.

Nena: **Saj** to mislim. (Zupančič: 76)

Prvi in zadnji členek *saj* v primeru uvajata podkrepitev trditve, uvrstimo ga lahko med povezovalne pojasnjevalne členke, drugi *saj* pa nasprotuje prejšnjim trditvam oziroma prikazuje neko priznanje, ki se ne sklada z dejanji.

Za strokovna in publicistična besedila ni značilna raba konektorjev *ko* in *če* v členkovni rabi. Njuna funkcija izražanja želje ali omiljenega ukaza pa je v dramskih besedilih (zopet zaradi podobnosti z govorjenim besedilom) večkrat zastopana.

[39] Dorian: Moramo jo spraviti ven.

Nikson: Ne. Ne še.

Dorian: Treba bo pozvonit.

Nikson: Ne, **če** ti rečem. (Zupančič: 106)

Sicer slovar členkov členek *če* v tej funkciji označuje za naklonski členek in ne povezovalni, medtem ko členek *ko* v tej funkciji opravlja vlogo povezovalnega dodajalnega členka:

[40] Matija: /.../ Ah, mamica! Ne zmorem več. Ne zmorem sam. **Ko** bi prišel vsaj kakšen namig, po kateri poti naj grem, v katero smer naj se odločim. /.../ (Möderndorfer: 42)

Ampak je kot konektor v obravnavanih umetnostnih besedilih veliko pogosteje zastopan kot členek, saj ponavadi stoji na začetku nove povedi, ki se navezuje na prejšnjo, hkrati pa glede nanjo uvaja zaključek sporočila oziroma protivnost.

[41] Jana: Dobro. Lahko se kdaj dobiva tukaj, če hočeš. Da se malo pogovoriva. Čisto na kratko. Za minutko. A hočeš?

Nena: Ne. Ne. Prav imaš. Delaj, kar hočeš. **Ampak** jaz ti bom direkt povedala, če mi boš šla na živce. Tam notri. V redu?

Jana: V redu. V redu.

Nena: Vsi hočemo zmagat. Tudi jaz. Keš rabim bolj kot ti. **Ampak** nočem, da nas imajo za idiote. Nobenega od nas. OK? Zato se nehaj nastavljat tako ... (Zupančič: 79)

9.3.2 Analiza konektorjev, pri katerih je meja med členkom in veznikom otežena

Zaradi nejasnosti in nedoslednosti jezikovnih priročnikov se pojavi problem določanja funkcije konektorja *če* v nekaterih funkcijah, ki jih opravlja:

[42] Franc: Izpij.

Jožef: Zdaj pa res ne bi, Franci, tovariš Franc.

Franc: Bi, bi, Jozl, tovariš Jožef.

Jožef: Res ne bi več, **če** ne zamerite. Hvala za zaupanje. (Jančar: 238)

[43] Franci: Pri nas ne kadimo.

Felicita: Aha. Pri nas pa. Natoči si kozarec in izpije. In pijemo.

Franc: Pri nas tudi včasih. **Če** se ne motim, pri vas včasih poslušate arije. (Jančar: 247)

Po SSKJ2 naj bi v takih primerih šlo za veznik v pogojnih odvisnih stavkih, sicer je označeno s kvalifikatorjema navadno ekspresivno, in z oslabljenim pomenom za izražanje skromnega mnenja, vljudnega pridržka. Zelo podobno razlago ima takšna funkcija členka *če* v slovarju členkov, kjer pa je označen kot povezovalni dodajalni členek. V SSKJ2 namreč za leksem *če* sploh ni zapisana raba v členkovni funkciji, pač pa zgolj v vezniški, pri čemer ima sicer oslabljeni pomen. Ker nam v takšnih primerih jezikovni priročniki niso v pomoč, si bomo pomagali s sobesedilom oziroma si bomo ogledali funkcijo konektorja v konkretnih primerih, ki sta zgoraj navedena. Res je, da *če* opravlja vlogo vezniškega konektorja, saj uvaja pogojni odvisnik (pod katerim pogojem? → res ne bi več, pod pogojem da ne zamerite / pod pogojem da se ne motim, pri vas poslušate arije), vendar so ti izrazi v takšni obliki zelo pogosti in ustaljeni, zato bi dejansko lahko trdili, da gre za dodano mnenje, ki ga uvaja povezovalni členek.

Pojavijo se tudi primeri, ko za konektorjem *ampak* stoji zamolk. Kakšno vlogo mu lahko pripišemo v takšnih primerih? Edina funkcija povezovalnega členka *ampak*, ki je definirana v slovarju členkov, je ta, da uvaja zaključek sporočila, kot veznik pa nastopa v protivnem priredju. Problem se zopet pojavi zaradi neusklajenosti jezikovnih priročnikov, saj *ampak* v SSKJ ni definiran kot členek, pač pa le kot veznik. Primeri, ki so v slovarju členkov navedeni pod povezovalno funkcijo členka *ampak*, so v SSKJ2 navedeni pod četrto razlago veznika *ampak*, ki kot tak stoji na začetku (od)stavka in opozarja na prehod k drugi misli. Vendar pa

konektor *ampak* v naslednjih dveh primerih ne opravlja funkcije prehoda k drugi misli, pač pa se protivno navezuje na prej povedano, hkrati pa izraža zmedenost oziroma sramežljivost dramske osebe. Dejansko funkcijo konektorja bi zato v naslednjih primerih težko določili.

[44] Lucinda: Ti si pameten fant. Vrzi tiste plenice ven! Ne potrebujem jih. Glej ... Jaz ne vem, kako bi ti ... povedala ... **Ampak** ... rada bi, da bi Valerij ... A veš? ... Ko bo otroški voziček prazen, no in ... A razumeš? (Jovanović: 31)

[45] Neža: Bil je začetek lige prvakov. In Tonči je bil tako razburjen. Kar tam ... Pred televizorjem se je zgodilo ... No, in isti večer sem ga zapustila. In se preselila k tebi.
Matija: **Ampak** ... A se nisi preselila k meni pozneje ...? Šele čez štirinajst dni ... Ko si bila sama. Rekla si mi ... (Möderndorfer: 41)

V nekaterih primerih je problematično določljiv tudi konektor *torej*. Kot takšen se pojavi v primeru, ki je zelo podoben splošno znani izjavi *Mislim, torej sem*. Ta izjava je kot taka tudi navedena med primeri v SSKJ2 za veznik *torej* v sklepalnem priredju, s katerim izražamo vzročno-sklepalno razmerje. Kako bi takšna zveza učinkovala, če bi bila prekinjena s piko – ali je sklepalno razmerje ohranjeno tudi v primeru *Mislim. Torej sem*?

[46] Jožef: Prav nič najin, jaz sam sem ga videl. Videl sem njegovo nogo. Poskrbel za epohalni dokaz.

Franc: Da ne umrem od smeha.

Jožef: Moje oči so dokazale, da tam čez nekdo ima nogo. **Torej je**. (Jančar: 254)

Stavka tvorita sklepalno razmerje: *Videl sem njegovo nogo, torej je*. → *Na podlagi tega, da sem videl njegovo nogo, sklepam, da je*. Ker pa sta ločena z drugim besedilom, bi lahko trdili, da se v tem primeru členek *torej* navezuje na prej zapisano oziroma povedano. Vendar pa vseeno ne gre zgolj za navezovanje, pač pa glede na izrečeno uvaja tudi sklep. Mislim, da je takšen primer težko rešiti in natančno določiti, za katero besedno vrsto gre – členek ali veznik.

Konektor *ko* opravlja funkcijo podrednega veznika ali povezovalnega dodajalnega členska, ki izraža željo ali omiljeni ukaz. Kako določimo funkcijo konektorja *ko* ob odsotnosti glavnega stavka in stoji na začetku povedi.

[47] Adrian: Čakaj. Za tole se boš opravičil.

Dorian: Jebi se.

Adrian: Ampak ne zdajle. **Ko** bomo v živo. **Ko** nas bodo gledali. Zapomni si to. Ponižal te bom. Tudi štipendist ima kanček tistega, kaj že ... (Zupančič: 103)

Primeri takšne rabe v priročnikih ne najdemo, zato se bomo zopet oprli na sobesedilo in poskušali na podlagi le-tega uvrstiti konektor v eno izmed besednih vrst. Glede na to, da se navezuje predhodno poved in skupaj z njo tvori časovno razmerje, bi lahko trdili, da gre za veznik, ki izraža časovni odvisnik. Za glavni stavek tako lahko določimo predhodni stavek, oba odvisnika pa se nanj navezujeta. To je zgolj ena od predpostavk, ki pa je ne moremo potrditi s pomočjo jezikovnih priročnikov.

Ustavimo se še pri konektorjih *pa* in *saj*. Oba lahko opravljata vlogo veznika ali členka; *pa* kot veznik lahko opravlja številne funkcije, pojavlja se tudi zapostavljen, ne nujno za vejico, kar še otežuje prepoznavanje njegove vezniške vloge. Tudi kot členek lahko opravlja različne vloge: uvaja zavrnitev s popravkom, poudarja ugibanje, uvaja dodatno mnenje ali stopnjuje sporočano. Vendar pa se v govorjenem jeziku (v dramskih delih) pojavijo izjave, v katerih uporabimo leksem *pa*, ne zaradi njegove povezovalne vloge ali da bi vzpostavljali razmerja, pač pa z njimi tudi izražamo ekspresijo, subjektivno stališče govorca. To je pravzaprav modalna vloga, vprašanje pa ostaja, v katero besedno vrsto uvrstiti takšne lekseme.

[48] Dorian: Ja. Vidve ostaneta sami. Postaneta ljubici. To je pomembno. Šele potem odstopiš ti.

Nena: Postaneva ljubici.

Dorian: Ja.

Nena: Jaz in Tamala postaneva ljubici?

Dorian: A nehaš to ponavljat?

Nena: Ta je **pa** najboljša od vsega. (Zupančič: 119)

[49] Tamala: Me boš kdaj poklicala?

Nena: Poslušaj me ...

Tamala: Samo to mi obljubi! Prej te ne spustim!

Nena: Zdaj je **pa** zadosti! Veš, kaj ti bom rekla? Mogoče ni prav, da ti bom to rekla.
/.../ (Zupančič: 126)

[50] Franc: Poleg tega pa, če ti ležiš, se jaz lahko bolje skoncentriram.

Jožef: Na kaj?

Franc: Na onega tam čez. Na bando. Na reakcijo.

Jožef: Reakcijo na kaj.

Franc: **Pa** ne da se je spet začelo. **Pa** se menda ja nisi spet začel upirati. /.../

(Jančar: 264)

[51] Lucinda: Kmet ostane kmet kljub genialnim prebliskom duha. Za pastirja bi bil dober.

Stoppino: Čebelar, planšar, kavbojc ali pablikrilejšnmen, to je **pa** res čisto vseeno!

(*Vriska in jodla. Odideta.*) (Jovanović: 32)

10 Interpretacija rezultatov

V besedilih, ki smo jih vzeli iz različnih besedilnih vrst, smo preučevali rabo in funkcijo konektorjev, ki so homonimni v besedni vrsti členka in veznika. Grafikoni, ki smo jih prikazali pri vsaki izmed obravnavanih besedilnih vrst, so pokazali, da sta v vseh treh vrstah v največji rabi konektorja *in* ter *pa*. Oba namreč lahko opravljata raznolike vloge, *pa* pa ima, kot smo ugotovili, poleg konektorske tudi modalno vlogo. Veznik *in* je tudi sicer najznačilnejši in zato tudi najpogostejši veznik, s katerim vzpostavljamo vezalno razmerje znotraj povedi, v členkovni vlogi pa opravlja zlasti navezovanje na predhodne informacije oziroma na prej zapisano. Konektor *pa* opravlja raznolike vezniške in členkovne funkcije, zato je njegova raba zelo pogosta. Ker lahko uvaja različne vrste priredij, pogosto vzpostavlja koherenco znotraj povedi, hkrati pa tudi na ravni besedilne povezanosti. Kot smo ugotovili, leksem *pa* rabimo tudi ekspresivno – za izražanje lastnih stališč, mnenj –, zlasti v dramskih besedilih, zopet prav zaradi podobnosti s spontanim govorom. Ugotovili smo, da je konektorjev *sicer*, *torej*, *saj* v vezniški vlogi največ v znanstvenih besedilih, kar ne preseneča, saj so to besedila, katerih naloga je pojasnjevanje, razlaganje in utemeljevanje. Konektorja *ko* in *če* večinoma nastopata kot podredna veznika, ki uvajata časovni in pogojni odvisnik, le v dramskih besedilih se je pokazala pogosta raba teh konektorjev v funkciji konektorjev, s katerima izražamo željo ali omiljen ukaz. Le-to je pogosto v govorjenem jeziku in zaradi podobnosti med govorjenim besedilom/spontanim govorom in dramskim besedilom ne preseneča pojav teh veznikov v tej besedilni vrsti.

Med analiziranimi besedilnimi vrstami tako najbolj izstopajo umetnostna besedila oziroma dramska dela, saj se določeni konektorji rabijo nekoliko drugače oziroma opravljajo tudi manj značilne funkcije. Med temi smo že omenili *pa*, *ko* in *če*. V dramskih besedilih pa poleg teh izstopata še konektorja *a* in *saj*. *A*, ki prvotno opravlja vlogo protivnega prirednega veznika, se v dramskih dialogih izredno pogosto pojavlja v vlogi pogovornega vprašalnega členka namesto *ali*. Podobno tudi konektor *saj* v dramskih delih nastopa v funkciji, v kateri ne uvaja pojasnjevalnega razmerja med dvema stavkoma, pač pa v členkovni vlogi uvaja nasprotje s prej povedanim, podkrepi trditev ali pa poudarja samoumevnost. Takih primerov v publicistični in znanstveni besedilni vrsti ne najdemo veliko ali sploh ne.

Tudi konektorji so torej pomemben element, s katerim tvorimo besedila, vzpostavljamo kohezijo in koherenco, hkrati pa je njihova izbira odvisna od besedilne vrste, v kateri jih uporabimo. V znanstvenih besedilih se zato pojavlja več konektorjev, ki povezujejo ali

navezujejo v smislu pojasnjevanja, sklepanja, utemeljevanja, nasprotno pa se v dramskih besedilih pojavlja veliko konektorjev, značilnih za govorjeno besedilo – pogovorni členek *a*, členek *saj*, členka *če* in *ko*, ki ne vzpostavljata podredja, pač pa se rabita za izražanje želje ali omiljenega ukaza. Glede na konektorje sta si znanstveno besedilo in umetnostno besedilo najbolj nasprotujoča, nekje vmes pa lahko uvrstimo publicistično besedilo.

Kot smo lahko ugotovili, še vedno obstaja preveč konektorjev, ki jih težko uvrstimo v eno od obravnavanih besednih vrst. Spoznali smo, da meja med členkom in veznikom kot konektorjem še zdaleč ni jasna, saj kljub jezikovnim priročnikom ne moremo razbrati in določiti vloge določenim konektorjem. Poleg tega problem predstavlja tudi razmejevanje med konektorsko in modalno oziroma naklonsko vlogo pri nekaterih členkih. Taka sta npr. *sicer* in *pa*. Pri nekaterih primerih smo si lahko pomagali s kontekstom, nekatere primere pa tudi s pomočjo konteksta nismo uspeli rešiti. Opazili smo, da so jezikovni priročniki nedosledni in se v nekaterih primerih izključujejo. Že to predstavlja problem, saj se ne moremo odločiti, kateri priročnik je bolj verodostojen in bi se zato rajši in lažje sklicevali nanj.

Zaključimo torej lahko, da med besedilnimi vrstami obstajajo razlike v rabi in funkciji vezniških in členkovnih konektorjev, ki se pojavljajo, da ima vsaka od analiziranih besedilnih vrst svoje značilnosti, zaradi katerih je tudi izbira konektorjev specifična in značilna za posamezno vrsto. Še vedno se kljub številnim preučevanjem členkov in veznikov pojavljajo primeri, ko težko ločimo med členkovno in vezniško funkcijo, poleg tega pa tudi med konektorsko in modalno rabo členka.

Zaključek

Členek in veznik besedilih opravljata različne vloge. Skupna pa jima je ena vloga, to je povezovanje. Tako členki kot vezniki lahko v besedilu vzpostavljajo in ohranjajo kohezijo in koherenco in tako besedilu dajejo smisel in razumljivost. V različnih besedilnih vrstah imajo členkovni in vezniški konektorji različne funkcije, saj so povezani z namenom in funkcijo besedila samega. Glede na cilje, ki smo si jih zadali, smo ugotovili, da v besedilih najdemo konektorje, ki jim težko pripišemo vlogo členska ali veznika. Meja med tem, kdaj je določen konektor v funkciji veznika in kdaj členska, je v nekaterih primerih tako zabrisana, da konektorju ne moremo jasno določiti besedne vrste. V takšni situaciji si lahko pomagamo z jezikovnimi priročniki, še bolje pa s kontekstom oziroma sobesedilom. Kot se je namreč izkazalo, v sodobnih jezikovnih priročnikih obstajajo dvoumnosti in nejasnosti glede besednovrstnega določanja nekaterih besed, zato si v nekaterih primerih z njimi ne moremo pomagati. Če nam tudi sobesedilo ni v pomoč, besedam ne moremo določiti besedne vrste. Gre za problematiko, ki je še vedno nejasna in bo zahtevala še veliko preučevanj. Ugotovili smo, da je raba členkovnih in vezniških konektorjev povezana tudi s funkcijo in namenom besedilne vrste. V magistrskem delu so predstavljene tri – znanstveno besedilo, publicistično besedilo in umetnostno besedilo. Med njimi smo ugotovili značilne razlike v rabi konektorjev, zlasti pa v funkciji, ki jih konektorji opravljajo.

S pričujočim magistrskim delom smo želeli ugotoviti, ali meje med členkovnimi in vezniškimi konektorji še obstajajo in kako se lotiti analize tovrstnih konektorjev. Spoznali smo, da v jezikoslovni teoriji še vedno obstajajo pomanjkljivosti, ki nam besednovrstno analizo nekaterih konektorjev onemogočajo.

Povzetek

Členek in veznik sta besedni vrsti, ki v besedilih opravljata različne vloge. Prvotna vloga veznikov je povezovanje oziroma koneksija, členki pa opravljajo dve glavni vlogi – naklonsko oziroma modalno in povezovalno. Skupna jima je povezovalna vloga, torej vloga vzpostavljanja kohezije in koherence z vnašanjem povezav oziroma razmerij. V besedilih se tako členki kot vezniki torej udejanjajo kot besedilni povezovalci oziroma konektorji. V magistrskem delu smo prikazali pregled razvoja členkov in veznikov kot besednih vrst, nato smo se omejili na konektorje v slovenskem jezikoslovju. Med temi smo posebno pozornost namenili členkovnim in vezniškim konektorjem, ki smo jih preučevali v različnih besedilnih vrstah – analizirali smo njihovo funkcijo in rabo v znanstvenih, publicističnih in umetnostnih besedilih. Ugotavljali smo značilne razlike v rabi konektorjev v izbranih besedilnih vrstah. Pri tem smo bili pozorni zlasti na konektorje, ki jim zaradi homonimnosti nismo mogli določiti besedne vrste – torej jih uvrstiti med členke oziroma med veznike. Pri analizi le-teh smo si skušali pomagati z jezikovnimi priročniki (zlasti z novo izdajo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in *Slovarjem slovenskih členkov*) in s sobesedilom.

Literatura in viri

1 Gradivo

Jančar, Drago, 1988: *Tri igre*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jovanović, Dušan, 1981: *Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre*. Ljubljana: Mladinska knjiga, zbirka Nova slovenska knjiga.

Kranjc, Simona, 2004: Besedni red, usvajanje prvega in učenje drugega/tujega jezika. *Jezik in slovstvo* 49. 145–157.

Kržišnik, Erika, 2010: Idiomatska beseda ali frazeološka enota. *Slavistična revija* 58. 83–94.

Möderndorfer, Vinko, 2011: *Nežka se moži*. Ljubljana: SNG Drama.

Orel, Irena, Smole, Vera, 2014: Izražanje prostorskih razmerij z vprašalnimi prislovnimi zaimki v knjižnih in neknjižnih zvrsteh slovenskega jezika. *Prostor v jeziku in jezik v prostoru* 62. 463–481.

Vidovič Muha, Ada, 2009: Skladenjska interpretacija glagolskih predponskih obrazil - vprašanje propozicije. *Slavistična revija* 57. 251–261.

Zupančič, Matjaž, 2004: *Štiri drame*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Mladina 35 (2015).

Mladina 38 (2015).

Nedelo. *Sobotna priloga* (30. 8. 2015).

Pogledi 6, št. 17 (2015).

Pogledi 6, št. 18 (2015).

2 **Elektronski viri**

Jerič, Slavko, 2015: Doping ustreza precej širši skupini, kot morda mislimo. www.rtv slo.si [spletni vir] Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/sport/novice/doping-ustreza-precej-sirsi-skupini-kot-morda-mislmo/375167> [30. 9. 2015].

Kocman, Tanja, 2015: Zadeti Amor. www.siol.net. [spletni vir] Dostopno na: https://www.siol.net/priloge/kolumne/tanja_kocman/2015/09/amor.aspx [26. 9. 2015].

Kostevc, Črt, 2015: Zaslužite preveč, da bi bili srečni. www.dnevnik.si [spletni vir] Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042721120> [25. 10. 2015].

Projekt JOS: jezikoslovno označevanje slovenskega jezika: nl.ijs.si/jos [spletni vir] Dostopno na: <http://nl.ijs.si/jos/> [15. 9. 2015]

3 Strokovna literatura

- Bajec, Anton, Kolarič, Rudolf, Rupel, Mirko (Šolar, Jakob), 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Balažic Bulc, Tatjana, 2009: *Torej, namreč, zato – o konektorjih: raba in funkcija konektorjev v slovenskem in hrvaškem jezikoslovnem diskurzu*. Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Beaugrande, Robert De, Dressler, Wolfgang, 1992: *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.
- Breznik, Anton, 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Breznik, Anton, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Četrta, pomnožena izdaja. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Černelič, Ivana, 1991: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezikovni zapiski 1991*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 73–85.
- Gorjanc, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija* 46, 367–388.
- Jakop, Nataša, 2001. Funkcijska delitev členkov. *Jezik in slovstvo* 46, 305–316.
- Pogorelec, Breda, 1963: *Veznik v slovenščini*. Disertacija na Oddelku za slavistiko. Filozofska fakulteta v Ljubljani.
- Skubic, Andrej, 1999: Ogled kohezijske vloge slovenskega členka. *Slavistična revija* 47, 210–238.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991–1993.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015.
- Smolej, Mojca, 2004: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovstvo* 5, 45–56.
- Smolej, Mojca, 2009: Češki vplivi na Toporišičevo teorijo členkov. *Opera Slavica*. Brno: Sdružení na podporu brněnské slavistiky. 11–21.

- Suhadolnik, Stane, 1957/58: Vendar in sorodni vezniki. *Jezik in slovstvo* 3, 296–301.
- Šolar, Jakob, 1958: Vloga in mesto členka tudi. *Jezik in slovstvo* 3, 158–161.
- Šolar, Jakob, 1959/60: Veznik in. *Jezik in slovstvo* 5, 14–18 in 34–40.
- Toporišič, Jože, 1966: *Slovenski knjižni jezik 2*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, Jože, 1974: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Oddelek za slovenske jezike in književnosti, 29–50.
- Toporišič, Jože, 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Toporišič, Jože, 1984: *Slovenska slovnica*. Druga, pregledana in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- Vidovič Muha, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: ZIFF.
- Žele, Andreja, 2012: Konektorji v slovenščini. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*. Novi Sad: Matica srpska.
- Žele, Andreja, 2014: *Slovar slovenskih členkov*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Priloge

Seznam prilog

Kolumna 1: Za pol zrezka

Kolumna 2: Nihalo

Kolumna 3: Zadeti Amor

Kolumna 4: Učiti se, učiti se in še enkrat učiti se

Kolumna 5: Dobro delo

Kolumna 6: Doping ustreza precej širši skupini, kot morda mislimo

Kolumna 7: Ampak

Kolumna 8: Zaslužite preveč, da bi bili srečni?

Kolumna 1: Za pol zrezka

Janko Lorenci
28. 8. 2015
MLADINA 35

Za pol zrezka

Razprodaja gre naprej

Nacionalna tv po novem stoka zaradi posledic prodaje Mercatorja. A vse so bile pravočasno napovedane. Tako je njeno jamranje znak šibke profesionalnosti z bogatim dodatkom hinavščine – nacionalka je bila in ostaja pomemben del mašine za propagiranje razprodaje državnega premoženja.

Tudi politika se ne more zgovarjati, da ni vedela, kaj bo. Res Mercatorja ni prodala sama, ampak banke in Laško. Vendar je bila posredno globoko vpletena – najprej s podmizno kupčijo Janša-Laško, nato z Lahovnikovim potapljanjem tajkunskih podjetij, nato prek Banke Slovenije, ki je silila banke, naj čim prej prodajo svoje deleže v zadolženih podjetjih. Prodajo bi lahko ustavil tudi regulator trga. Skratka v izgubo Mercatorja je bila vpletena množica subjektov, med njimi tudi politika, ki bi vedno lahko rekla: stop.

Toda razprodaja teče naprej, čeprav je tu svarilni zgled Mercatorja, kontekst razprodajanja pa zelo spremenjen.

Tokrat država sama načrtno ponuja svoje premoženje. Hkrati se je Slovenija že izvila iz najhujše krize, tako da se politika ne more več izgovarjati, da jo v razprodajo silijo finančni razlogi. Obenem so nam Hrvati dali lekcijo o tem, da se lahko tudi majhna država na mednarodnem parketu politično (izstop iz arbitraže) in ekonomsko (prodiranje k nam) obnaša suvereno, ne pa kot samoupognjeni lakaj. Naša politika pa še vedno zagrizeno skriva resnico o zloglasnih zavezah tujini. Stavimo lahko, da so bolj plod naše servilnosti kot bruseljskega izsiljevanja, vsekakor pa pravno nezavezujoče. Vsak odgovoren premier, ki bi ga bilo nekaj v hlačah, bi jih preklical ali zaobšel.

A Cerar rajši gentlemansko razprodaja naprej. Znebiti se hoče tudi Telekom. Dogajanje z njim je prav neverjetno. Takoj ko je kupčija s Cinvenom propadla, je butnila na dan zgodba o nakupu srbskega Telekoma. Naš Telekom se je iz krotkega zajca nenadoma prelevil v lovca s puško velikega kalibra. Preobrazba je vrtoglava, za čigavo maslo gre, pa še ni jasno. Če bi šlo za mirno povezavo med podjetjema, bi si oba Telekomata izmenjala delnice in ne bi potrebovala nobenega dodatnega denarja. Za nakup pa bi se moral Telekom zadolžiti vsaj za milijardo evrov (en mali Teš), to bi novo združeno podjetje oslabilo in potem bi ga lahko za polovično ceno kupil nekdo tretji, recimo nemški Telekom.

Politika bi morala to noro kupčijo seveda blagosloviti. Lahko pa je sploh ni zraven in gre zgolj za še en spin razprodajne »industrije«, tega razpršenega, a tesno sodelujočega, globoko nelegitimnega pogona, ki vztrajno poganja razprodajo, ker pri tem mastno služi.

To je pisana, a dobro usklajena družčina. Pri prodaji Mercatorja je, kot smo že zapisali, za finančni del skrbela Alta, za odvetniške storitve pisarna Jadek in Pensa, za propagando Pristop, za medijsko podporo Finance, RTV itd. Ta Pogon ustvarja ustrezno javno razpoloženje in zmedo, zganja histerijo o obupnem stanju vsega državnega premoženja, diskreditira posameznike itd. Močan je, kolikor je nemočna, nevedna, ideološko zmedena ali skorumpirana politika. Pomaga mu tudi slab spomin javnosti in medijev. »Pogonovci« so od domačih varčevalcev v azijske in druge sklade zvabili

ogromne denarje in jih nato leta 2009 ostrigli na manj kot tretjino (za več kot dve milijardi evrov). Zdaj ti vrači na tv in drugje znova poučujejo nacijo, kako nujno je prodati državno premoženje.

Odgovorna politika bi privatizacijo ustavila in jo, če že misli, da mora biti, zastavila na novo – postavila razumna merila, na tej podlagi strategijo in v skladu z njo (tajni) seznam morda prodajljivih podjetij. Prodaja v času nizkih kupnin bi morala biti prepovedana.

Cerarjeva vlada namesto tega slepo razprodaja naprej. To je bolan proces, kar potrjuje tudi žalobna zgodba o kadrih. Zdaj že vrabci čivkajo, da je dogajanje s slabo banko toleriran polkriminal. Vendar vodstva ne zamenjajo – tudi zato, ker za novo ne dobijo sposobnih in poštenih ljudi. Dobri kadri prav bežijo od privatizacije (razprodaje) – pač zaradi jalovega improviziranja, izigravanja zakonov, klientelizma, slabega nadzora, zgrešenosti celotnega projekta. Raje se zaposlijo v raznih nišah, tam, kjer bi bili najbolj potrebni – v javni sferi –, pa jih je vedno manj. Primerneга kandidata, ki ni izbranec Pogona, pa ta takoj diskreditira, ponavadi prek nevednih ali prodanih novinarjev.

Poglavitni krivec za to gnitje je seveda politika, njena ideološka zanorjenost, spečanost s Pogonom, sesuvanje javnega sektorja, njena nebogljenost in servilnost do vsega zahodno od Slovenije. Z razprodajanjem priznava, da ni sposobna postaviti na noge normalnega upravljanja državnega premoženja. Priznava celo, da si ne zaupa, da državne lastnine ne bo zlorabila, in jo zato raje proda. Kot nekakšen tat v moralnem precepu.

Cerarjeva vlada je to patološko stanje hitro vzela za svoje. Zdaj, po katastrofah Mercatorja in Teša, po polomiji s Telekomom in v razmerah gospodarske rasti, ima zadnjo priložnost, da razprodajo ustavi in postavi zdrav model in prakso upravljanja državne lastnine. To bi koristilo njenemu političnemu preživetju in državi.

Toda dolžnost drugačnega odnosa do fetiša razprodaje (privatizacije) ne velja samo za politiko. Mercator se je prodajal celo večnost, živilski kompleks pa je samo drobno godrnjal. Vodstva prodajanih podjetij pri prodajanju pridno sodelujejo, čeprav jih praviloma čaka nagel odstrel. Zakaj SD, podobno kot Erjavec, ni preprečila kake velike prodaje? Zakaj javna tv pred kamere kar naprej vabi odkrite ali zamaskirane člane Pogona, ki je pripravljen poklati čredo krav, da bi prišel do svoje polovice zrezka?

Kolumna 2: Nihalo

Janko Lorenci
18. 9. 2015
MLADINA 38

Nihalo

Sodstvo v nepotrebnih defenzivi

Mar bi bil odvetnik, na drugi strani in zraven pri delitvi plena. Ta zasebna izjava nekega tožilca izraža naraščanje malodušja v sodstvu po razveljavitvi nekaj (Bavčar, Kordež ...) odmevnih sodb s Patrio na čelu. V javnosti se krepi vtis, da sodstvo odpoveduje in da je za to krivo zgolj samo.

Ne eno ne drugo ne drži. Med zadevami, ki naj bi padle, je le Patria zastarala, druge niso končane, ampak vrnjene v ponovno sojenje. Kljub temu je obveljal vtis poraza, kar je »zasluga« neslavne odločitve ustavnega sodišča (US) o Patrii. Prav ta zadeva je postala simbol zasuka od neučinkovitega pravosodja k zmagovitemu in nazaj.

Nekako pred desetletjem je sodstvo iz pasivnosti zanihalo v aktivizem in pri tem spremenilo merila sojenja. Takrat so se zgostile afere, politika je žrtvovala nekaj svojih ljubljencev, javnost in mediji so zahtevali sodni pregon. Sodstvo se je zganilo in – premalo izkušeno – padlo v prepleteni trikotnik politika-biznis-kriminal. Zdaj se mu to po malem maščuje, popravljanje sodb pa nakazuje, da se nihalo vrača v nasprotno smer. Če se ne bo pravočasno ustavilo, bo to nevarnejše kot nekdanji prehod v aktivizem, saj bi tožilci in sodniki znova postali nemi opazovalci velikega kriminala.

Razveljavitve odmevnih sodb, ki jih spremlja besno kričanje janšistov o maščevanju, načenjajo samozavest tožilstva in sodnikov, že tako ne posebno trdno. Tožilci se bodo teže lotevali velikih kalibrov, sodniki bodo zavračali več obtožnih aktov. Za tožilce je nekako veljalo, da v dvomu vendarle tožijo, za sodnike pa, da v dvomu oprostijo. Kar zadeva tožilce, grozi, da bo to tiho pravilo padlo, saj izkušnje iz odmevnih procesov kažejo, da nikoli ne morejo biti prepričani o uspehu, zaradi neuspeha pa jim grozi medijski pogrom.

Če je trojček policija-tožilci-sodniki kdaj preveč zlahka sprožal kazenske procese, bo odslej najbrž bolj zadržan. Hkrati pa Patria in nekateri padli procesi znova zbujajo vtis o nedotakljivosti elite; na neki točki bogastva in vpliva se odgovornost neha. To je v ostrem nasprotju s tem, kar sta sporočala začetek tajkunskih procesov in sojenje v zadevi Patria do odločitve US. To Janše ni oprostilo, ampak si je opralo roke in primer v ponovno sojenje vrnilo tako, da je bilo zastaranje skoraj neizbežno (med drugim so ustavni sodniki prepovedali, da bi o zadevi znova sodila ista sodnica). S tem in s siceršnjim privilegiranjem Janše je US glede na dotedanjo prakso poseglo v načelo enakosti pred sodiščem, z očitki na račun Masleše pa oslabilo avtoriteto celotne sodne verige in poglobilo razkol v njej. Delo sodstva bo zato še težje.

Vedno jasneje se kaže, da pravosodja ne gre obravnavati izolirano, saj deluje v sistemu, ki producira veliko sistemsko pogojenega kriminala (tajkuni, slaba banka itd.). Tajkuni so nastali v zmaličenem součinkovanju politike (zlasti Janše), gospodarstva, bank, Banke Slovenije in katastrofalno vodene privatizacije, ki se ta čas končuje z brezumno razprodajo državnega premoženja. Kljub tem svarilnim primerom že nemoteno nastajajo stanja, ki bodo nekoč rodila nova sojenja – spomnimo se, kako dolgo in kako javno se je kotil Teš in kako se, znova ob negibnosti politike, dogaja polkriminal okoli slabe

banke. A vsi odgovorni – politika, BS, agencije, nadzorni sveti ... stojijo križem rok, gledajo stran in skušajo javno jezo preusmeriti na sodstvo.

To naj bi prevzelo odgovornost za celotno družbeno čiščenje. Vzroki kлокotajoče gnilobe se zanemarjajo, kriv pa si le, če si obsojen – drugih, političnih in moralnih, sankcij ni. Brez teh »rezervnih« sankcij in brez zdravljenja vzrokov je redno sodstvo predvsem grešni kozel, hkrati pa osamljen sizifovski čistilec.

Dogajanje v sodstvu poleg tega odseva družbeno spopadanje, zamegljeno z vsesplošno zmedo. Kapital tudi s spodbujanjem neenakosti pred sodstvom krepi družbeno neenakost. Politika, slepo poslušna slabim impulzom iz EU, mu pri tem asistira; SDS surovo, zmernejša politika v rokavicah. Preplet politike, lobijev, kapitala gnoji neskončno polje, na katerem rastejo anomalije in visoki kriminal, zalaga s tem bogatim pridelkom sodstvo, tega pa hkrati ovira, da bi postalo resnična, učinkovita tretja veja oblasti. US, ki je z nekaj odločitvami že pokazalo nagnjenost k neoliberalizmu, je, žal, bolj ali manj del tega pogona.

Redno sodstvo seveda ni brezmadežno: sodniki so šibko motivirani, precej je slabih kadrov, primanjkuje znanja. Poseben problem je pogosto razveljavljanje sodb. To je težko rešljiva zanka: višja sodišča po potrebi morajo korigirati nižja, hkrati pa si sodstvo tako samo jemlje avtoriteto – kot zdaj s padanjem sodb v velikih procesih. Razveljavljanja je bistveno preveč, nižja sodišča so zato pretirano previdna, spisi se debelijo, sodne zamude večajo. Rešitev je najbrž v tem, da bi višje instance same več dokončno razsojale.

Ta trenutek pa je najpomembnejše, da se redno sodstvo ne pusti spraviti v popolno defenzivo. Samozavest lahko črpa iz tega, da je kar dobro zavarovano; da Janša ne more na oblast; da tudi US v sedanjosti sestavi ni večno. In da samo kljub vsemu deluje bolje kot izvršna in zakonodajna oblast.

A ždenje v tem varstvu bi bilo premalo, potrebna je ofenzivnost. Sodstvo mora v svoje in splošno dobro jasno spregovoriti o kriminogenosti sistema in odgovornosti odgovornih, ne pa se zapirati v ožjo problematiko. Drugič, mnoge verbalne in druge akcije janšistov so protiustavne in kaznive. Seveda pa bodo morali policisti, tožilci in sodniki še naprej, tudi s tveganjem posamičnih porazov, preganjati veliki kriminal, kriminal velikih.

Kolumna 3: Zadeti Amor

Tanja Kocman

26. 9. 2015

(najdeno na spletni strani: http://www.siol.net/priloge/kolumne/tanja_kocman/2015/09/amor.aspx; 26. 9. 2015)

Zadeti Amor

Samo 0,2 sekunde je potrebno, da se zaljubimo. To so zdaj ugotovili še z eno pametno raziskavo in s tem tudi znanstveno potrdili, da ljubezen na prvi pogled dejansko obstaja. In veste, kaj je njen namen? Pospešiti parjenje. Edina slabost tega fenomena pa je to, da hitro mine. Torej se pariš in potem je konec. Zveni kot večina zvez.

Najbolj fascinantna zadeva pri tej zaljubljenosti pa je to, koga si izbere za žrtev. Občasno se mi zdi, da si ta zaliti Amor s svojo puščico nekje v temačni ulici mota joint, zadet poje tri sacher torte in se potem neuravnovešeno ter z bebavim nasmeškom spravi na lov za tvojim srcem. In v množici ga zagleda. Za tvoje hotenje popolnega partnerja. Takega, ki bi bil jing za tvoj jang, vanilja k tvoji čokoladi, volna v tvoji kapi. Skratka, perfekcija. Grizljala bi olupljeno grozdje, brala Bukowskega in naga jezdila v sončni zahod.

Motaj, motaj

Ampak. Amor je zadet. In um ga zapušča kot padalci regratovo lučko na vetrovni dan. Zato valda zgreši to perfekcijo in zadene njegovega prijatelja. Recimo mu hepan. Pa ne zato, ker bi ga hoteli žaliti, ker sam seveda ni kriv, da ga bo tvoje srce okupiralo in ihte zahtevalo. Ampak ker je hepan. (Definicija hepana: osebek – moški ali ženski –, ki malo bi in malo ne bi, ob vsem pa mu je popolnoma vseeno, kako se ob njegovih egoističnih pohodih počutiš ti, ker se je sam takoj odločil, da si zanj ena izmed mnogo izbir, čeprav se tebi v tistem trenutku on zdi edina.)

In seveda si ti še večji hepan, ker si ga želiš. Ker poznaš njemu podobne, ki so te že vlagali kot kumare (in polagali kot ploščice). A tam stoji ves neboljen, zadeti Amor pa ob steni gloda hrenovko. In začne se ... Glamurozno popotovanje po tisočerihih vprašanjih, zakaj pri hudiču se tvoje srce ne ogreje za tistega, ki bi ti zjutraj skuhal kavo in te čez dan morda celo dejansko poklical, ker ga zanima, če si ... živa.

Si tudi ti za nekoga hepan?

In zanimivo je, da imamo vsi tistega enega. Ali eno. Tistega človeka, ob katerem nas še vedno pogreje, strese, zmrazi, navlaži. Ki bi verjetno bil za nas konkretna preizkušnja, če bi se z njim sami znašli v kleti (za ene erotična, za druge pa bolj hitchcockovska preizkušnja). Ker ne glede na to, koliko hepana je bilo v tem človeku, in ne glede na to, v kakega hepana je ta naša naklonjenost do njega preobrazila nas same, bi še vseeno malo.

Obstaja pa velika možnost, da boste presenečeni, ko boste čez nekaj časa naleteli na tega človeka, ki ste ga hoteli ukrotiti, in vajino poročno fotografijo v stanovanju razkazovali na podoben način kot lovci svoje živalske trofeje (mimogrede – fuj to!). Ker na eni točki vsak "malo bi, malo ne bi" postane "zelo bi", le spoznati mora pravo osebo. Ki je z veliko verjetnostjo – njegov hepan.

Hočem povedati, da imajo tudi vaš najbolj seksi sošolec, hud sodelavec, vroča cimra od sestrične in divja maserka iz 3A človeka, ki jih je na eni točki obrnil kot čevap na žaru in si od njega še zdaj niso opomogli. Ne tako, da bi doma ihteli v blazino in na obraz od novega partnerja s flomastrom risali obraz tega, ampak dovolj, da jih njegova bližina zmede. Da si panično popravljajo lase, se bebavo nasmihejo, se sprašujejo, ali imajo kaj med zobmi, ter se nasploh skušajo predstaviti v taki luči, da bi ta osebek prepoznal, kakšno napako je storil, ko vas je zapustil.

Misija nemogoče

A to prepričevanje človeka v to, da si zanj edina izbira, ima toliko možnosti kot poskus, da sam večglasno odpoješ Bohemian Rhapsody. Ker če nekdo sam ne opazi, da spadaš k njemu kot ata na mamo, potem pač tja ne spadaš.

Mogoče je zato čas, da Amorja pošljemo na odvajanje. Ali pa ga, vdano v usodo, prosimo za kak dim.

Kolumna 4: Učiti se, učiti se in še enkrat učiti se

Katja Perat

14. 9. 2015

Pogledi, let. 6, št. 17

Izobraževalni sistem in šolajoča se mladina

UČITI SE, UČITI SE IN ŠE ENKRAT UČITI SE

Na prvi šolski dan sem pomotoma zatavala v središče mesta. Kot kaže, so iniciacijski rituali od dni, ko sem sama postajala gimnazijka, podivjali. Čopovo je namreč zasedla kopica za paniranje pripravljenih dijakov, ki so se odločili vso svojo vitalno energijo (in te ni malo) pokuriti za obmetavanje z različnimi vrstami živil. Bili so umazani, a vidno dobro razpoloženi. Bili so v vzponu svoje pubertete. Malo sem jim zavidala. Potem sem razmislila še enkrat in sem jim zavidala malo manj.

Začela se je šola. Določenemu odstotku populacije bo ponovno sojeno dolge ure sedeti na slabo oblikovanih stolih in prežvekovati splošno izobrazbo. Govorili jim bodo, kdaj naj vstanejo, kako naj si organizirajo svoj čas, kako ne smejo biti oblečeni, kako ne smejo govoriti, naučili jih bodo nekaj izvlečkov o Krebsovem ciklu in velelnem naklonu in jih izpljunili kot na pol izdelane subjekte z zamegljenimi predstavami o lastni prihodnosti.

Včasih se zalotim pri preštevanju časa, ki sem ga preživela pod perutjo izobraževalnega sistema. Izračun za letošnje leto izpljune številko enaindvajset let. Enaindvajset let me ljudje, ki naj bi domnevno vedeli bolje, poučujejo. Z različnimi metodami, z različnimi prijemi, različne vsebine. Največja šala pri vsem skupaj pa je, da je videti, kot da sem se vsega, kar šteje, naučila nekako sproti. Od nekdanj me namreč preganja zla slutnja, da so mi vsi pristojni, od staršev do učiteljev, zamolčali vse bistvene informacije, ki jih človek potrebuje za to, da bi s svojim življenjem in zanj bistvenimi odločitvami upravljal razsodno in preudarno. Bodisi zato, ker so jih zavistno hoteli zadržati zase, ali pa zato, ker jih tudi sami nikdar niso imeli.

V izognitev vsakršnim nesporazumom: sem velika ljubiteljica splošne izobrazbe. Tudi ali predvsem tiste, ki je na svoji poklicni poti ne bomo nikdar zares uporabljali. Sem tudi velika ljubiteljica utrjevanja in ponavljanja znanj, ki se ga nihče ne bi lotil za svoje veselje, in gotovo zadnja, od katere boste slišali, da bi morala šola spustiti nivo pričakovanega znanja. Ravno nasprotno. Morala bi ga dvigniti. Pa ne tako, da bi tudi od povprečne pameti zahtevala genialnost, temveč na način, ki bi v najstnikih znal prepoznati tisto, kar je v njih najmočnejše, in jim omogočiti, da to realizirajo.

Čeprav se mi skoraj vedno, ko potožim, da nisem več najmlajša, precejšen delež sogovornikov posmehne, več kot zgolj na sebi opažam, da se moja generacija iz leta v leto iz generacije otrok vse bolj preveša v generacijo staršev in postopoma prehaja v obdobje, ko prej nehuje kaditi, kot da bi začejala, na plažo pa namesto Dostojevskega brezsravno vlači kriminalke. Tako vsako leto jasneje čutim, da na meni ni več tiste neizdelane svežine, ki najstnike sili v to, da se vsega, česar se lotijo, lotijo s stoddostno strastjo in zanosom. Ker vedo, da bodo morali nekatere vzorce utrjevati v letih, če bodo hoteli, da se jih po njih prepozna. Ker bodo morali brati klasike in se postavljati s tem in se bodo morali siliti k pitju piva, čeprav je grenko, in bodo morali na sporedu Ljubljanskega mednarodnega filmskega festivala nujno pogledati vse, kar je nastalo vzhodno od raja, in interes hliniti

tudi pred samimi sabo. Kar hočem reči, je, da sem ravno dovolj stara, da kognitivne in čustvene privilegije, ki jih ima najstnik pred odraslo osebo, že lahko zavidam. In da se, še toliko jasneje, kot ko sem bila sama potopljena v odraščanje, zavedam, da bi morala biti prav šola tista, ki bi morala te privilegije bolje izkoristiti. Vsako leto me namreč bolj utrjuje v prepričanju, da če ljudem do določene starosti ne ponudiš možnosti, da razvijejo svoje individualne interese in strasti, tega morebiti nikdar ne bodo zmogli ali znali.

»ŽAL MI JE POKROVITELJSTVA, S KATERIM SE ŠOLSKI SISTEM SKLANJA NAD POPULACIJO, KI IMA NAJVEČ ENERGIJE, ZANOSA, INTERESA IN ZNANJA, KI IMA NAJBOLJŠE MOŽNOSTI ZA TO, DA NA STVARI POGLEDA BREZ MRENE OTOPELOSTI IN RESIGNACIJE.«

Hočem reči, da mi je slovenskih dijakov in gimnazijcev žal. In da mi je žal, da se je na Slovenskem razmišljanje o odraščanju in staranju zapletlo v težko razumljivo zanko, ki pravi, da si do določene starosti za vse premlad, po določeni starosti pa za vse prestar. Žal mi je pokroviteljstva, s katerim se šolski sistem sklanja nad populacijo, ki ima največ energije, zanosa, interesa in znanja, ki ima najboljše možnosti za to, da na stvari pogleda brez mreene otopelosti in resignacije, žal mi je, da šola dostikrat bolj spominja na ustanovo, katere cilj je kopico ljudi spraviti s ceste in jih nekako zaposliti v času, ko starši ne utegnejo, kot pa na ustanovo, ki bi konstitutivno pripomogla k temu, da se iz obetavnih otrok razvijejo realizirane odrasle osebe.

In če za poklicne srednje šole še za silo razumem, mi postaja vse bolj nejasno, kaj točno je tisto, za kar šolajočo se mladino vzgaja gimnazija – tista reč, ki samo sebe še vedno rada interpretira kot zadnje zatočišče klasične vzgoje duha. Dejstvo namreč je, da gimnazija pretežno vzgaja zbegane ljudi, ki bodo po izteku šolanja v veliki večini brez pravega interesa vpisovali študijske programe na osnovi tega, da jim je bilo ali a) rečeno, da se da z njimi zaslužiti, čeprav to najverjetneje ne drži, ali b) rečeno, da so enostavni; v vsakem primeru pa ljudi, ki bodo po tem, ko bodo te programe pustili za sabo, glede svoje prihodnosti enako zbegani kot ob koncu gimnazije, le malo manj energični in malo bolj zaskrbljeni. Zato je, v pomanjkanju družbenega, treba izreči globoko spoštovanje individualnemu interesu posameznih učiteljic in učiteljev, vodji krožkov, obšolskih dejavnosti in kar je še tega, ki jim je iz neznanega razloga nekaj do tega, da bi njihovi učenci razvijali potenciale, za katere morda sploh še ne vedo, da jih imajo.

In tako se človek nehote vpraša, ali je staranje demografske slike Slovenije končno pripeljalo do tega, da je iskanje perspektive za šolajočo se mladino že popolnoma izpodrinilo iskanje perspektive za upokojeince? Je sploh še komu v interesu, da bi javno šolstvo čemu služilo in otroke vsaj poskusilo opremiti za življenje, kakršnega je vredno živeti? Ali je izobrazba z umetnostjo in kar je še podobnega odvečnega razkošja pristala na kupu stvari, ki so zaradi nezavidljive ekonomske situacije prisiljene v podpovprečnost?

Nekaj grozljivo žalostnega je na misli, da bi moral kateri koli človek z elanom najbolje opremljena leta svojega življenja žrtvovati za opazovanje minevanja časa. Dejstvo namreč je, da bosta strast in neomadeževan interes, ki pripadata najstnikom, vsako leto malo šibkejša. Pravzaprav si ne želim ničesar kompleksnega. Le tega, da bi se šola do časa, ko bodo vanjo prisiljeni moji potencialni otroci, priučila, kako to komaj zamisljivo energijo, ki bo sicer izkoriščena za obmetavanje z jajci, moko in kečapom, usmeriti v nekaj smiselnega.

Kolumna 5: Dobro delo

Irena Štaudohar

Sobotna priloga, Nedelo

30. 8. 2015

Dobro delo

Treba je obsoditi in prijaviti vsak sovražni govor, ki ga je mogoče glede beguncev zaslediti po družabnih omrežjih.

Ključne besede: [Delosled] kolumna, [Delosled] Irena Štaudohar, [Delosled] begunci, [Delosled] begunska kriza, [Delosled] pomoč

Samo vprašanje časa je, kdaj bo begunska kriza postala del naše realnosti, ko se bomo srečali z agonijo ljudi, ki so zapustili domove, ostali brez vsega in prepešali na tisoče kilometrov, kot v neki pesmi reče Bertolt Brecht, menjajoč dežele pogosteje kakor čevlje. Otroci, ženske, moški, ki umirajo natlačeni v natrpanih kamionih, dejansko spominjajo na najbolj grozne prizore iz druge svetovne vojne in dogajajo se čisto blizu nas. V kamionu, ki so ga našli v Avstriji, je umrlo 71 ljudi, med njimi štirje otroci. Begunci so na milost in nemilost prepuščeni trgovcem z ljudmi in mnogim, ki služijo s človeško nesrečo.

Za Slovence lahko rečemo marsikaj, da smo si uničili državo, da smo koruptivni, brez vizije, preveč ponižni do močnejših, ampak imamo eno lastnost, ki je v resnici neznansko veliko vredna, in to je, da smo izjemno solidarni. (Prav zaradi vsega tega je treba glasno obsoditi in pristojnim organom prijaviti vsak sovražni govor, ki ga je mogoče glede beguncev zaslediti po družabnih omrežjih in ki resnično zveni kot nacistične parole, nevredne človeka. V upanju, da se bodo organi tudi takoj odzvali in tem ljudem napisali kazen ali jih, še bolje, poslali za nekaj tednov opravljati družbeno koristna dela.)

Če se kdo znajde v stiski, ob naravnih nesrečah, tako doma kot v tujini, bodo Slovenci dodobra napolnili skladišča za zbiranje pomoči. Tudi zdaj, ko sta Jure Poglajen in David Zorko na Lezbosu zbirala pomoč za begunce na grškem otoku, so jima iz domovine posredovali za štiri letala pomoči. Posamezniki žal pri nas naredijo veliko več kot državne institucije in politiki. Včasih nekateri temu pravijo potuha, kar morda drži. Po drugi strani se mi vedno zdi, da je prava priložnost, da bi prav ob takšnih altruističnih akcijah, ki jih organizirajo posamezniki in jim pri tem pomagajo ljudje, morali obenem še glasneje zahtevati bolj socialno državo, zahtevati od politike, da zagotovi več pomoči vsem tistim, ki so je potrebni. Zahtevati bi morali transparentnejšo ekonomijo, ki bo, recimo, dokazovala, da se dobički od prodanih državnih podjetij ne stekajo kot provizije v žepe posameznikov, ampak da so resnično namenjeni za javno zdravstvo, socialo, javno šolstvo ...

Altruizem oziroma dobrodelnost bo v prihodnosti način življenja. Zelo mlad škotski filozof William MacAskill je pred kratkim napisal knjigo z naslovom Doing Good Better (Kako še bolje delati dobro), v kateri piše o tem, da ima v resnici vsak posameznik moč, da pomaga drugim in da bo to v prihodnosti postal način življenja. Na svetu živi kar 1,22 milijarde ljudi, ki zaslužijo manj kot 1,50 dolarja na dan, in revni so samo zato, ker pač živijo v okolju, ki jim onemogoča, da bi za pošteno delo dobili tudi pošteno plačilo. Namesto da ljudje kot dobri potrošniki kupujejo stvari, ki jih sploh ne potrebujejo, naj del denarja, uči MacAskill, namenijo vsem, ki so potrebni pomoči. Naj to postane

način življenja. Ustanovil je, recimo, neprofitno organizacijo z naslovom 80.000 ur (80.000 Hours), to je namreč povprečen čas, ki ga v življenju namenimo za kariero. Na tej spletni strani svetujejo vsem mladim diplomirancem, ki si želijo altruistične kariere, kako naj se odločijo za službo, v kateri bodo lahko najbolj učinkovito pomagali drugim. Filozof pravi: samo altruizem ni dovolj, biti mora učinkovit altruizem. »Treba je izbrati kariero, s pomočjo katere bomo lahko svet spremenili na bolje.«

Čisto na drugem koncu sveta je mlad avstralski filozof Toby Ord ustanovil spletno stran Giving What We Can (Dajmo, kar lahko), na kateri spremljajo, katere so najbolj učinkovite dobrodelne organizacije na svetu. Jasno je, da so mnoge tovrstne akcije drage in da revni od njih nimajo veliko koristi. Ko je ena izmed organizacij v Afriko leta in leta z zelo dragimi prevozi, pošiljala rabljene šolske knjige, se je kmalu pokazalo, da so bolj kot knjige v afriških šolah potrebni dobri učitelji. Poleg tega ta spletna stran ljudi poziva, naj vsaj deset odstotkov svojih prihodkov doniramo v dobrodelne namene. Toby Ord je že izračunal, da bo v svoji aktivni filozofski karieri v dobre namene namenil milijon evrov. William MacAskill pa pravi, da bo kar 60 odstotkov vseh svojih dohodkov, ki jih bo zaslužil, namenil za dobra dela.

Kot ugotavljajo nevrologi, so naši možgani ustvarjeni za altruizem, kadar nekomu pomagamo, nas to zelo osreči. Pomoč drugemu prinaša večjo srečo kot iskanje samega sebe. Kot je nekoč dejal Jacques Lecoq, je iskanje samega sebe lahko nevarno, tvegamo namreč, da tam ne bomo našli ničesar.

Kolumna 6: Doping ustreza precej širši skupini, kot morda mislimo

Slavko Jerič

30. 9. 2015

Ljubljana - MMC RTV SLO

(najdeno na spletni strani: <http://www.rtv slo.si/sport/novice/doping-ustreza-precej-sirsi-skupini-kot-morda-mislmo/375167>; dostop: 30. 9. 2015)

Doping ustreza precej širši skupini, kot morda mislimo

Doping je - ob dogovarjanju razpletov športnih tekmovanj - že vrsto let ena največjih težav modernega športa. V resnici gre za staro težavo.

Če zgodovinsko kolo namreč zavrtimo kakšno tisočletje v preteklost, ga namreč srečamo tako v grški kot rimski kulturi. Seveda - pravnoformalno ne moremo govoriti o zlorabi dopinga, ker v primerjavi z današnjim časom niso obstajali sezname dovoljenih in prepovedanih snovi (in kupov izjem, ki v omejeni meri dovoljujejo določene snovi). A zgodovina uči, da so športniki tudi v antičnih časih v "želji po zmagi in večni slavi" na skrivaj uživali določene snovi in podkupovali.

Kakšna je slika danes? Doping je še kako uporabljan. Svetovna protidopinška agencija je v letu 2014 izvedla več kot 200.000 testov. V olimpijskih športih je tako našla 0,77 odstotka pozitivnih testov, kar ni zanemarljivo. Morda pa še bolj skrbi odstotek v neolimpijskih športih, ki se povzpne na kar 2,73. Če upoštevamo še različne znanstvene ocene (ki so v svojem bistvu le ocene), da je najden le majhen delež športnikov, ki se zatekajo k nedovoljenim poživilom, je slika o podobi športa lahko alarmantna. Zanimivi bi bili podatki, če bi tako obsežno testirali tudi rekreativne športnike.

Problemi in razširjenost dopinga v valovih prihajajo v javnost. Vsi najbrž ne pridejo. Obstajajo namreč primeri, ko celo krovne zveze skušajo zaščititi kokoši, ki (jim) nesejo zlata jajca (spomnimo se le Alberta Contadorja). V zadnjem času je tako v javnost prišla neverjetna ocena iz atletike, da naj bi vsak tretji dobitnik medalje na olimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih med letoma 2001 in 2012 vsaj enkrat užival poživila. Je smiselno preverjanje in kaznovanje za nazaj? Tudi o tem bo tekla beseda v četrtkovem Športnem izzivu.

Kakor koli obrnemo, športnik večinoma ni edini, ki ima korist z zmago, naslovom olimpijskega prvaka ali svetovnim rekordom. Športnik je le obraz, ki se pojavlja v medijih in prodaja svojega pokrovitelja. Ravno zato ne smemo biti presenečeni, da doping številnim odgovarja. Tudi zvezam, ki na eni strani uživajo v medijskem pokrivanju, na drugi strani pa s prstom pokažejo na nekaj krivcev in trdijo, da protidopinške službe delujejo.

Živimo v zelo tekmovalni kulturi, ki na eni strani omogoča neverjetne zgodbe o vzponu iz trnja do zvezd. Radi beremo te zgodbe, jih poslušamo in gledamo na filmskem platnu. Le kdo jih ne? A za vsako tako zgodbo obstaja več kot tisoč, ki jih nihče ne beleži. "Poznam primere, ko trenerji mladim športnikom na pripravah k zajtrku postavijo še tablete in ne povedo, kaj je noter. Poznam primer športnika, ki se je zaradi tega umaknil iz plavanja," je eno od takih zgodb povzel filozof športa Milan Hosta, ki bo v petek osrednji gost podcasta Številke.

Preveč tekmovalna kultura prehitro terja uspeh. Šport, športna kultura in vzgoja pri najmlajših je zdrav in odličen koncept. Ne verjamem pa, da je že v prvih letih ukvarjanja s športom smiselno staviti na tekmovalni vidik, kjer sta v ospredju uspeh in zmagovanje. Del krivde tu leži tudi na plečih staršev, ki želijo videti neko oprijemljivo posledico ukvarjanja s športom (nekateri morda celo želijo izpolniti svoje neizživete športne ambicije). In smo spet v začaranem krogu.

A obstajajo modeli, ki ta krog razbijajo in so se izkazali za uspešne. Norveški šport, denimo, je zasnovan tako, da izidi pridejo v ospredje šele ob koncu osnovnošolskega izobraževanja. Prej so poudarki na igri, druženju, kulturi, če hočete. Ta model deluje tudi v sferi štetja medalj, Norvežani so najuspešnejši narod v zgodovini zimskih olimpijskih iger ...

Kolumna 7: Ampak

Anej Korsika

23. 9. 2015

Pogledi, let. 6, št. 18

O diskurzu begunske krize

AMPAK

Poglej, jaz se popolnoma strinjam s tem, da je treba tem ljudem pomagati, ampak ... Ta znamenita besedica ampak je v sami srčiki begunske krize in zato tokratno kolumno posvečam njej.

Ilustrator Arjan Pregl je na družbenem omrežju v obliki statusa že zelo jasno prikazal, kaj ta ampak v resnici pomeni. V resnici gre za vprašanje tvorjenja stavkov, ko prvi stavek v povedi izreče poklon nekim obče sprejetim civilizacijskim normam, torej strpnosti, sprejemanju drugačnosti in odprtosti, zgolj zato, da lahko naslednji stavek stvar postavi na glavo. Pregl to ilustrira z nekaj primeri: sem za pravice žensk, ampak svojo ženo pa včasih vseeno na gobec; nič nimam proti Romom, ampak cigane pa sovražim; pomagal bi beguncem, ampak nam bodo posilili ženske, ukradli službe, lenarili na socialni podpori, našo kulturo utopili v njihovi, se ne bodo hoteli asimilirati in tako naprej ad infinitum. Tisto, za kar je ta ampak tako pomemben, je, da niti ni značilen za skrajno desnico. Zakaj bi fašist sploh izgubljal čas s prvim stavkom, ko pa lahko poved lepo začne s tem, da so vsi priseljenci umazani prašiči, ki bi jih bilo treba pometati v morje? Tu ni potrebe za noben ampak.

Ta je značilen za diskurz, ki se poskuša kamuflirati kot sredinski, je pa še neskončno bolj nevaren kot odkrito fašističen. Še več, fašizem absolutno nikoli ne more zares triumfirati, dokler ne postanejo njegove fantazme o tej ali oni etnični skupini, veri, rasi (vstavi poljubno), ki nas poskuša uničiti, obče sprejemljive. Maestro cattivo nacistične propagande je to povsem jasno razumel, ko je dejal, da »tisočkrat ponovljena laž postane resnica«.

Dovolj dolgo ponavljajmo, da ima iraški režim orožje za množično uničevanje in morda bomo koga vendarle prepričali. Vsekakor je na koncu vedno na razpolago kakšna mala državica iz jugovzhodne Evrope, na primer Slovenija, ki jo bomo lahko prisilili v to, da sodeluje v »koaliciji voljnih«. Vojaški koaliciji, ki je prav zaradi sicer neobstoječega orožja za množično uničevanje napadla Irak in dala v pogon celo serijo dogodkov, ki so privedli do tega, da je danes celotna bližnjevzhodna regija v plamenih.

V Libiji, Siriji, Jemnu in Iraku divjajo državljanske vojne; če bi bile v podobnem položaju štiri evropske države, npr. Nemčija, Francija, Velika Britanija in Italija, bi že zdavnaj govorili o tretji svetovni vojni. Tako pa je ta konflikt nekje daleč stran in Evropejci se lahko še naprej sprenevedamo, da se nas to ne tiče. Absolutni prvak v tem sprenevedanju, četudi je konkurenca izjemna, je David Cameron. Njegova država je najprej bombardirala Libijo, ko se je po padcu Moamerja Gadafija razplamtela državljanska vojna in povzročila val beguncev, pa je predlagal, da bi begunsko krizo reševali s tem, da bi tudi tihotapske ladje bombardirali.

Za človeka, kot je Cameron, ki je precej značilen predstavnik evropskega vladajočega razreda, je vse skupaj očitno zabavno kot računalniška igra. Iz svojega udobnega naslanjača malo pritiska na gumb,

ljudje tam zunaj pa izgubljajo življenja. Ena in edina sitnost je, da je kljub državljanski vojni in strašanski poti prek Sredozemlja danes na vratih Evropske unije vsak dan na tisoče novih beguncev. Ista Evropska unija, ki je pred nekaj leti dobila celo Nobelovo nagrado za mir, begunce danes sprejema z vodnimi topovi, solzivcem, vojsko in policijo. O beguncih pa se širijo kar najbolj divje fantazije, kakopak negativne, ki, podobno kot nekoč nacistična propaganda o Judih, danes o muslimanih razvijajo svoje »znanstvene razlage«. Poskušajmo jih nekaj streti in s tem pripomoči k temu, da prestrašena večina v teh kritičnih časih ne bo nasedala strah vzbujajočim pripovedim o tem, kdo so begunci. Da v njih ne bo videla peklenščkov v človeški podobi, ki so se nad Evropo zgrnili kot Džingiskanova Zlata horda z enim in edinim ciljem vsesplošnega uničenja. In da v njih ne bo videla niti idealiziranih, dobrih ljudi, ki potrebujejo samo nežen objem in trepljaj po rami.

Psihosocialna, humanitarna in vsakršna druga pomoč je nujno potrebna in tista, ki se ji moramo najprej posvetiti. Vendar kot takšna ni in ne more biti dolgoročna rešitev. Če v beguncih vidimo zlobo ali čisto dobroto, jih razčlovečimo. Kakšni pa smo mi? Ja, mešanica obojega, odvisno od posameznika, okoliščin, družinskega okolja in še ducata različnih vzrokov. Rečeno z Nietzschejem, moramo begunsko krizo videti onkraj dobrega in zla, pomoč pa iskati v političnih rešitvah v smislu infrastrukturnih rešitev znotraj držav, ki so moralno in politično dolžne nuditi pomoč. Ja, tudi Slovenija, članica koalicije voljnih, ki je iz domov pregnala milijone ljudi z Bližnjega vzhoda. Begunci so, v dobrem in slabem, ljudje, tako kot vsi drugi, in takšne jih moramo tudi sprejeti. Veliko bolj resno vprašanje je namreč, kakšna bo naša podoba, kako se bomo mi, tudi Slovenci, zapisali v zgodovino glede sprejema ljudi v življenjski stiski?

»ISTA EVROPSKA UNIJA, KI JE PRED LETI DOBILA CELO NOBELOVO NAGRADO ZA MIR, BEGUNCE DANES SPREJEMA Z VODNIMI TOPOVI, SOLZIVCEM, VOJSKO IN POLICIJO. O BEGUNCIH PA SE ŠIRIJO KAR NAJBOLJ DIVJE FANTAZIJE, KIO MUSLIMANIH RAZVIJAJO SVOJE ZNANSTVENE RAZLAGE.«

Pri tovrstnem (»dobrem« ali »slabem«) razčlovečenju seveda z naskokom prednjači slednje in pravi strahovi, ki se zbirajo okrog tega, so najbolj nevarni. Raznorazne skrajne skupine, ki se organizirajo po Evropi, te strahove učinkovito izkoriščajo in v ljudeh razplamtevajo najbolj pritlehne strasti in najbolj nizkotne nagone. Med najbolj zloglasne mite spada tisti, da so begunci, priseljenci nasploh, muslimani pa še posebej, kronično nagnjeni k posiljevanju Evropejk. Po tem, ko si krepko privežete želodec, si oglejte prvih nekaj strani, ki vam jih izpljune Google, ko v iskalnik vpišete geslo »Sweden immigrant rapes«. Drug za drugim se ponujajo naslovi, kot so, »Švedska – posiljevalska prestolnica sveta«, »Tolpa Afganistancev ugrabila in en teden posiljevala Švedinjo«, »Do smrti posilili dvanajstletnico« ... Taki naslovi v nas prebudijo pravičniški bes, podprejo pa jih tudi s statistiko, ki naj bi kazala, da so prav priseljenci najbolj odgovorni za porast posilstev.

Spet se srečamo s tem grozljivim ampak. Verjel sem v socialno državo, odprto družbo in strpnost med različnimi družbami, ampak zdaj pa vidim, da posiljujejo naše ženske. Prav ta znanstveni pridih, češ, facti bruti podpirajo naše poglede, saj ne gre za to, da smo mi rasisti, v bistvu so oni, manjšina, ki terorizira nas, večino. Zdaj ko vemo, za kaj gre, pa bi bili naravnost bebavi, če se ne bo odzvali in zaščitili svoje domovine, mar ne?

Pravijo, da je pot v pekel tlakovana z dobrimi nameni, gotovo tudi s statistiko oziroma njenim izkrivljanjem. Kajti, kakor pravi drugi rek, se stvari stopnjujejo takole: laž, večja laž in statistika. Tisto, kar na teh straneh popolnoma izostane, je nekaj temeljnih dejstev, zaradi katerih vam bosta povprečna Šved in Švedinja te statistike odpravila kot orodje zastraševanja fašističnih skupin. Pravi dejavnik je, da ima Švedska precej širšo definicijo posilstva oziroma spolnega nasilja kot večina

drugih držav. Drugi faktor je, da švedska policija posamični primer pogosto beleži večkratno, odvisno od nadaljnega poteka preiskave. Tretji je, da so priseljenci v statistikah nadreprezentirani, saj obstaja do petkrat večja verjetnost, da bo policija podrobneje raziskala primer, če gre za priseljenca, kot pa če bi šlo za avtohtonega Šveda. Četrto, tudi prijav takšnih in drugačnih prekrškov, kaznivih dejanj in spolnega nasilja so priseljenci deležni nadpovprečno veliko v primerjavi s siceršnjim prebivalstvom. Tudi lažnih, saj so se prav nekateri najbolj zloglasni posiljevalski primeri izkazali za lažna pričanja. Švedska je imela do teh lažnih pričanj do zdaj zelo permissiven odnos. Domnevna žrtev, ki je tako posamezniku kot skupnosti in nasploh švedski družbi povzročila trajno in težko popravljivo škodo, jo je odnesla samo z opominom. Zdaj so takšna lažna pričanja lahko obsojena kot kazniva dejanja, storilcu pa grozi tudi večletna zaporna kazen. Petič, švedska družba je na področju ozaveščanja glede spolnega nasilja v zadnjih letih in desetletjih močno napredovala in družbo posledično naredila za veliko bolj občutljivo in bistveno manj strpno do takšnih pojavov. Vseeno pa centri za pomoč žrtvam spolnih zlorab opozarjajo, da se velika večina teh še vedno dogaja za štirimi stenami, da je storilec običajno družinski član, ki mu žrtev zaupa in si ga pozneje ne upa prijaviti. To seveda ne pomeni, da so priseljenci čisti kot solza; ne, kot rečeno, je nedopustna tudi »dobra« dehumanizacija.

Tako opevana statistika pa vseeno ne pušča dvomov: tako na Švedskem kot v drugih državah, tudi v Sloveniji, je neprimerno večja nevarnost, da bomo žrtve spolne zlorabe doma kot pa zunaj doma, kaj šele da bomo žrtve priseljenca. Seveda opozarjanje na takšno ali drugačno družinsko nasilje ni nekaj, na čemer bi skrajno desne skupine lahko gradile svojo podobo, družina je pač nedotakljivi ideal, v katerega se ne spodobi dvomiti. Zato mi dovolite tale zaključek: Nič nimam proti družini, ampak tudi Josef Fritzl je bil družinski človek.

Kolumna 8: Zaslužite preveč, da bi bili srečni?

Črt Kostevc

25. september 2015

(najdeno na spletni strani: <https://www.dnevnik.si/1042721120>; dostop: 25. 10. 2015)

Zaslužite preveč, da bi bili srečni?

Tisti bolj razsvetljeni med nami seveda vedo, da denar ne more kupiti sreče. Materialne dobrine so davno prerasli. Zadovoljni so s tistim, kar imajo, ne tekmujejo s sosedi in nakupovalne terapije ne potrebujejo za svoje mentalno ravnesje. Dosegli so stanje poduhovljenosti, ki jih dela nevidne za ekonomsko znanost. No, če smo povsem natančni, za mikroekonomske puriste niso nevidni, le njihov prosti čas jim prinese večjo korist kot potrošnja drugih dobrin. Zanj so, prek manjšega delovnega vložka, enostavno pripravljeni plačati preveč, da si ga ne bi privoščili. Ne pehajo se za višjim dohodkom, potrošnjo so spregledali kot popolnoma prazno. Toda ali so tako ljudje srečnejši?

Če gre verjeti študiji Univerze Princeton iz leta 2010, v povprečju niti niso. Ali pa vsaj niso popolnoma iskreni pri svojem zavračanju pomena denarja. Analiza, ki so jo pod vodstvom psihologa Daniela Kahnemana, Nobelovega nagrajenca za ekonomijo leta 2002, in enega vodilnih mikroekonomistov Angusa Deatona na dobrih 450.000 Američanih opravili v letih 2008 in 2009, je pokazala, da percepcija sreče anketirancev narašča sorazmerno z dohodkom posameznika do 75.000 dolarjev na leto. Denar očitno lahko kupi srečo. Ključen aspekt analize je bil v zmožnosti ločevanja med dnevnim počutjem in trajnejšim zadovoljstvom z življenjem in življenjskimi pričakovanji. Zanimivo je, da nad »zlatolaskino vrednostjo«, 75.000 dolarjev, obremenitev, ki jo vsakodnevno prinaša delo, prevlada nad globljim, dolgoročnim zadovoljstvom z življenjem in dodatni dohodek ne vodi več v višje zadovoljstvo.

Čeprav dohodki pod 75.000 ne pomenijo nujno, da so bili anketiranci nesrečni, pa so jih vsakdanji problemi bolj bremenili od ljudi z višjimi dohodki. Tako so denimo ločenci z manj kot 1000 dolarji mesečnega dohodka v 51 odstotkih primerov poročali, da so se v minulem dnevu počutili nesrečno ali občutili stres, medtem ko je bil pri mesečnem dohodku nad 3000 dolarji ta delež le še 22-odstoten. Če denar že ne more kupiti vsega, pa so stvari z njim vsekakor lažje. Meja »sreče« torej predstavlja za vzorec vprašanih Američanov tisto vrednost, nad katero imajo ljudje dovolj razpoložljivega dohodka, da si lahko privoščijo početi stvari, ki jih veselijo, in da jih denar ne skrbi več.

Mogoče je problem zgornje študije, da gre pri analizi za Američane. Oni so vendarle izumili potrošniško družbo, mi pa smo, vsaj načeloma, manj obremenjeni z nakupovalno kulturo in materialnimi pritisklinami. Prav tako je letni dohodek 75.000 dolarjev ali 67.000 evrov, dosegljiv zgolj redkim Slovencem. Če upoštevamo še razliko v ceni košarice dobrin med ZDA in Slovenijo, torej opravimo korekcijo s pomočjo paritet kupne moči, bi za slovenski ekvivalent »idealnega« dohodka ZDA znašal še vedno visokih 57.000 evrov. Ob povprečni slovenski letni bruto plači nekaj čez 30.000 evrov nas je večina zelo daleč od tega zneska. Smo zato kaj manj srečni? Svetovno poročilo o sreči (World happiness report, 2015) nas uvršča šele na 55. mesto med 158 državami, ob bok Kazahstanu, Paragvaju in Moldaviji. Američani so 15., najsrečnejši pa so Švicarji. Po drugi strani so Kazahstanci,

Paragvajci ali Moldavci dohodkovno še znatno dlje od ameriškega optimalnega dohodka in hkrati v povprečju srečnejši od nas.

Smo Slovenci tako (ne)srečni zaradi prenizkega ali celo previsokega dohodka ali pa dohodek nima nič s tem? Študija o dejavnikih sreče, ki smo jo naredili s kolegi na ljubljanski ekonomski fakulteti (T. Redek in soavtorji, 2012), kaže, da tudi v Sloveniji denar do določenega dohodka kupi srečo. Od tam dalje pa je, tako kot v ZDA, višji dohodek povezan z nižjo izmerjeno srečo. V primeru omenjene študije na reprezentativnem vzorcu 800 anketirancev se je izkazalo, da so najzadovoljnejši posamezniki, katerih gospodinjstva zaslužijo neto med 2000 in 2500 evri na mesec. Nad to vrednostjo so se anketiranci v povprečju opredeljevali kot manj srečni. Pri tistih posameznikih, ki so prihajali iz gospodinjstev z nad 5000 evri prihodka na mesec, je bil upad občutenja sreče že zelo zaznavne polocene (na desetstopenjski lestvici) v primerjavi z najsrečnejšim dohodkovnim razredom.

Denar torej šteje, čeprav ga slovenski anketiranci uvrščajo šele na 26. mesto med dejavniki, ki vplivajo na njihovo srečo. Daleč za zdravjem, družino, prijateljstvom in celo za izleti v naravo. Res pa je, da kljub premisi anonimnosti anket ljudje neradi neposredno priznavajo, da jih denar dela srečne ali da vsaj pomembno prispeva k njihovem občutenju sreče.

Če se še malo poigramo s številkami in privzamemo, da je celo pretirano visokih 5000 evrov neto mesečnega dohodka na gospodinjstvo idealnih z vidika sreče za slovenske anketirance, je tudi iz tega izhajajočih 30.000 evrov letnih dohodkov na posameznika zgolj dobra polovica primerljive ameriške številke. Kaj to pomeni? Smo Slovenci kljub vsemu manj odvisni od trošenja in materialnih dobrin kot Američani? Morda pa gre zgolj za novo pojavnost Easterlinovega paradoksa, ko občutenje sreče z dohodkom sicer narašča, korelacija dohodka in sreče med državami pa ne velja več.

Po drugi strani je razlaga lahko enostavnejša. Namreč, kaj lahko da je občutenje sreče tesneje povezano z aspiracijami in te z neposrednimi zgledi v okolici. Če ima torej sosed povprečno slovensko plačo, je naše zadovoljstvo z življenjem popolno že, če smo vsaj tako bogati kot sosedje. Glede na strukturo oziroma porazdelitev dohodkov v Sloveniji tako ne preseneča, da je že povprečna plača svojevrsten mejnik za percepcijo sreče.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 5. novembra 2015

Alenka Lipovšek

